

**T. C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SANAYİ TOPLUMUNDAN BİLGİ TOPLUMUNA GEÇİŞ
SÜRECİNDE EĞİTİM OLGUSU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nesrin AKINCI ÇÖTOK

**Enstitü Anabilim Dalı : İlköğretim
Enstitü Bilim Dalı : Sosyal Bilgiler Eğitimi**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Abdullah TAŞKESEN

Mayıs – 2006

T. C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SANAYİ TOPLUMUNDAN BİLGİ TOPLUMUNA GEÇİŞ
SÜRECİNDE EĞİTİM OLGUSU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nesrin AKINCI ÇÖTOK

Enstitü Anabilim Dalı : İlköğretim
Enstitü Bilim Dalı : Sosyal Bilgiler Eğitimi

Bu tez 31/05/2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hakan Poyraz
Jüri Başkanı

Yrd. Doç. Dr. Abdullah Taşkesen
Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Kenan OLGUN
Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Nesrin AKINCI ÇÖTOK

15.05.2006

ÖNSÖZ

Bu çalışma, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde eğitim olgusunun özelliklerini ortaya koyabilmek amacıyla yapılmıştır. Eğitim olgusu, toplum tiplerine göre farklılıklar taşımakta, toplum sınıflandırmalarına uygun olarak farklı görünümler kazanmaktadır. Eğitimde değişen bu görünümleri ortaya koymak, eğitimin toplumsal yapıdaki fonksiyonelliğini de anlamamıza yardımcı olacaktır.

Araştırma sürecinde ve birlikte olduğumuz akademik yaşamda deneyimleriyle yol gösteren değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Abdullah Taşkesen' e en içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Yine akademik yaşamda desteğini her daim hissettiğim hocam Prof. Dr. Hakan Poyraz'a çalışmam ile ilgili değerlendirmeleri için yürekten teşekkürlerimi sunarım.

Bununla birlikte yaşamım boyunca her zaman yanımda olan ve bana hep cesaret veren babam Lütfü Akıncı, annem Fahriye Akıncı'ya en içten minnettarlıklarımı sunarım.

Ve son olarak eşim Tufan Çötök'a her şey için sonsuz teşekkürler.

Nesrin AKINCI ÇÖTÖK

15/05/2006

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY.....	v
GİRİŞ	10
BÖLÜM 1: SANAYİ TOPLUMU VE EĞİTİM.....	17
1.1. Sanayi Toplumu	17
1.1.1. Sanayi Toplumu Öncesi Toplum Sınıflandırmaları	17
1.1.2. İlkel Topluluktan Sanayi Toplumuna	17
1.1.3. Sanayi Devrimi.....	21
1.1.4. Sanayi Toplumu Nedir?.....	24
1.1.4.1. Sanayi Toplumu Tanımlamaları	24
1.1.4.2. Sanayi Toplumu Teorileri	26
1.1.4.3. Sanayi Toplumunun Özellikleri	28
1.2. Sanayi Toplumu ve Eğitim	35
1.2.1. Sanayi Toplumunda Eğitimin Özellikleri.....	36
1.2.1.1. Sanayi Toplumunda Eğitimin Amaçları	38
1.2.1.2. Sanayi Toplumunda Okul	39
1.2.1.3. Sanayi Toplumunda Öğretmen Profili	41
1.2.1.4. Sanayi Toplumunda Öğrenci Profili.....	43
1.2.1.5. Sanayi Toplumunda Öğretim Programı ve Yöntemleri.....	45
BÖLÜM 2: BİLGİ TOPLUMUNDA EĞİTİM.....	47
2.1. Bilgi Toplumu	47
2.1.1. Bilgi Toplumunun Doğuşu	47
2.1.2. Bilgi Toplumu Tanımları	50
2.1.3. Bilgi Toplumunun Özellikleri.....	52
2.1.3.1. Bilgi Toplumunda Ekonomik Yapı	54
2.1.3.2. Bilgi Toplumunda Siyasal Yapı	58

2.1.3.3. Bilgi Toplumunda Sosyal Yapı	60
2.2. Bilgi Toplumu ve Eğitim	64
2.2.1. Bilgisayar ve İnternet.....	65
2.2.2. Uzaktan Eğitim.....	67
2.2.3. Bilgi Toplumunda Eğitimin Özellikleri.....	68
2.2.3.1. Bilgi Toplumunda Eğitimin Amaçları	71
2.2.3.2. Bilgi Toplumunda Okul	72
2.2.3.3. Bilgi Toplumunda Öğretmen Profili.....	74
2.2.3.4. Bilgi Toplumunda Öğrenci Profili.....	77
2.2.3.5. Bilgi Toplumunda Öğretim Programı ve Yöntemleri.....	78
BÖLÜM 3: SANAYİ TOPLUMU VE BİLGİ TOPLUMUNDA EĞİTİMİN	
KARŞILAŞTIRILMASI.....	81
3.1. Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplumunun Karşılaştırılması	81
3.2. Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplumunda Eğitim Olgusunun Karşılaştırılması	84
3.2.1. Eğitimin Amaçlarının Karşılaştırılması.....	85
3.2.2. Okul Örgütünün Karşılaştırılması	87
3.2.3. Öğretmen Profiline Karşılaştırılması	88
3.2.4. Öğrenci Profiline Karşılaştırılması	89
3.2.5. Öğretim Programı ve Yöntemlerinin Karşılaştırılması	91
SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA.....	100
ÖZGEÇMİŞ.....	106

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Tarımsal yaşam biçiminin bugünün sanayileşmiş toplumlarına kıyasla gösterdiği direnç. 1990 da işgücünün tarımda çalışan yüzdesi	20
Tablo 2: Crawford(1991)'e göre ilkel ve tarım toplumunun kilit özellikleri.....	21
Tablo 3: Sanayi Sonrası Toplumun Yapısı ve Problemleri.....	53
Tablo 4: Crawford(1991)' e göre tarım ve sanayi toplumunun kilit özellikleri	84
Tablo 5: Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplumunda Eğitim Olgusu.....	85
Tablo 6: Okul Modelleri Karşılaştırılması	87

Tezin Başlığı: Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde Eğitim Olgusu	
Tezin Yazarı: Nesrin Akıncı Çötök	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Abdullah Taşkesen
Kabul Tarihi: 31 Mayıs 2006	Sayfa Sayısı: V (ön kısım) + 97 (tez)
Anabilim Dalı: İlköğretim	Bilim Dalı: Sosyal Bilgiler Eğitimi
<p>Toplumların değişimi ve bu değişime bağlı olarak düşünürler tarafından yapılan toplum sınıflandırmaları, yaşadığımız toplumsal yapının daha çözümlenebilir hale gelmesini sağlamaktadır. Özellikle geçmişten günümüze değin yapılmış sınıflandırmalarda kabul gören yaklaşım-ki ilerlemeci bir perspektifle ortaya konan- tarım toplumu, sanayi toplumu ve bilgi toplumu olarak toplum tiplerinin sınıflandırılmasıdır.</p> <p>Toplum tiplerinde yaşanan bu değişimle birlikte sosyal olgularda bir değişim geçirmektedir. Özellikle de toplumsal yapıyı dönüştürücü etkide bulunan eğitim olgusu da toplum tiplerine bağlı olarak farklı görünüm kazanmaktadır. Örneğin sanayi toplumunda eğitimde amaç sanayiye uygun insan tipi yetiştirmek iken bir sonraki toplum sınıflandırmasında eğitimin bu amacından büyük bir kopuş görülmektedir. Kısacası eğitim çağa uygun olarak şekillenmekte ve toplumsal yapının dinamiklerini de etkilemektedir.</p> <p>Eğitim olgusunun toplum tiplerine göre değişmesi eğitimin unsurlarında da farklı özellikleri beraberinde getirir. Değişen toplumsal yapıyla birlikte eğitimin amaçları, okul yapısı, öğretmen ve öğrenci profili, öğretim yöntemleri ve öğretim programı da değişime uğramıştır.</p> <p>Çalışmada amaç, sanayi toplumundan bilgi toplumuna değin değişen toplumsal yapının özelliklerini ve en önemlisi de bu değişime bağlı olarak eğitim olgusunun geçirdiği aşamaları ve eğitimin özelliklerini açıklamaktır. Eğitim olgusunda gerçekleşen değişim, eğitimin belli başlı dinamikleriyle açıklanmıştır. Bununla birlikte toplum tipleri de kuramsal yönden ele alınmıştır. Toplum tipleri ve sosyal yapı belli bir özel ülke örneğinde incelenmemiştir. Özellikle toplum sınıflandırmaları batılı düşünürlerin ortaya koydukları teoriler üzerinden açıklanmıştır. Çalışmada yöntem olarak, başta literatür tarama olmak üzere; karşılaştırma, analiz, sentez, betimleme (durum saptaması) ve yorumlama teknikleri kullanılmıştır. Çalışmaya uygun olarak genel-geçer olarak kabul edilen yöntem fikir betimlemesidir.</p> <p>Çalışma ile geçmişten günümüze tarım toplumundan başlayarak bilgi toplumuna kadar ve bilgi toplumu olma sürecinde eğitimin yapısı, eğitimde değişen paradigmlar ortaya konabilmiştir. Dolayısıyla eğitim kurumundaki dönüşümler, eğitimin unsurlarında yaşanan farklılıklar sergilenebilmiştir. Bu sayede eğitimin çağa uygun olarak yeniden yapılandırılabilmesi sağlanabilecek ve toplumsal yapıyla bir bütünlük taşıyan eğitim olgusunun karakteristikleri üzerinde farkındalık söz konusu olacaktır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Sanayi Toplumunu, Bilgi Toplumunu, Eğitim, Toplumsal Yapı	

Sakarya University Insitute of Social Sciences   Abstract of Master's/PhD Thesis

Title of the Thesis: The Education Phenomenon in the Transition Period from Industry Society to Information Society	
Author: Nesrin Akıncı Çötök	Supervisor : Assist. Prof. Dr. Abdullah Taşkesen
Date: 31 May 2006	Nu. of pages: v (pre-text) + 97 (main body)
Department: Primary Education	Subfield: Social Sciences Education
<p>The society which has a continuously changing structure, can be categorized by social scientists. Therefore the society that covers us, can be analyzed well. The categorization of society types has been tried to make in the historical period. According to progressivist perspective the society can be divided into types like agricultural society, industry society and information society. This categorization is very common in social science researches.</p> <p>As the society changes the social phenomenons change. Especially the education phenomenon which is very important in those social phenomenons change markedly. Therefore, the aims of education has been changed according to society types. For instance, the aim of education in industry society is to teach people for industrial purposes. Shortly, the education change form according to period and it affects the dynamics of social structure. Especially the changing parts in education are aims, structure of the schools, teachers, students, methods of teaching, and curriculums.</p> <p>The aim this study is to explain the properties of social structure and education in the transition period from industry society to information society. The society types was examined from theoretical perspective. The social structure analysis in different types of society was not examined according to any country model. The categorization of societies was explained by the western social scientists. The method used in this study is examination of literature. Additionally; comparison, analysis, synthesis, description and interpretation techniques were also used. In general the method of this study can be accepted as idea description.</p>	
Keywords: Industry Society, Information Society, Education, Social Structure	

GİRİŞ

Şüphesiz geçmişten günümüze toplumlar sürekli bir değişim içerisinde bulunmaktadır. Özellikle de çağımızın en tipik özelliği her alanda hızlı bir değişimin yaşanmasıdır. Toplumların yapısındaki bu sürekli değişim neticesinde farklı özellikler sergileyen toplumlar sınıflandırılabilir ve bu sınıflandırmalar da toplum tipleri olarak ortaya konup sınırlılıkları çizilebilmektedir. Toplum tiplerinin bu sınırlılıkları her ne kadar kesin ve net çizgilerle belirleyici olmasa da her toplum tipinin kendine özgü bir yapısı söz konusudur. Dolayısıyla yaşanan değişimle birlikte her toplum içinde sosyal olguların da bir değişim ve dönüşüm yaşadığı gerçektir. Bu değişen olgulardan toplumu en fazla etkileyip ona yön verecek olan diğer sosyal olgulara göre belki de en fazla önem atfedebileceğimiz olgu, eğitim olgusudur. Bu noktada çalışmanın hipotezi, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde eğitim olgusunun köklü değişimler geçirmiş olmasıdır. Görülmektedir ki, eğitim, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde tüm yönleriyle farklılıklar taşımakta, her iki toplum tipinde de toplumsal yapı tarafından şekillenirken toplumsal yapıya da yön vermektedir. Eğitim olgusu toplum tiplerine göre farklılıklar taşımakta, içinde bulunduğu çağa yön verirken, çağın dinamiklerinden de etkilenmektedir. Çift kutuplu bu etkileşim, eğitimin çok yönlü ve işlevsel bir süreç olmasının sonucudur. Dolayısıyla toplumun şekillenmesinde bu denli önemli olan eğitim olgusu, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde çağa uygun olarak farklı görünüşler kazanmıştır. Bu görünüşlerin ortaya konulması hem eğitimin güncel yapısını tanımlarken toplumsal yapıyı da açıklanabilir kılmaktadır.

Sanayi toplumunun itici gücü sanayidir. Amaç daha fazla üretim ve mevcut karı en üst seviyeye çıkarabilmek olarak ifade edilebilir. Bu nedenle baskın kurum ekonomi olarak öne çıkar. Buna karşılık bilgi toplumunun itici gücü bilgidir. Amaç daha fazla bilgi üretebilmek ve üretilen söz konusu bilgiyi daha yaygın hale getirmek olarak ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla bilgi toplumunun baskın kurumu bilginin kurumsallaşmasını sağlayan eğitimidir. Ekonomi ise bilginin dolaşımıyla şekillenmekte ve yine önemini sanayi toplumu örneğinde olduğu gibi korumaktadır.

Çalışmada eğitim olgusundan hareketle karşılaştırılan “sanayi toplumu” ve “bilgi toplumu” değişik adlandırmalar ile de karşımıza çıkabilmektedir. Örnek olarak sanayi kavramı yerine endüstri kavramının da kullanımına rastlamak mümkündür. “Endüstri”

kavramı, İngilizcedeki “industry” kavramının karşılığıdır. Çalışma boyunca her iki kavram arasında anlam farkı söz konusu olmadığından “sanayi toplumu” deyimini kullanılmıştır.

Bir başka farklı kullanım “bilgi” (knowledge) ve enformasyon (information) kavramları arasında yaşanmaktadır. Enformasyonu malumat ve haber olarak kabul etmek mümkündür. Bu haliyle enformasyon bilgiden önce gelir ve bilgi sıfatını hak etmek için onun işlenmiş olması gerekmektedir. Yani üzerinde düşünülmeyen, birey tarafından hiçbir şey katılmayan, tartışılmayan, sorgulanmayan enformasyon, bilgi değildir. Dolayısıyla enformasyon ile bilgi arasındaki temel fark bilginin işlenmiş, enformasyonun işlenmemiş bir niteliğe sahip olması olarak ortaya konulabilir. Buradan hareketle hem eğitimin bilginin işlendiği temel kurum olması, hem de Avrupa’da “information society” kavramının yaygın kullanımına karşılık Türkiye’de yapılan çalışmalarda bilgi toplumu adlandırmasının genel kabul görmesinden, çalışma boyunca bilgi toplumu kavramsallaştırılması kullanılmıştır.

Sanayi toplumu ve bilgi toplumunun alanı son derece geniştir. Her iki toplum da sadece kuramsal şekilde ele alınmıştır. Her iki toplum tipi de sosyal, siyasal, ekonomik vb. yönlerden ele alınmış toplumsal yapı belirli dinamiklerle ortaya konmuştur. En önemlisi de toplum tiplerinde, eğitim olgusunun toplumsal yapı içindeki konumu, önemi üzerinde durulmuş ve aktarılan toplum tipine bağlı olarak eğitimin öğelerinin mevcut durumları açıklanmıştır. Bu şekilde eğitim olgusunun tarihsel süreçte toplumsal gelişmelere bağlı olarak nasıl bir formata büründüğü de anlaşılabilir.

Toplum tiplerine bağlı olarak eğitimin değişen yüzü -eğitimin unsurları- ortaya konurken temel unsurlar olarak başlangıçta eğitimin amaçları olmak üzere, okul örgütü, öğretmen profili, öğrenci profili, öğretim programı ve öğretim yöntemi olarak açıklamaya gidilmiştir. Bu dinamiklerdeki özellikler açıklandığında eğitimin, o toplum tipine ait özgün yönleri ortaya konulabilmekte ve o toplum tipinin eğitiminin özellikleri anlaşılabilir.

Çalışma üç bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde sanayi toplumu ve eğitim ilişkisi üzerinde durulmadan önce düşünürlerin ortaya koydukları toplum tipleri açıklanmış, genel kabul gören ilkel topluluk, tarım toplumu, sanayi toplumu ve bilgi toplumu genellemesi ana hatlarıyla belirtilmiştir. İkel topluluğun belli başlı özellikleri

açıklanarak tarım toplumuna geçiş süreci ortaya konmuştur. Daha sonra ise tarım toplumunun da belli başlı özellikleri vurgulanmış ve bu sayede toplumlar arasındaki spesifik noktaların belirlenebilmesi sağlanmıştır. Böylece toplumlar arasındaki geçiş süreci daha iyi anlaşılabilir hale gelmiştir.

Tarım toplumunun özelliklerinin genel hatlarıyla ortaya konulmasından sonra toplumsal yapıda meydana gelen gelişmeler neticesinde başlayan sanayileşme süreci ele alınmıştır. Çünkü sanayileşme süreci ve ardından gelen sanayi devrimi, sanayi toplumunu doğuran önemli belirleyicidir. Sanayi devrimi özellikle de teknoloji alanında birçok yeniliği beraberinde getirmiş, tüm toplumsal yapıyı etkisi altına alarak sanayi toplumunu doğurmuştur. Bu nedenle belli başlı düşünürlerin sanayi toplumu tanımlamaları ve sanayi toplumu ile ilgili teorileri ortaya konmuş, böylelikle o dönemde değişen sosyal gerçekliğin altı çizilmiştir. Sanayi toplumu ile ilgili ortaya konulan bu teori ve tanımlamalar sonrasında ise ayrıntılı bir şekilde, sanayi toplumunun genel olarak kabul edilen özellikleri açıklanmıştır. Bu özellikler, o dönemde toplumsal yapıyı her yönden kuşatan, toplumsal yaşamın her alanındaki mevcut özelliklerdir.

Sanayi toplumunun yapısı, işleyişi, mevcut düzeni ortaya konduktan sonra sanayi toplumu ve eğitim başlığı altında kısaca sanayi toplumunun eğitim paradigmasından bahsedilmiştir. Sanayi toplumundaki hakim paradigma olan pozitivist yaklaşımın ne olduğu ortaya konmuş ve eğitimi nasıl etkisi altına aldığı vurgulanmıştır. Bununla birlikte bilginin kullanımının kamusal bir kimlik kazanmasının doğurduğu sonuçlara ve eğitime olan katkılarına değinilmiştir.

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinde hayatın tüm alanında gerçekleşen değişimler yanında sanayi toplumuna geçiş ile eğitimin amaçlarındaki değişim de ortaya konmuştur. Sanayi toplumunda bilginin sosyalleşmesi ile bilimsel düşünüşün egemen olması söz konusu olduğundan bilimin ve eğitimin önemine yapılan vurgu belirtilmiştir. Çünkü diğer toplum tipinin aksine sanayi toplumunda eğitimin herkese açık olması amaçlanmıştır. Yine sanayi toplumunun eğitimindeki okur-yazar oranını yükseltme çabaları da dönemin karakteristik eğitim amaçlarından biridir. Sanayi toplumunda eğitimin amaçlarının açıklanmasından sonra ise bu toplum tipindeki eğitim olgusunun özellikleri, okul örgütü, sanayi toplumunda öğretmen ve öğrenci profili, öğretim programları ve öğretim yöntemleri unsurlarıyla açıklanmıştır. Bu unsurlardaki

değişimin ve belirleyicilerin açıklanmasıyla, sanayi toplumunda eğitim olgusunun serüveni anlaşılabilir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise bilgi toplumu ve eğitim ilişkisi ortaya konmadan önce sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinden bahsedilmiş ve bilgi toplumunun doğuşuna yer verilmiştir. Bilgi toplumu ile bilginin daha önce hiç olmadığı kadar önem kazanmış olması, bilginin sürekli olarak üretilmesi ve aynı hızda da tüketilmesinden bahsedilerek bilgi toplumunun başlangıcı ile düşünürlerin, bu yeni toplum tipiyle ilgili olarak ortaya koydukları kavramlar açıklanmıştır.

Bununla birlikte sanayi toplumu ve bilgi toplumu sürecine baktığımızda yeni toplum tipi olan bilgi toplumu üzerinde çok daha fazla durulduğu görülmektedir. Bilgi toplumu ile ilgili tüm görüşlerde, bilgi toplumunun her yönden bir gelişim aşaması, ulaşılmak istenen bir seviye ve ideal bir toplum tipi olarak ele alındığını görmekteyiz. Bu, sabit ve çok fazla kabul gören yaklaşım şüphesiz tartışmaya açıktır. Bu tartışma çalışmamızın sınırlıklarında değildir.

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişin gerçekleşmesini sağlayan değişimlerden sonra bilgi toplumunun özelliklerine genel hatlarıyla değinilmiştir. Bilgi toplumunun özelliklerine genel bir girişten sonra, üzerinde fazlaca durulan bu yeni toplum tipinin daha iyi anlaşılabilmesi adına ekonomik yapı, sosyal yapı, siyasal yapı ayrı başlıklar halinde açıklanmıştır. Ekonomik yapıda değişen belirli dinamikler, özellikle üretim biçimi, çalışma yaşamındaki değişen sosyal sınıf (bilgi işçileri), önem kazanan sektörler ile bilgi ve iletişim teknolojileri ortaya konmuştur. Yine siyasal yapıda değişen özellikler de sıralanmıştır. Özellikle bilgi toplumuyla sosyal refah devleti kavramının ortaya çıkışı ve bu kavrama ulaşma çabaları, bununla birlikte demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve benzeri söylemlerin de bu yeni toplum tipinde kazandıkları önem üzerinde durulmuştur. Bilgi toplumundaki, sosyal yapı içerisinde bu yeni toplum tipiyle söz konusu olan post-modernizm sürecinden ve bilgi toplumu ile sosyal yapıda meydana gelen diğer değişimlerden bahsedilmiştir. Bilgi toplumunda toplumsal yapıdaki bu değişimlerin açıklanmasıyla ve bu yeni toplum tipinin özelliklerinin belirtilmesiyle sanayi toplumundan ayrılan yönler ve toplumsal yapıda gerçekleşen dönüşüm anlaşılabilir.

Bilgi toplumunun bu özelliklerinin sıralanması sonrasında ise çağın paradigmasına göre şekillenen ve toplumun da değişimine katkıda bulunan eğitimin paradigması ve eğitim olgusundaki özellikler ortaya konmuştur. Bilgi toplumunun itici gücü olan ve gittikçe kullanımının yaygınlaştığı bilgisayar ve internet kullanımına değinilmiştir. Bu toplumda bilgisayarın ve internetin eğitimde oldukça fazla kullanılması itibariyle bilgisayar ve internet ile ilgili bilgiler bilgi toplumu ve eğitim başlığı altında verilmiştir. Yine bu başlık altında bilgi toplumu ile ortaya çıkan bir eğitim modeli olan uzaktan eğitim modeli de açıklanmıştır. Bu eğitim modeli de tamamiyle bilgi toplumuna uygun eğitim teknolojilerinin kullanıldığı bir modeldir. Bilgi toplumunda eğitimin özelliklerinin açıklanması sonrasında bilgi toplumunda bu toplum tipinin yapısına bağlı olarak değişen eğitim amaçlarına değinilmiştir. Bu toplum tipiyle eğitimin amaçlarındaki en önemli değişim öğrenmeyi öğrenmenin kabul edilir olmasıdır. Yine bu başlıkta sanayi toplumundaki eğitim amaçlarından farklı olarak bireysel öğrenmenin önem kazanması üzerinde de durulmuştur.

Bilgi toplumunda değişen eğitim amaçlarından sonra ise sanayi toplumundaki açıklamaya paralel olarak okul örgütü, bilgi toplumunda öğretmen ve öğrenci profili, öğretim programları ve öğretim yöntemleri ayrı başlıklar halinde açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise sanayi toplumu ve bilgi toplumu kısaca karşılaştırılmış ardından, sanayi toplumu ve bilgi toplumundaki eğitim olgusu, eğitim amaçları, okul örgütü, öğretmen ve öğrenci profili, öğretim programı ve öğretim yöntemleri kriterlerinden hareketle karşılaştırılmış, eğitim olgusunun sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş süreci açıklanmıştır.

Çalışmada yöntem olarak, başta literatür tarama olmak üzere; karşılaştırma, analiz, sentez, betimleme (durum saptaması) ve yorumlama teknikleri kullanılmıştır. Çalışmaya uygun olarak genel-geçer olarak kabul edilen yöntem fikir betimlemesidir.

Çalışma içinde sanayi toplumu ve bilgi toplumu kavramları sanayileşme süreci sonucunda Batı toplumlarında ortaya çıkan olgular olarak kabul edilmiş ve özel olarak herhangi bir ülke örneğinde incelenmemiştir. İlave olarak sanayi toplumu ve bilgi toplumu kuramsal olarak analiz edilmiş; herhangi bir uygulamalı çalışma yapılmamıştır. Yine her iki toplumda eğitim olgusu ele alınırken, eğitim kendi bütünlüğü içerisinde

incelenmiş, eğitim kurumunun ilk, orta ve yükseköğretim gibi özel aşamaları çalışma dahiline alınmamıştır.

Çalışmada toplumların ve konuyla bağlantılı olarak eğitimin sürekli olarak gelişerek ilerleme gösterdiğini temele alan ilerlemeci (progressivist) yaklaşımın tezleri ortaya konulmaktadır. İlerlemeci yaklaşım, pragmatizm ile bağlantılı olarak bir bilgi tanımı sunar. Buna göre bilgi, doğruluğu ve işe yararlığı kanıtlanmış düşüncedir. Bilginin gerçekleşme zemini toplumsal yapıdır ve toplumsal yapı sürekli değişimden geçmektedir. Aynı zamanda bu değişim hep daha yeni ve daha iyiye doğrudur. O halde eğitim de paralel olarak sürekli ileriye doğru gelişen bir olgu olarak kabul edilmelidir. Bu görüşün savunucuları arasında F. Bacon, A. Comte, J. Dewey, P. F. Drucker ve A. Toffler sayılabilir. Bu bağlamda çalışma, özellikle P. F. Drucker ve A. Toffler'ın teorileri üzerinden ortaya konulmuştur. İlerlemeci görüş, toplumları öncelikle ilkel – uygar toplumlar olarak ele alıp uygar toplumları da tarım, sanayi ve bilgi toplumu olmak üzere üç başlık altında sınıflandırmaktadır. Bu açıdan bakınca, bilgi toplumu sonrasında muhtemel toplum tipi Nicholas Negroponte'nin de belirttiği gibi “dijital toplum”dur. Şüphesiz ki bu çeşit kavramsallaştırmalar Batı menşe'li çalışmalar aittir. Toplumsal yapıya farklı bir bakış, farklı çerçeveleri de beraberinde getirecektir. Nitekim antropoloji alanındaki son bulgular, ilkel – uygar ayırımının tezlerini şüpheyle karşılamamız gerektiğine dair veriler içermektedir.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı, geçmişten günümüze sosyal bilimcilerin ortaya koydukları toplum sınıflamalarını açıklamak, özelliklerini belirterek sınırlarını çizmek, toplum tiplerinin altında yatan sosyal değişimin nedenlerini bulmak, bu farklı toplum sınıflamalarındaki ortak noktaları, farklılıkları betimlemektir. Bununla birlikte özellikle bu toplum sınıflamalarındaki eğitim olgusunun geçirdiği aşamaları, eğitimde yaşanan değişimleri, farklılıkları, bilgi toplumuna geçiş sürecinde eğitimin dinamiklerini ortaya koymak, eğitimin değişen yüzünü açıklamak yine çalışmanın amaçları dahilindedir.

Çalışmanın Önemi

Bilginin gerçek bir sermaye haline geldiği günümüzde, yeni bir toplumsal yapı karşımıza çıkmaktadır. Bilgi toplumu dediğimiz bu yapıda bireyler ve kurumlar her

geçen gün güncelleşme ihtiyacı içindedirler. Sosyal olgular ve toplumsal yapının kurumları 21. yüzyılın bilgi toplumuna uygun olarak şekillenmekte ve yeniden üretilmektedir. Bu olguların en başında ise eğitim olgusu gelir ki toplumsal yapıya en büyük fonksiyonelliği kazandırma özelliğine sahiptir.

Bu çalışma ile geçmişten günümüze tarım toplumundan başlayarak bilgi toplumuna kadar ve bilgi toplumu olma sürecinde eğitimin yapısını, eğitimde değişen paradigmaları saptamak söz konusu olacaktır. Bu saptama ile eğitim kurumundaki dönüşümler ortaya konacak, eğitimle ilgili alınabilecek önlemler, yeni bakış açıları, değişmesi gereken yönler ortaya çıkabilecektir.

Dolayısıyla bu çalışma ile - eğitimin tarihsel süreçte toplum tiplerine göre değişen yönlerinin ortaya konulması- uzun vadede eğitimin kurumuna, kurumun işleyişine ve eğitimde uygulanabilecek yeni politikalara ışık tutabilecektir.

BÖLÜM 1: SANAYİ TOPLUMU VE EĞİTİM

1.1. Sanayi Toplumu

1.1.1. Sanayi Toplumu Öncesi Toplum Sınıflandırmaları

Tarihsel süreç içerisinde birçok düşünür farklı terimler kullanarak toplumları sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmalar düşünürlerin farklı bakış açılarından kaynaklanmış olup herkes tarafından kabul gören bir toplum sınıflandırması ortaya konmamıştır. Fakat daha sonrasında Şenel'in de belirttiği gibi çoğunluğu antropolog olan düşünürler arasında ortak bir terim kullanılmış ve bu terim oldukça geniş bir çevre tarafından benimsenmiştir (Şenel, 1995:23). Toplumları sınıflandırmakta kullanılan bu terimler 'ilkel topluluk' ile 'uygar toplum' ikilidir. Bu iki terim oldukça genel bir toplum sınıflandırmasını ifade ederler. Bu toplum sınıflaması bir tür dikotomidir, daha sistemli çalışabilmek adına yapılmıştır ve toplum sınıflamalarının ana gövdesini oluşturur.

İlkel topluluk ile uygar toplum arasındaki farklılığı oluşturan, yerleşik hayata geçiş olgusudur. Uygar toplumun başlangıcı ise tarım toplumudur. Alvin Toffler da toplum sınıflamalarında üç dalgadan bahseder ve ilk dalga olarak tarım toplumunu görür. Diğer iki dalga ise sanayi toplumu ve bilgi toplumu olarak belirtilir (Toffler, 1992:82-83).

Sanayi toplumu ve bilgi toplumu üzerinde durmadan, bu toplum tiplerinden önce gelen toplum yapısı üzerinde durulması gerekir. Dolayısıyla sanayi ve bilgi toplumunu anlayabilmek için ilkel topluluktan başlayarak nasıl sanayi toplumu sürecine geldiğini bilmemiz gerekmektedir.

1.1.2. İlkel Topluluktan Sanayi Toplumuna

İlkel toplulukların en önemli özelliği beslenme, barınma, korunma gibi birincil fizyolojik ihtiyaçların karşılanmasına yönelik eylemde bulunmuş olmalarıdır. Bu topluluklarda herhangi bir yerleşik toplumsal kural ve toplumsal düzen bulunmamaktadır. Ekonomik hayat avcılık ve toplayıcılıkla sınırlıdır. İlkel topluluk durağan bir yapıdadır. Toplumsal hareketlilik yok denilebilecek kadar azdır. İnsan ilişkileri modern toplumlarda olduğu gibi karmaşık değil, basit yapıdadır. Bu topluluklar için denilebilir ki "ilkel topluluğun yaşam biçimi, topluluğun doğa ile topluluk üyelerinin birbirleriyle ve toplulukla, bir topluluğun öteki topluluklarla geçim

ilişkilerinden ve geçim dışı ilişkilerden oluşur. Bu ilişkiler beslenme, savunma ve üreme ilişkileri olarak üç noktada odaklanır (Şenel, 1995:86).

Dolayısıyla ilkel topluluk herhangi bir kurumsallaşmanın meydana gelmediği, toplumsal düzenin ve toplumsal bir işleyişin olmadığı, ilişkilerin yüz yüze gerçekleştiği, eylemlerin rasyonel değil, duygu ve ihtiyaçlara dayalı olduğu bir birliktir. Çünkü bu topluluk tipinde henüz bireysel farklılıklar keskinleşmemiştir.

Bununla birlikte insanlar arasında mutlak bir eşitlik söz konusu değildir. Bu nedenle ilkel toplum hiyerarşik bir yapıdadır. İnsanlar arasında yaş ve cinsiyet gruplarına dayalı eşitsizlik ve farklılaşmalar topluluğun liderleri ile yönetilenler arasında belirgindir. Bu topluluklarda eşitsizliğin en çok görüldüğü yapılanma da köleliktir (İçli, 2002:131-132).

İlkel topluluktan uygar topluma geçiş oldukça uzun bir süreci kapsamaktadır. Şenel'e göre "uygar topluma geçiş İ.Ö 1500'lerden İ.S 1500'lere hatta bazı tek tük örnekler de göz önüne alınırsa yirminci yüzyıla dek süren bir olay olarak görünür" (Şenel, 1995:30). Giddens'a göre de bu süreç hala devam etmektedir ve şu an dünya nüfusunun yüzde 0,001'i avcılık ve toplayıcılıkla geçinen ilkel topluluklardır (Giddens, 2000:48). İlk uygar toplumların görüldüğü yerler Black'e göre "Tigris ve Euphrates (Mezopotamya) vadileri, Nil Vadisi ve İndus Vadisidir" (Kutlu, 2000:4).

İlkel topluluktan uygar topluma geçiş süreci çok uzun bir sürede gerçekleşmiş olmasına kıyasla geçiş sonrasında toplumlar çok hızlı bir değişim içerisine girmişlerdir ve halen bu hızlı değişimin yaşandığı görülmektedir. Özellikle yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte toprağın işler hale getirilmesi yeni bir başlangıcı da beraberinde getirmiştir. Toffler'in deyimiyle birinci dalga, yani tarım toplumu kavramsallaştırması ortaya konulmuş ve bu yeni toplum tipinin özellikleri sıralanmıştır.

Tarım toplumu, ilkel topluluktan sonra gelen aşamadır. Özellikle toprağın işlenmeye başlaması toplumsal yaşamı dönüştürmüş, farklı bir yaşam biçimi ortaya koymuştur. Çünkü tarım, yerleşik hayatı beraberinde getirmiştir. Artık belirli toplumsal kurallar oluşturulmuş ve bir toplumsal düzen çerçevesinde yaşam başlamıştır.

Tarım toplumunun başlıca özellikleri şu şekilde belirtilebilir:

1. Tarımla birlikte çeşitli araç-gereçler geliştirilmiş, çalışma hayatının başlaması gibi değişimler gerçekleşmiştir. Çalışma hayatı içinde ilkel toplulukta da olduğu gibi fiziksel emek söz konusu olmuştur. Bununla birlikte emekte basit bir işbölümü vardır. Toprak en önemli sermaye ve en önemli varlık haline gelmiştir.
2. Toprak sahipliği önemli bir güçtür ve toprak adına medeniyetler arasında savaşlar, anlaşmazlıklar, güç gösterileri ortaya çıkmıştır.
3. “Tarıma dayanan eşitsizlikçi uygar yaşam biçiminde dünya görüşü tarımcı toplumun ideolojik yapısına uygun olarak dinsel aksiyomlara dayanmakta, dinsel bir nitelik taşımaktadır” (Şenel, 1995:17).
4. Bu toplum tipinde geniş aileler söz konusudur.
5. Ekonomi, tamamen tarıma dayalı organizasyonlar tarafından yürütülmektedir ve temel yiyecek maddelerinin üretimine dayalıdır.
6. Bu toplum tipinde toprak sahipliğine göre soylular, köleler gibi toplumsal sınıflar vardır. Üretim de toprak sahibinin yönetiminde köylülerin fiziksel emeğinden faydalanılarak gerçekleştirilmekteydi.

Bu noktada feodalizm üzerinde de durmak gerekir. Bu tip örgütlenme Batı Avrupa’da Ortaçağ’da yaşanmıştır. Başlangıçta küçük ve etkisiz bir örgütlenme yapısı iken sonrasında toplumsal yapı serfler ve soylular olmak üzere iki ana zümreye ayrılmıştır. Serfler, köylülerdir, toprakta çalışırlar ve efendilerine bağlı bir sınıftır. Soylular ise feodal beyleridir ve emirlerinde serfler çalışır (Şenel, 1996:214-215).

Feodal sistemde aile, üretim, yönetim, inanış tarımsal faaliyetin etkilerine maruz kalarak şekillenmiştir. Bu nedenle feodal dönem, tekdüze kalmış ve ilerleme gösterememiştir (Çelik, 2004:70). Dolayısıyla tarım toplumundaki ilerlemeler ve buna bağlı olarak sanayileşme ve sonuçları sonrasında feodalizmin belirleyiciliği olmamıştır.

Günümüzde halen tarımsal yaşam biçiminin yaygın olduğu ülkeler söz konusudur ki bu ülkelerde tarım başlıca yaşam kaynağıdır. Bu durumu Giddens şu şekilde belirtir:

Tablo 1: Tarımsal yaşam biçiminin bugünün sanayileşmiş toplumlarına kıyasla gösterdiği direnç. 1990 da işgücünün tarımda çalışan yüzdesi

Nepal	91.7
Raunda	91.3
Uganda	80.9
Etiyopya	74.5
Bangladeş	68.5

Kaynak: (Giddens, 2000:53).

Görülmektedir ki halen üçüncü dünya ülkeleri olarak kabul edilen bazı Afrika ve Asya ülkelerinde tarım, hâkim geçim kaynağıdır.

Tarım toplumunun başlıca uğraş alanının tarımsal etkinlikler olması, söz konusu toplum tipinde eğitim faaliyetlerinin yeri olmadığı manasına gelmez. Buna göre tarım toplumunda öğrenme şu şekildedir: “Bu dönemde erkekler toprağı işlemeyi babalarından, kızlar giysi üretmeyi annelerinden öğrenirler. Usta –çırak ilişkilerinin geçerli olduğu tarım toplumunda, çırak, bir ustanın yanında yetişerek mesleğın gerektirdiğı becerileri öğrenir. Bu nedenle tarım toplumunda eğitim seçkinlerle sınırlı kalmıştır” (www.isguc.org.tr). Görüldüğü gibi tarım toplumunda toprağın işlenmesi, verimli hale getirilmesi; kısacası toprakla ilgili bilinmesi gereken tüm bilgi birikimi o toplumun eğitim çerçevesini oluşturmaktadır. Bu toplum tipinde bizzat yaparak-yaşayarak öğrenme ve deneme yanılma yoluyla öğrenme gerçekleşmektedir. Bilgi ise kuşaktan kuşağı aktarılmaktadır.

Bununla birlikte toplumdaki sosyal tabakalaşmaya uygun olarak eğitim seçkinlerle sınırlı kaldığı gibi, asiller eğitimi ve köylüler eğitimi olarak da iki farklı uygulama biçimindedir. Eğitimdeki temel amaç, asillere kahramanlık idealiyle beden ve ruh eğitimi kazandırmak ve iyi savaşçı olarak yetiştirmektir. Köylülerin eğitimi konusunda ise ciddi bir faaliyet söz konusu değildir (Serter,1997:16).

İlkel topluluk ve tarım toplumunun özelliklerini şu şekilde ortaya koymak mümkündür:

Tablo 2: Crawford(1991)'e göre ilkel ve tarım toplumunun kilit özellikleri

	İLKEL TOPLUM	TARIM TOPLUMU
TEKNOLOJİ	Enerji: İnsan Enerjisi Malzemeler: Hayvan Postu ve Taşlar Araçlar: Asgari Düzeyde kesme veya dövme (normal olarak taş yapımı)	Enerji: Doğal Enerji(İnsan, Hayvan, Rüzgâr) Malzemeler: Yenilenebilir kaynaklar (ağaçlar, pamuk, yün) Araçlar: İnsan kasının kullanımı (kaldıraç ve vinçler veya doğal güçleri çalışır duruma getirme-yelken, su değirmeni)
EKONOMİ	Üretim Yöntemi: Yok Ulaşım Sistemi: Yürüme Haberleşme Sistemi: Konuşma Toplayıcılık, Avcılık, Balıkçılık	Üretim Yöntemi: El sanatları Ulaşım Sistemi: At, vagon, yelkenli gemi Haberleşme sistemi: El yazımı -Kendi kendine yeterli yerel ve ademi merkezî bir ekonomi piyasa değeri olmayan temel yiyecek maddelerinin üretimine dayalı ekonomik faaliyet. -Köy ekonomisi düzeyinde emekte basit iş bölümü: Düzeyleri açıkça belirlenmiş sınırlı sayıda otorite(Soylular, rahipler, askerler, köleler ve serfler) -Ekonomide birincil kaynak: Toprak
SOSYAL SİSTEM	Küçük Gruplar veya Aşiretler	Cinsel rollerin açıkça belirlendiği hareketsiz büyük aile ve ailenin birincil güvenlik sistemi(dayanak) olması Seçkinlerle sınırlı kalan eğitim
POLİTİK SİSTEM	Aşiret Yaşlılarının ve şefin kuralları çerçevesinde temel politik birim olarak aşiret	Feodalizm: Hukuk, din, sosyal sınıf ve politika doğumla kazanılan otoriteyle(aristokratik kurallar) toprağın yönetimini belirlemektedir. Temel politik birim yerel topluluktur.
PARADİGMA	Dünyanın tamamen doğal şekliyle gözlenmesi	Bilim Temeli: Matematik (cebir, geometri) Astronomi Merkezi Düşünce: İnsanların üstün güçler(örneğin tanrı) din, mistik görüş(astroloji)tarafından kontrol edildiği şeklindedir. Değer sistemi doğayla uyuma dayanmaktadır.

Kaynak: (Erkan,1997:110).

1.1.3. Sanayi Devrimi

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş, sanayi devrimi olarak adlandırılan devrim ile gerçekleşmiştir. Bu devrimin öncesinde görülen başlıca gelişmeler şu şekildedir: Rönesans'ın etkisiyle bilim adına ilerlemeler kaydedilmiş, zamanla toplumlara bilimsel düşünce yerleşmeye başlamıştır. Bilimsel düşüncenin yerleşmesiyle yaşam biçimi de büyük bir değişime uğramıştır. Artık sadece fiziksel emek yeterli olmayıp insan ihtiyaçlarının artması ve toplumun karmaşık bir yapı arz etmesiyle tarım tek başına bir ekonomik faaliyet olarak yetersiz kalmıştır. Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle başlangıçta ev sanayisi söz konusuken büyük üretim işletmelerinin üretime girmesi, sanayi devriminin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Tarım alanında verimli bir artış olmuş,

bilim ve tekniğin gelişmesiyle zirai üretim alanı da ortaya çıkmıştır. Bu tarz üretim, büyük değişimde en önemli belirleyicilerden biri olmuştur. Daha önceleri sadece kendi ihtiyaçlarını karşılayan tarımsal faaliyette bulunan köylüler artık yeni ortaya çıkan sınıf olan büyük ölçekli çiftçilere dönüşmeye başlamışlardır. Tarımdaki verimlilik Fisher'e göre özellikle sanayileşmenin ilk olarak yaşandığı İngiltere'de 1500'lerden 1800'lere kadar olan süreçte %60 civarında artmıştır. Bu nedenle dönemin İngiltere'si ürettiği tarımsal ürünleri yabancı ülkelere ihraç etmiş, bu nedenle ülke ekonomisi büyük oranda gelişim göstermiştir (Fisher, 1992:132). Tarımdaki bu hızlı değişimle artık fiziksel emek sanayileşme ile yerini yavaş yavaş makinelere bırakmış ve bu değişimler sanayileşme sürecine güç kazandırmıştır. Artık çiftçilikte yeni teknikler bulunmuş, tarımsal üretim çoğaltılmış ve çiftçiler varlıklı hale gelmişlerdir. Bu nedenle sanayi işletmelerine sermaye sağlamaları neticesinde imalat sanayisi güçlenmiştir. Bununla birlikte buhar gücündeki ilerlemelerle tren ve gemiler de gelişmeler gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bilim ve tekniğin gelişmesi ve doğalarından kaynaklanan hızlı yayılımları neticesinde sanayi devrimi gerçekleşmiştir.

Sanayi devrimiyle birlikte sosyal yapıda görülen hızlı değişimlerin başında da demografik geçiş süreci söz konusu olmuştur. Nüfusta büyük bir artış görülmüş, ölüm oranlarında azalma ve kırdan kente göçün sürekli artışı gibi durumları da beraberinde getirmiştir (Marshall, 'Sanayi Devrimi' mad.). Özellikle nüfus artışı 1700'den önce İngiltere'de her 100 yılda bir milyon iken, 1700 ile 1800 arasında bu sayı üç milyona çıkmıştır (Huberman, 1995:195). Yani sanayi devrimi ile birlikte nüfus hareketliği, o zamana kadar görülmemiş bir şekilde gerçekleşmiştir.

Sanayi devrimi ve bu devrimi oluşturan etkenler dünyanın birçok bölgesinde yaşanmıştır; fakat bu öğelerin eş-zamanlı olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Sanayi devriminin başladığı bir odak noktası vardır: İngiltere. Fakat bu devrimle gerçekleşen yenilikler ve değişim tüm dünyayı etkisi altına almıştır.

Sanayileşmenin tam olarak hangi tarihte başladığına dair düşünürlerin farklı görüşleri vardır. Kimi düşünürler sanayileşmenin 16 yüzyılın sonlarında ilim ve fen alanındaki gelişmelerin etkisiyle ortaya çıkarak makineleşmeyle devam eden bir olgu olduğunu vurgulamışlardır. Hatta Nef'e göre sanayileşmenin doğuşu 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl başları ile bütünleştirilen ani bir olay olarak değil de 16. yüzyılın ortalarına kadar

uzanan uzun bir süreç olarak değerlendirilir (Deane, 1992:2). Çünkü Nef, ekonomik hayattaki radikal değişimlerin kökeninde düşünce dünyasındaki değişmelerin yattığına inanmaktadır. Bu görüş, bilim ve teknikteki gelişmelerin hem zihniyet hayatına hem de teknolojinin gelişmesine etki ettiği gerçeğinin göz ardı edilmeyecek olmasından dolayı katılınması mümkün bir görüştür. Diğer taraftan “İngiliz sanayileşme tecrübesini inkılâp kavramı çerçevesinde ele alan ilk iktisat tarihçisi Arnold Toynbee 1880-1 yılında Oxford üniversitesinde konu üzerine ders vermiş ve başlangıç noktasını 1760 olarak işaret etmiştir” (Deane, 1992:2).

Sanayileşme ve sanayi devrimi ilk olarak İngiltere’de başlamıştır. “Sanayi Devrimi James Watt’ın 1765’de buhar makinesini bulması ve bunun enerji kaynağı olarak kullanılması gibi yeni teknolojilerin üretimle ilgili ekonomik alanda artan ölçüde kullanılmasıyla başlamıştır” (Çoban, 1997:5). Dolayısıyla sanayileşme ve Sanayi Devrimi ilk olarak Batıda gerçekleştiğinden bu olgu Batı menşelidir.

Şüphesiz sanayileşmenin başlamasıyla insanlık büyük bir değişim süreci geçirmiştir. Bu değişimi sağlayan sanayi devrimi beraberinde birçok yeniliği meydana getirmiştir. Tüm bu yeniliklerin başında ise teknolojiye hızlı atılımlar yer alır ki bununla, yeni üretim ortamları gerçekleşmiş ve iktisadi hayat olabildiğinde hız kazanmıştır.

Elbette ki bu büyük sosyal değişim ve sanayideki hızlı gelişmelerin temelinde bilimde, teknikte, felsefede meydana gelen değişmelerin de katkısı büyüktür. Sanayi devriminin düşünürlerce ortaya konup incelendiği ilk dönemlerde, bu devrim sadece iktisadi faktörlere indirgenip yorumlanmıştır. Fakat sonrasında bir toplumda bilim, felsefe, ahlak, teknik ve diğer dinamiklerin birbirleriyle ilişki içinde olduğu gerçeğinden yola çıkılarak bu olgu birçok yönden ele alınmaya başlanmıştır. Sanayi devrimi toplumsal yaşama farklı bir yön verdiği gibi insanların zihinlerinde de yaşanmış bir dönüşümdür denilebilir.

Sanayi devrimi Erkan’a göre buhar makinesinin bulunması ile teknolojik açıdan, yine o dönemde Adam Smith’in 1776’da çok ses getiren ‘Milletlerin Serveti’ adlı eseri ile ekonomik açıdan ve 1789 Fransız İhtilali ile politik gelişmeler açısından belirleyici olmuştur. Dolayısıyla sanayi devrimi İngiltere’de başlayan teknolojik ve ekonomik devrimle, Fransa ‘da gerçekleşen politik devrimin ortak ürünü olarak gerçekleşmiş bir devrimdir. Sanayi devriminin bir ayağı teknolojik-ekonomik temele, bir ayağı ise

politik-ideolojik temele dayalıdır ve bu nedenle tüm toplumsal yaşamı etkisi altına almıştır (Erkan, 1997:3-4).

Dolayısıyla toplumsal yaşamı etkisi altına alan bu devrim neticesinde yeni bir sosyal yapı oluşmuştur. Bu yeni sosyal yapının adı ise Sanayi toplumdur.

1.1.4. Sanayi Toplumu Nedir?

Sanayi toplumunun başlangıcı 18. yüzyılın ikinci yarısına dek gider. Bu zaman diliminde meydana gelen teknolojik, ekonomik ve toplumsal gelişmeler yeni bir sosyal yapıyı da beraberinde getirmiş; sosyal bilimcilerin toplum sınıflandırmalarında ortaya koydukları ‘sanayi toplumu’ dönemi başlamıştır. Artık sosyal yapı kırsal ve tarımcı özelliğinden sanayi ve imalata dayalı bir yapıya bürünmüştür. Dolayısıyla “sanayi toplumu kavramı birçok sosyolog ve iktisatçı tarafından 18. yüzyıl Avrupa’sında imalat sanayinin önemli rolünü yansıtmak amacı ile kullanılmış, 19. ve 20. yüzyılın ilk yarısına da damgasını vurmuştur” (Erkal, 1998:49).

Sanayi toplumu kendisinden önce gelen tarım toplumundan ekonomi, hukuk, siyaset, eğitim gibi alanlarda radikal olarak farklılıklar gösterir. Dolayısıyla söz konusu toplumun özgün bir yapısı vardır. Fakat bu özgünlük, sanayi toplumunun karmaşık yapısı itibariyle doğrudan açıklanabilecek bir yapıya sahip olmayıp, sanayi toplumunun genel yapısının anlaşılmasıyla ortaya konulabilecek bir özellik gösterir. O halde ilk yapılması gereken, sanayi toplumu tanımlamalarını ele alıp taşıdıkları ortak nitelikleri tespit etmektir.

1.1.4.1. Sanayi Toplumu Tanımlamaları

Sanayicilik (endüstriyalizm) sanayi toplumunun oluşmasındaki temel belirleyicidir. “Endüstriyalizm; geleneksel sistemlerle kıyaslandığında modern toplumlarda muazzam derecede daha büyük bir servet yaratma kapasitesi sağlamış üretim yöntemlerine geçişin karşılığıdır” (Marshall, ‘endüstriyalizm’ mad.). Dolayısıyla endüstriyalizm geleneksel toplumla sanayi toplumunu ayıran bir kriter olarak da okunabilir. Tanımda vurgulanan ‘servet yaratma kapasitesi sağlamış üretim yöntemleri’nin dinamikleri makineler ve yeni işçi sınıfıdır. Buna bağlı olarak sanayi toplumu endüstriyalizmin (sanayicilik) karakteristik özelliklerini taşımasına rağmen “(...) bu terim soyut düzeyde kültürü,

kurumları ve gelişmesi sanayi üretimi süreciyle belirlenen bir toplum tipinin var olduğu tezini karşılamak üzere de kullanılmaktadır” (Marshall, ‘sanayi toplumu’ mad.).

Tarihsel süreçte sanayi toplumu tanımları içinde bu olguyu ortaya koyan birçok düşünür söz konusudur. Bunlardan ilk olarak Saint Simon, Max Weber ve Durkheim’in görüşlerini kısaca ortaya koymak faydalı olacaktır.

Bu toplum tipiyle ilgili ilk kapsamlı çalışma Saint Simon’un 1816’da yayınladığı ‘L’industrie’ (Endüstri) adlı eserdir. Bu çalışmanın yazıldığı dönem henüz sanayileşmenin oldukça başlarıdır ve bu nedenle uzak görüşlü bir eser olarak da kabul edilmektedir (Bozkurt, 2000:8). Sanayileşme ve sanayi toplumuyla ilgili oldukça erken olan bu çalışma, yine de Avrupa’da sanayi toplumu kavramının ortaya çıkmasını ve konuya dikkat çekilmesini sağlamıştır.

Saint Simon feodal toplum sonrasındaki sanayileşme sürecini özünde barışçı bir temelde tanımlamıştır. Çünkü feodal toplum tipi militarist ve tüketim etrafında yapılmış bir özelliğe sahiptir. Sanayi toplumu ise aksine üretim temelinde kurulmuştur. Yine sanayi toplumu merkezi bir iktidar yapısına değil; sivil toplumun kurumlarına dayanıyordu (Swingewood, 1998:54-56). Bu nedenle Simon, sanayileşme sürecini bilim ve tekniğin de ilerlemesine bağlı olarak bir gelişim aşaması olarak görmüştür. Fakat yine de sanayicilerin feodal toplumu hatırlatan hiyerarşik bir yapı oluşturup merkezi otoriteye sahip oldukları gerçeğini vurgulamıştır.

Bununla birlikte Simon sanayi toplumunun dört önemli boyutu olduğunu vurgular. Öncelikle sanayi, üretimle ilgilidir. Bir diğeri sanayinin izlediği yöntem kesinlik ve açıklıktır. Üçüncüsü, sanayiyi örgütleyenler bireylerdir; bunlar, sanayiciler ve planlamacıdır. Son olarak sanayi toplumu bilgi üzerine inşa edilmiştir (Dura, 1990:29). Ayrıca Simon, endüstri toplumunu kişisellikten kopmuş bilimselliğin egemen olduğu toplum tipi olarak tanımlar (Bozkurt, 2000:10). Özellikle de bu toplum tipinde insan bilimleri gelişmiştir ve buna bağlı olarak Simon sosyolojiye büyük önem atfeder.

Bir başka önemli düşünür Durkheim’a göre toplumların değişmesini ve gelişmesini sağlayan sanayi olgusu, birinci dereceden belirleyiciliği olan bir neden değil, sonuçtur. Ona göre birinci dereceden belirleyiciliği olan olgu işbölümüdür (Avcı ve diğ., 1993:18). Sanayi toplumu olgusunda Durkheim işbölümüne çok fazla anlam atfeder. Bu

işbölümü toplumsal yapının tümünü etkiler ve toplumsal farklılaşmayı oluşturur. Bu farklılaşma ise toplumsal yapıyı dönüştürür. Bununla birlikte Durkheim, toplumları sınıflandırırken iki temel kavram üzerinden hareket eder. Bu kavramlar ‘mekanik dayanışma’ ve ‘organik dayanışma’dır. Harvey’e göre Durkheim’ın analizlerinde mekanik dayanışma, geleneksel toplumların karakteriyken, sanayileşmiş toplumlarda bu karakteristik organik dayanışmaya dönüşür. Mekanik dayanışmanın olduğu toplumdaki yasal sistem sert, baskıcı kurallarla işler, hatta bu toplum tipinde suçların büyük çoğunluğunda ölüm cezaları söz konusudur. Organik dayanışmanın olduğu toplum tipinde ise kanunlar toplumda düzenleyici, telafi edici rol üstlenmiştir. Bireylerin suç eylemleri yasal çerçevede ıslah edilmeye yöneliktir (Harvey, 1975:45).

Weber de Durkheim gibi, sanayi toplumunun en önemli özelliği olan sanayinin gelişmiş olması nedenini, ilk neden olarak değil, bir sonuç olarak görür. Çünkü ona göre sanayinin gelişmesi kendisinden daha kapsamlı bir sürecin yalnızca bir parçasını oluşturur. Bu kapsamlı süreç ise ‘rasyonalizasyon’dur (Avcı ve diğ.,1993:18). Dolayısıyla Weber sanayiye büyük önem atfetmekle beraber, onun kapsayıcı ve sanayi toplumunu oluşturan ilk ölçüt olmadığını vurgular. Bununla birlikte bilim, teknik ve sanayideki gelişmeler kendi başlarına belirleyici değildirler, rasyonalizasyon sürecinin önemli unsurlarıdır. Ayrıca Weber sanayi toplumunun özelliklerini de belirtmiştir.

1.1.4.2. Sanayi Toplumu Teorileri

Sanayi toplumu sahip olduğu özellikler ve içinde barındırdığı tüm değişim süreçleriyle mevcut toplum yapısını, toplumun dinamiklerini değiştirmiş ve bu yapının incelenmesi ve açıklanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle daha öncede bahsettiğimiz gibi birçok düşünür sanayi toplumunu tanımlamış ve teorilerini ortaya koymuşlardır.

Özellikle ilk dönem sosyolojisinde sanayi toplumu kavramı üzerinde olabildiğince durulmuştur. Çünkü o dönemdeki sosyal, siyasal, ekonomik ve diğer tüm toplumsal meselelerde ulaşılan nihai nokta, sanayi toplumu olgusu olmuştur. Bu nedenle ilk sosyologların sanayi toplumu üzerine görüşlerini belirtmek faydalı olacaktır. Aynı zamanda bahsedeceğimiz bu “düşünürlerin teorileri sanayi toplumu ile ilgili klasik teorilere örnektir” (Harvey, 1975:35).

Sosyolojinin doğuşunda önemli yeri olan August Comte'un sanayi toplumu ile ilgili görüşleri oldukça ilgi çekicidir. Ona göre, sanayi toplumu örnek bir niteliğe sahiptir ve tüm insanlığın toplumu haline gelecektir. Aron, Comte'un bu düşünceleriyle yanılmadığını vurgular. Comte, sanayi toplumunun özelliklerini şu şekilde belirtir:

- "Sanayide üretim en çok verimi sağlayacak şekilde düzenlenmiş ve sanayi, işin bilimsel örgütlenmesi üzerine kurulmuştur.
- İşin bilimsel örgütlenmesi sayesinde insanlık, kaynaklarını olağanüstü biçimde geliştirmiştir.
- Sanayi üretimi yeni bir toplumsal olgu olan işçi sınıfını ortaya çıkarmıştır.
- Bu işçi sınıfı ve işçilerin işyerinde toplanmaları işçi ve işveren (ya da kapitalist) arasında açık ya da gizli bir çatışmaya yol açar.
- İşin bilimsel örgütlenmesiyle zenginlik durmaksızın artar ve aşırı üretim bunalım yaratır. Birçok insan yoksulluk çekerken mallar satılmaz.
- İşin sını ve bilimsel örgütlenmesine bağlı ekonomik sistem, değişim özgürlüğü ve girişimci ile tüccarın kar arayışı ile belirginleşir. Bazı kuramlar bundan zenginliğin temel koşulunun kar arayışı ve rekabet olduğu, devletin işlere ne kadar az karışarsa üretim ve zenginliğin o kadar hızla artacağı sonucuna varırlar" (Aron, 2000:72).

Görüldüğü gibi Comte sanayi toplumu olgusunu açıklarken daha çok ekonomi temelli açıklamalarda bulunmuştur. Ekonominin üzerinden sanayi toplumunu incelemiş, başlangıç noktasını ekonomi olarak ele almıştır.

Bir başka sosyolog Weber ise benzer şekilde sanayi toplumu olgusunun özelliklerini sıralamıştır. Badham, Weber'in bu yeni toplumda altı kritik özellik sıraladığını açıklar:

1. Makine teknolojisinin günlük hayata girmesi
2. Bilimin yükselen değer olarak toplumca benimsenmesi
3. Rasyonel kapitalizmin ön plana çıkması
4. Rasyonel hukuk düzeni
5. Hukuka dayalı siyasi meşru otorite
6. Bürokrasiye dayanan rasyonel yönetim yapısı" (Sezal, 1999:20).

Tüm bu özellikler sanayi toplumunu gelişme dinamiklerini oluşturmaktadır.

Weber, sanayi toplumu olgusunu birçok yönden ele alarak inceleyip ortaya koymuştur. O, bu özelliklerin rasyonalizasyon sürecinin parçaları olduğunu savunur. Çünkü rasyonalizasyon, nihai noktada en kapsayıcı süreçtir. Bu süreç dahilinde toplumsal yapıda bir çok dönüşüm gerçekleşmektedir.

Klasik teoriler içinde diğer bir düşünür Karl Marx'ın görüşlerine baktığımızda onun sanayi toplumu olgusuna "kapitalizm" olgusundan yaklaştığını görmekteyiz. Öncelikle vurgulanması gereken bir nokta "Marx, siyasi partizanlığı ile çalışmalarındaki derin analizlerini-bilgilerini birleştirerek görüşlerini sunmuştur" (Harvey, 1975:38).

Dolayısıyla Marx, düşüncelerini ortaya koyarken bir ekonomik sistem olan kapitalizmi başlangıç noktası olarak ele almıştır. Marx sanayi toplumunun-kapitalizmin büyük bir sosyal değişim olarak bir geçiş devresi olduğunu ve toplumun dönüşüm geçirmeye devam edeceğini vurgular. Bununla birlikte Aron'a göre Marx'da diğer düşünürler gibi çağdaş toplumları askeri ve teolojik toplumların tersine sanayi ve bilimsel olarak düşünmektedir. O, düşüncesinin merkezine ona göre çağdaş toplumun özündeki 'kapitalizm' çelişmesini koyar (Aron, 2000:121).

Marx'a göre bu toplum tipinde alabildiğine çatışma mevcuttur. "İşçilerle girişimciler ya da marxist deyişle emekçilerle kapitalistler arasındaki çatışma Marx'ın düşüncesinde çağdaş toplumların başta gelen özelliğidir" (Aron,2000:121). Aynı zamanda Marx'a göre tarih de sınıf çatışmalarının tarihidir. Aron'a göre kapitalist toplumun belirgin iki çelişkisi vardır. Birincisi üretim güçleri ve üretim ilişkileri arasındaki çelişkidir. Diğeri ise zenginliğin çoğalması ile çok sayıda insanın artan sefaleti arasındaki çelişkidir (Aron, 2000:122). Dolayısıyla bu toplum tipinde üretim araçlarını ellerinde bulunduranlar yani burjuvazi, bu araçları sürekli olarak yenilemektedirler. Fakat mülkiyet ilişkileri, kazancın dağılımı yenilenmemekte, sabit kalmaktadır. Marx'a göre bu şekilde üretim artmakta; fakat tüketimi hızlandırmayı sağlayacak şekilde sosyo-ekonomik düzey yükselmemektedir. Bunun sonucunda burjuvazinin zenginliği artarken, üretimi gerçekleştiren işçi sınıfının sefaleti sürmeye devam eder. Bu sürecin kaçınılmaz sonucu, Marx'ın İngiltere'de olacağını öngördüğü işçi devrimidir.

Görüldüğü gibi Marx, tamamiyle ekonomi ve siyaset temelli açıklamalarda bulunmuştur. Ona göre bu toplum tipi geçicidir ve bunun ardından başka bir ekonomik sistemin söz konusu olacağı bir toplum tipine geçilecektir. Bu toplum tipleri de sırasıyla sosyalist ve komünist toplumlar olarak ortaya çıkacaktır.

1.1.4.3. Sanayi Toplumunun Özellikleri

Sanayileşme ve sonucunda oluşan sanayi devrimi ve bu devrimin topluma verdiği değişim neticesinde teorileriyle de ortaya koyduğumuz yeni toplum tipi olan sanayi toplumu insanlığa köklü bir dönüşüm süreci yaşattır.

Öncelikle belirtilmesi gereken bir husus söz konusudur ki "modern toplum, kapitalist toplum, çağdaş toplum, gelişmiş toplum gibi terimler aynı zamanda sanayi toplumu

anlamına da gelmektedir” (Duran, 2002:11). Dolayısıyla sanayi toplumu kavramsallaştırması olumlu bir içeriğe sahiptir. Bu yüzden de istenilen bir durumdur. Çünkü sanayi toplumu olmak, yani endüstrileşmek ile daha fazla sosyal refah devleti seviyesine çıkılacağı düşünüldüğünden, çoğu ülkelerin sanayileşme ve sanayi toplumu olma yönünde hedefleri söz konusu olmuştur.

Sanayi toplumunu oluşturan birçok özellik söz konusudur. Fakat daha önceki toplum tipinden farklı olarak bu yeni toplum tipinin –ki Toffler (1992)‘ın deyimiyle ikinci dalga- en önemli karakteristiği Gellner (1972)‘e göre bilimin aldığı önceliktir. Bilim yükselen değer olarak hem birey hem de toplum için artık olmazsa olmaz önemdedir. Nasıl ki modern bilim, sanayi toplumunun dışında düşünülmeceği gibi sanayi toplumu da bilimsiz düşünülemez (Sezal, 1999:21). Çünkü sanayi toplumuna değin, en büyük faaliyetin tarım olduğu bir önceki toplumda bilim ve bilim adına yapılmış kayda değer bir etkinlik söz konusu değildi. Hatta (Drucker, 2000:185) bunu daha da ileriye götürür ve sanayi toplumu öncesinde sosyal sınıflar arasında da bir hareketliliğin söz konusu olmadığını, babadan oğula geçen tarımsal bilgi ile işin devam ettiğini ve çoğu insanın ömür boyu bu bilgiyle yaşamını sürdürdüğünü iddia eder.

Bilimin aldığı öncelikle birlikte buna paralel olarak eski topluma oranla artık teknoloji de hayatın içine girmiştir. Teknoloji yaşama yön vermekte, özellikle iş hayatında önemli dönüşümlere sebebiyet vermektedir. Teknolojiyle birlikte işgücü daha kalifiye bir nitelik kazanmıştır. Bilim ve teknolojinin değer kazanmasıyla toplumun ağırlık merkezi de bilim adamlarına ve teknokratlara doğru kaymaktadır. Toplumsal yaşamda fazlaca söz sahibi olan bu gruplar ayrıca devleti de kontrol etmeye başlamaktadırlar.

Bununla birlikte (Bell,1976)‘in açıklamaları ilgi çekicidir. Ona göre; insanoğlu, sanayi toplumu ile hayatı, teknoloji ve rasyonalite aracılığıyla yeniden düzenleyerek hayatı insan yapısı bir tabiata karşı oynanan oyuna dönüştürdüğünü iddia eder. Çünkü insan sanayi toplumu öncesinde hayatı tabiata karşı bir oyun olarak değerlendirmektedir. Yani sanayi devrimi temelde tabiat düzeninin yerine teknolojik düzeni ikame etme çabalarından başka bir şey değildir (Avcı ve diğ., 1993:30). Dolayısıyla bu toplumlarda bilim ve teknolojinin hız kazanması sanayi toplumunu gelişmiş ve bu toplumlara diğer toplumlara oranla üstün kılmaktadır. İşte bu nedenlerle daha önce bahsettiğimiz gibi sanayi toplumu, modern toplum, gelişmiş toplum olarak da adlandırılmaktadır.

Bununla birlikte bu dönemde sanayi toplumu ile ilgili yorumlamalarda kritik bir soru da ortaya çıkmıştır. Sanayi toplumu ilk kez batıda ortaya çıkmıştır ve bu nedenle üstünlüğü sağlayan sanayileşme, batı toplumlarının evrimsel gelişmesinin sonucu mudur? Yoksa tüm toplumlar için geçerli olan evrimsel gelişme basamağı mıdır? Bu gibi tartışmaların ortasında (Badham,1984)'a göre sanayi toplumu olma yolunda ilerleyen ülkelerin farklı tip yollar izlemeleri soruyu bertaraf etmiştir. Sanayi toplumu olma sürecine bakıldığında İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya, ABD ve Japonya farklı toplumsal yapıları ve farklı değerler bütünüyle sanayileşmeyi gerçekleştirmiştir. Örneğin İngiltere ikinci topluma girmeyi sınırlı devlet müdahaleleri ile gerçekleştirirken, Fransa ve Almanya güçlü müdahalelerle, ABD piyasa ekonomisini ön plana alarak, Rusya ise devletçi planlı ekonomiyi başat hale getirerek sanayi toplumu olmayı gerçekleştirebilmişlerdir (Sezal, 1999:22).

Dolayısıyla sanayileşme ve sanayi toplumu olma belirli özelliklerle net olarak sınırları çizilse de sanayi toplumu olma yolunda her ülke farklı politikalarla ve kendine ait değerleriyle hareket ederek ikinci toplum olmuşlardır.

Bununla birlikte sanayi toplumu olma yolunda her ülke hangi tarihi, kültürel, toplumsal koşullardan geçmiş olursa olsun sanayileşme süreçlerinde ortak payda sayılabilecek benzerlikler vardır. Yani sanayileşen her toplum bu benzerlikleri yaşamıştır. Ortak kabul gören değişkenler şunlardır:

- İnsan gücüne dayanmayan, büyük ölçekli karmaşık makineleşme
- Bilimin gelişmesi
- Pazara yönelik tarımın gelişmesi
- Fabrika üretimi
- İş gücünün belirli merkezlerde yoğunlaşması
- Pazara yönelik üretim
- Kavramın hem Durkheim'cı hem de iktisadi anlamıyla karmaşık bir iş bölümü
- Girişimci ruhun yaygınlaşması
- Meslek esasına dayalı tabakalaşma
- Sermaye birikimi (Avcı ve diğ.,1993:18).

Bununla birlikte sanayi toplumunun karakteristik özelliklerini sıralayabiliriz:

- Öncelikle sanayileşmeyle birlikte tarımda çalışanların sayısı %50'lerin üzerinde iken sanayi toplumunda %10'un altında kalmıştır. Dolayısıyla sanayi sektöründe çalışanların oranı %50'lere ulaşmış tarım ve sanayi sektörü dışındaki nüfus ise hizmetler sektöründe yoğunlaşmıştır (Erkan, 2000:113-114).

- Tarım toplumundan farklı olarak bu toplum tipinde “retimde teşebbüs (girişimcilik) aileden ayrılmıştır. Bu tam anlamıyla evrensel bir veri olmasa da i aile çevresinden ayrılmaktadır (Aron, 1974:91). Yani aile üretim birimi olmaktan çıkmıştır. Aynı zamanda ailevi ihtiyaçlara yönelik üretimden de vazgeçilmiştir. Dolayısıyla artık üretim yeri ev değil fabrikalardır.

- Üretimde bulunan aktif nüfusun neredeyse tamamı el iilerinden oluşuyordu. ‘Mavi Yakalılar’ olarak tanımlanan bu ii kesimi gittikçe otomatikleen makinelerin koordinasyon görevini üstlenmekteydi.

Sanayileşme çok disiplinli ve yoğun bir sına işgücünü gerektirdiğinden mavi yakalıların mekanik ve en hızlı şekilde i yapmaları beklenmektedir. Bu hız aynı zamanda sanayilemede grlen üst düzey teknolojiyle de gerçekleşebilmektedir (Sezal, 1991:84-85). Aynı zamanda yeni teknolojileri kullanan işgücü sürekli olarak yeniden eğitilmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu şekilde sanayi toplumunda i yaşamında mobilite olasılığı yükselebilmektedir ki bu ancak sanayileşmenin sonlarına doğru gerekleebilmitir.

- Bu toplum tipinde üretim tarzı Fordist retim biçimidir. “Fordizm, Gramsci’nin tanımladığı şekliyle ileri kapitalizmin tipik özelliği olacağı düşünülen ve Henry Ford’un seri otomobil üretimi sistemiyle örneklenen bir üretim organizasyonunun karşılığıdır” (Marshall, ‘fordizm’mad.). Bu örgütlenmede seri ve hegamonik bir üretim söz konusudur. Fordist retim modeli sadece el emeği gerektiren, zihnin çalışmasına gerek duymayan, kuralcı, baskıcı, sabit, otoriter, durağan ve statik bir üretim tipi olması itibariyle eletirilmitir.

Bununla birlikte sanayileşme sürecinde tarım toplumundan farklı olarak yoğun çalışma saatleri söz konusudur. İşgücü vardiyalara göre ayrılır ve gece-gündüz durmaksızın üretim yapmak temel hedeftir (Sezal, 1991:89). Bu hedef sanayi toplumunun temel anlayışıdır.

- Sanayi toplumu aynı zamanda işbölümünün orijinal bir tarzını verir. Ekonominin sektörleri arasındaki köylüler, zanaatkarlar, tüccarlar arasındaki bölünme, bununla birlikte girişimin içinde için teknolojik bölümü vardır (Türkdoğan, 1981:24).

- Sanayi ekonomisi de orijinal bir üretim tipidir. Bu toplumda iş, teknik ayrıntılara sahiptir. Bununla birlikte bu toplum ekonomisinde ekonomik hesap kaçınılmaz olarak işlevseldir (Aron, 1974:92). Bu rasyonel hesap çalışmanın gelişme yolunda sermayeye ihtiyacı olduğunda önemlidir. Dolayısıyla her sanayi toplumu rasyonel hesap denilen unsura uygun hareket eder. Çünkü bu sayede enerji ve kaynak kaybı önlenebilmektedir (Türkdoğan, 1981:24). Ayrıca bu ekonomide sermaye birikimi söz konusudur ve gelişimci bir yapıdadır.
- Sanayi toplumunda fabrikalar, her türlü emtianın üretildiği birer merkezdirler ve birer toplumsal sembol durumundadırlar (Avcı ve diğ., 1993:35). Çünkü fabrikalar toplumun temel karakteristiği olarak en önemli üretim merkezleridir.
- Sanayi toplumunun temel dayanaklarından biri yeni kıtaların keşfidir. Sömürgecilikle birlikte pazarın genişlemesi de en önemli dinamiğidir (Avcı ve diğ.,1993:35).
- Sanayi toplumu özel mülkiyete, serbest rekabete ve kar maksimizasyonuna dayanır (Avcı ve diğ.,1993:36). Ekonomik ve hesaplı yatırımlar her türlü iktisadi faaliyetin temel ilkesi olmuştur (Duran,2002:200). Bu toplum tipinde girişimcilik serbesttir, amaç daha çok üretim ve daha çok kar etmektir. Bununla birlikte bireysel mülkiyet hakkı da söz konusudur.
- Sanayi toplumunda toplumsal faaliyetin en önemli özneleri; iktisadi teşebbüslerdir, yani özel şirketler ve kamu kuruluşlarıdır (Avcı ve diğ., 1993:36).
- Sanayi toplumunda üretim seri üretim şeklinde gerçekleşmektedir. Tekniğin gelişmesiyle üretimde otomatik makineler kullanılmaktadır. Otomasyon ile üretim nedeniyle insan emeğine duyulan ihtiyaç da azalmıştır. Çalışanlar artık işi koordine etmektedirler.
- Bu toplum tipinde üretim kapasitesi, teknoloji seviye ve zenginlik durumuna göre milletlerarası rekabette üstünlük söz konusu olmuştur (Duran, 2002:200). Çünkü artık bilim ve teknolojide önde olan ülkeler uluslar arası ölçekte söz sahibidir. Bu nedenle bu toplum tipinde bilim adamlarının ve teknologların sosyal statüleri yüksektir.
- Sanayi toplumunda fabrikalara dayalı kitlevi üretim beraberinde 'kentleşmeyi' getirmiştir (Erkan, 2000:4). Artık mekân örgütlenmesi (sokak, meydan, ilçe, il) ve

sosyal örgütlenme (saate dayalı iş akışı, bürokratik kurallar, kamu düzeni) oluşmaya başlamıştır. Dolayısıyla kentleşme ile birlikte 'birey' kavramı da ön plana çıkmıştır. Sosyal gruplar bir araya gelmiş mekânsal ve sosyal örgütlenmede birbirlerinden farklılaşmış ve oluşan kent kültürüne tabi olup karmaşıklaşmıştır. Tarım toplumundan farklı olarak heterojen bir kent yapısı ortaya çıkmıştır.

- Kentleşme ile birlikte aile tipi geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına dönüşmüştür. Çekirdek ailenin ekonomik işlevi azalmıştır. Üretim evden fabrikaya kaymıştır. Aile içinde ilişkiler ataerkil tipten anne ve babanın her ikisinin de eşit olduğu ilişki tipine geçilmiştir.

- Toplumun sosyal yapısı ve kurumları da bu değişime bağlı olarak farklılıklar kazanmıştır. Bu da toplumun değer, norm ve davranış kalıplarını da değiştirmiştir. Geleneksel davranışlar giderek yerini rasyonel davranışlara bırakmıştır (Erkan, 1997:4). Daha önceki toplum tipinde eylemler -ki Weber'in kavramsallaştırmasında, geleneksel, duygusal, rasyonel eylemler olarak eylem tipleri üçe ayrılır (Kızılcelik,1994:246)- geleneksel ve duygusal eylemlerdi. Sanayi toplumunda ise yerini rasyonel eylemlere bırakmıştır. Bu toplumda akla ve aklın ilkelerine uygun davranışlar sergilenmeye başlamıştır. Artık bilimsel ve akademik yaşam ön planda olmuştur.

- Sanayi toplumunda insan, eylemlerinin rasyonel bir şekle bürünmesiyle birlikte 'sekülerizm' denilen süreç başlamıştır. "sekülerleşme, özellikle modern sanayi toplumlarında dinsel inançların, pratiklerin ve kurumların toplumsal önemlerini yitirdikleri bir süreçtir. Sekülerleşme tezi, sekülerleşmenin sanayi toplumunun ve kültür modernleşmesinin yükselişinin kaçınılmaz bir özelliği olduğunu ileri sürer" (Marshall 'sekülerleşme' mad.).

- Sanayi toplumu ile birlikte sosyal sınıf kavramı ortaya çıkmıştır. Özellikle Marx'ın ortaya koyduğu bu teoride toplum burjuvazi ve işçi sınıfı olarak ikiye bölünmüş bir sosyal yapı sergilemiştir. "Bu yapı birbirine karşı ve kıran kırana kavga eden iki ayrı ideoloji ve dünya görüşünün oluşumuna yol açmıştır" (Çoban, 1997:8). Bu sınıf çatışmaları yeni bir toplumsal düzenin var olmasından kaynaklanmış, sonrasında dönemin iktisatçılarının da etkisiyle ekonomik sistem üzerinde yeniden yapılandırmalara gidilmiştir.

Çalışanların haklarının korunması ile ilgili düzenlemelerle, sosyal güvenlik sistemleri ile ilgili yeni politikalarla, çatışmalara son verilip toplumsal bütünleşmeye yönelik uygulamalar yapılmıştır. Bu uygulamalar ile bu sınıflı yapı ve çatışmalar azaltılmış fakat Rusya’da bu çatışmalar ülkelerarası ilişkilere de yayılmıştır.

Bununla birlikte (Zbigniew, 1990)’a göre Doğu ve Batı bloğu olarak zıtlaşmacı yapı sergileyen yeni bir dünya düzeni kurulmuştur. Dünyanın politik ve ekonomik dengeleri bu ikili yapı üzerinde soğuk savaş şeklinde varlığını sürdürmüştür (Çoban, 1997:8-9).

- Sanayileşme sürecinde politik sistemde de yapısal değişim söz konusu olmuştur. “Batı tipi endüstrileşme sürecinde parlamenter demokrasi genel kabul gören politik sistemdir” (Erkan, 2000:193). Fakat bu sistem çoğu noktada tam anlamıyla ideal formda uygulanmamıştır ve yeniden düzenlemelere gidilmiştir. Sanayi toplumunun karakteristik yaşandığı Batıda bu yeni düzenden kaynaklanan sorunlar neticesinde sosyal konuların da üzerine gidilmiş ve yorumlamalar yapılmıştır. Öyle ki liberalizm, kapitalizm, demokrasi, insan hakları, eşitlik, laiklik, yabancılaşma, anomi vb. kavramlar ortaya konmuş ve buna bağlı olarak toplumsal yapı üzerinde sorunlar iyileştirme yoluna gidilmiştir. Halen üzerinde durduğumuz “bu kavramlar insanlığın yapısına sanayi toplumu ile işlenmiş ve sanayi devrimi ile uygulama alanı bulmuş ideal kavramlar-olgulardır (Çelik, 1994:66).

- Sanayi toplumunda toplumsal örgütlenme hiyerarşik bir yapıdadır. “Sanayi toplumunda ana eğilim iktidarın merkezileşmesidir”(Avcı ve diğ., 1993:36).

Bununla birlikte sanayi toplumunda en önemli üç büyük problem, iktisadi durgunluğun yol açtığı işsizlik, uluslar arası sorunların yol açtığı savaşlar ve her türden diktatörlüklerdir (Avcı ve diğ., 1993:37).

Görüldüğü gibi sanayi toplumu kendine has karakteristiklerle bir önceki toplum tipinden kesin çizgilerle ayrılmaktadır. Bu yeni toplum tipi yeni bir toplumsal düzen olması itibariyle kendi içinde birçok gerilimler ve çelişkiler barındırmış ve toplumsal, siyasal, kültürel, ekonomik alanda birçok çatışma ortamı doğurmuştur. Bu çatışmaların giderilmesi için birçok politikalar uygulanmış, yeni paradigmlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunlardan en önemlisi de ‘sosyal refah devleti’ kavramıdır. Sosyal refah devleti ile bireylerin ekonomik, hukuki, sağlık, eğitim, demokrasi, insan hakları

yönünden daha düzeyli gelişmiş ve seviyeli yaşamları amaçlanmıştır. Bununla birlikte bu bahsettiğimiz alanlarda sosyal yapıyı daha da ileriye götürecektir. Biz dizi politikalar izlenmiştir.

Sanayi toplumunda önem kazanan sıraladığımız bu olgular içerisinde en önemlilerinden biri de eğitim olgusudur. Böylesine köklü bir dönüşüm süreci yaşatan sanayi toplumunda eğitim olgusu da eskiye oranla birçok değişimler gerçekleştirmiş ve bu olgu sanayi toplumunda daha fazla önem kazanmıştır.

1.2. Sanayi Toplumunu ve Eğitim

Daha önce de bahsettiğimiz gibi sanayi toplumunda tüm sosyal olgularda köklü bir değişim süreci yaşanmış ve bu durum insanlığın tümünü etkisi altına almıştır. Tüm bu olgularla birlikte eğitim de, eğitimin uygulanmasında, eğitime bakış açısında da büyük değişimler görmekteyiz.

Öncelikle vurgulamamız gereken sanayi toplumunun bilim düzeyinde paradigmasının ne olduğudur. Çünkü bu paradigmanın ortaya konulması eğitim olgusunun özelliklerini, çerçevesini ortaya koymamıza taban teşkil edecektir. Sanayi toplumunun paradigması 'pozitivizm'dir. Bu akım 18 yy. sonlarında tam anlamıyla ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla pozitivist bir eğitim söz konusu olmaktadır.

Pozitivizm kavramı için şu karşılıkları bulmak mümkündür:

“Pozitivizm genel olarak modern bilimi temele alan ona uygun düşen ve batıl inançları, metafizik ve dini, insanlığın ilerlemesini engelleyen bilim öncesi düşünce tarzları ya da formları olarak gören dünya görüşü. Bilim konusunda empirist (deneysel) bir görüşe bağlılığı, toplumsal yaşama empirist bilgi modeli üzerinde bilimsel bir yaklaşımı tanımlar” (Cevizci, 'pozitivizm' mad.).

“Pozitivizm ya da pozitif felsefenin kurucusu olarak kabul edilen kişi Fransız felsefeci ve sosyal bilimci Auguste Comte'dur. Pozitivizm her şeyden önce bir bilim felsefesidir ve doğrudan empirist(deneysel) geleneğin içinde yer alır. Metafizik spekülasyon reddedilmiş onun yerini sistematik gözlem ve deneye dayanan pozitif bilgi almıştır” (Marshall, 'pozitivim' mad.).

Pozitivizmde bilimin ortaya koyduğu doğrular tektir. Pozitivizm bilimin kesinliğine inanır, aksi ispatlanmadıkça deneye ve gözleme dayanan her bilgi doğrudur. Pozitivizm bilime sıkı sıkıya bağlıdır ve bilimin deneye ve gözleme dayanıyor olması pozitivistin temelini oluşturur. Pozitivizme uygun bakış açısında her şey akla ve aklın ilkelerine

uygundur. Bilim her şeyin üstündedir ve tüm eylemler buna uygun olarak rasyonel olmalıdır.

Bu noktada pozitivistimin de gereği olan rasyonellik-akla uygun, aklın ilkelerine göre hareket etme-yargılar ortaya koyma, daha önce de bahsettiğimiz sanayi toplum tipindeki eylem modelinin rasyonel olma özelliği ile örtüşmektedir. Dolayısıyla sanayi toplumunda insan akla ve aklın ilkelerine göre hareket ederek, dönemin akımı olan pozitivistimin tesirinde bulunmaktadır.

1.2.1. Sanayi Toplumunda Eğitimin Özellikleri

19. yüzyılla birlikte pozitivist eğitim söz konusu olmuştur. Pozitivizme göre duyumsal tecrübe, tüm bilginin tek kaynağı olarak kabul edilmiş, tecrübe yolu ile kanıtlanmayan bilgiler ilim dışı olarak kabul edilmiştir (Serter, 1997:27).

Dolayısıyla eğitim, her dönem çağın paradigmasına göre şekillenmektedir. Bu nedenle eğitim pozitivisttir. Bununla birlikte sanayi toplumunun teknolojileri, yani sanayi toplumunda kullanılan bilgi, sadece maddi üretimi karşılamakta ve bu yeterli bulunmaktadır.

Bilgi kullanımı ve bilginin kamusal bir kimlik kazanması sanayi toplumu sürecinde gerçekleşmiştir. Yine bu dönemde üniversitelerin, akademilerin, kütüphanelerin kurulması, teknolojik gelişmelerin çoğalmasını, daha fazla üretilerek yayılmasını sağlamıştır. Bu dönemde de her daim olduğu gibi üretilmiş bilginin üzerine yeni bilgi eklenilmesi ve giderek artan şekilde paylaşılır kılınma isteği söz konusudur. Bu nedenle bilgi bu dönemde kamusal bir kimlik kazanmıştır. Bilginin paylaşılması sanayi alanındaki tüm yeni gelişmelerin daha önceki bilgilerle birleştirilip tamamlanmasını sağlamıştır. Bu üretime yansımış, üretimde daha çok uzmanlaşma meydana gelmiştir. Bununla birlikte sanayi toplumunda bilgi somut düzeydedir ve fayda sağladığı oranda değerlidir. Buradan o dönemde üretilen bilginin pragmatist nitelikte olduğu yargısına varabiliriz. Çünkü ürettiğiniz bilgi size üretimde, kar'da artışı sağladığı ölçüde faydalıdır. Dolayısıyla sanayi toplumunda amaç bilgiyi işe uygulamaktır ki bu nedenle bu uygulama produktivite artışı sağlamıştır.

1200'lerde İngiltere'de Oxford ve Cambridge, Fransa'da Sorbonne, Almanya'da Heilderberg üniversitelerinin kurulması bilginin artmasına sebep olmuştur (Çelik,

2004:107). Bu üniversitelerin kurulmasıyla bilim adına yapılan çalışmalar ilk kez metodoloji kullanarak ve sistemli bir şekilde bilimsel çalışmalar ortaya konmuştur.

Öte yandan sanayi toplumunda matbaanın kullanılmaya başlanmasıyla bilgi daha çok kamusallaşabilmiştir. “O zamana kadar sınırlı bir üretici ve tüketici çerçevesi içerisinde devinim halde bulunan her türlü bilgi ve hizmetleri, kamusal bir hale gelip yaygınlık kazanmıştır” (Çelik, 2004:111).

Bu yaygınlık ile birlikte bilim hem uygulamalı hem teorik hem de aktarılır bir özelliğe kavuşmuştu. Artık bilim adamları belirli metotlara uygun olarak teorilerini aktarabiliyorlardı. Sanayi toplumu öncesinden farklı olarak artık bilgi ustaların tekelinde olmaktan çıkıp toplumun tüm üyelerine açık hale gelmiştir.

(Duran, 2002:207)’ye göre bilgi bu toplumda paylaşıldığı için sosyalleştirilmiştir. Artık ilim organize bir bilgi sistemi olarak üretimde yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Daha önce bilim adamları sadece sahip oldukları bilgi seviyesine göre itibar görmekteydiler. Fakat bu toplum tipiyle beraber bilgilerini maddi üretime dönüştürebilen ve çalışmalarını ile pratik sonuçlara ulaşan bir ilim adamı anlayışı geçmiştir

Bununla birlikte yine bu dönemde halk kütüphaneleri ortaya çıkmış, yayılıp genişlemiştir. Bu sayede bilimsel bilgi hızla artmış, bilginin halka açık bir şekilde sunulmasıyla eğitim ve araştırma olanakları artmıştır. Yine kütüphanelerde sistemli çalışmak adına kataloglar oluşturulmuş bu sayede hızla artan ve tüketilen kitapların geliştirilmesine olanak sağlanmıştır. Kütüphanelerin yaygınlaşmasıyla birlikte arşiv okulları da açılmış, böylece bilgi üretimi ve kullanımı eskiye oranla daha modern hale gelmiştir (Çelik, 2004:114).

Özellikle bu dönemde Rönesans ve Reform hareketleri sayesinde bireyin eğitimle gelişeceğinin önemi anlaşılmıştır. Bilginin tüm kitlelere mal edilmesi ve bilginin kamusallaşması durumu, kitlesel eğitimi ortaya çıkarmıştır. Kitleselleşen bu eğitim sistemi ile bireyler geleneksel düşünceden ayrılıp mekanik düşünceye sahip olmuşlardır.

Bununla birlikte sanayi toplumunda gereksinim duyulan bilgiler şunlardır:

- “Günlük işleri yönetebilmek için bilgi
- İleriye dönük planlama yapabilmek için
- Üretim sorunlarının çözümü için
- Ürün geliştirme ve çeşitlendirmek için” (Çelik, 2004:114).

Görüldüğü gibi sanayi toplumunda somut bilgiye gereksinim duyulmakta, üretimi arttıracak daha çok kar maksimizasyonunu gerçekleştirecek bilgi önem kazanmaktadır.

Öte yandan sanayi toplumunda bilgiyi üretenler iktisadi, idari ve akademik birimler, kullananlar ise akademik kuruluşlar ve okullar, bunları düzenleyenler ise bilgi kurumlarıdır.

1.2.1.1. Sanayi Toplumunda Eğitimin Amaçları

Sanayi toplumunda eğitimin içerdiği amaçları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- Sanayi toplumunda eğitimde amaç, önceki toplumun tersine dini öğretmek olmaktan çıkmış, bilimsel düşünüş ve bilimsel bakış açısı genel-geçer hale gelmiştir. Din bir kurum olarak kendi alanına çekilmiştir.
- Sanayi toplumunda kitle eğitimi söz konusudur.
- Sanayi toplumundaki eğitimin genel amacı toplumda okuryazar oranını yükseltmektir. Okuryazar oranının yüksekliği toplumun eğitim seviyesinin göstergesidir (Tomul, 2005:41).
- Eğitimin herkese açık olması amaçlanmıştır.
- Eğitimde amaç, bilgi ve teknolojiye bağlı olarak bireyi yetiştirmektir.
- Pozitivizmin de etkisiyle bu toplum tipi “eğitimde özgür, kendi yeteneklerine ve gücüne inanan bireyler yetiştirmeyi esas alır” (Toprakçı, 2002:52).
- Sanayi toplumunda eğitim ve öğretimde amaç, somut bilgiyi temele alan, fayda sağlayacak bilgiyi kullanmak ve yayılımını sağlamaktır.
- Sanayi toplumunda eğitim yetişkinliğe kadar giden bir süreç olarak görülmüştür. Eğitim belirli bir yaşa kadar devam eder.
- Sanayi toplumundaki eğitim tipi olan kitle eğitiminde amaç okuma-yazma öğretmek, yanlışsız hesap yapmayı kavratmak ve iyi bir tarih bilgisi öğretmektir. Yine “bu toplum tipinde sanayi toplumunun ihtiyacı olan hukuk, tıp, ilahiyat, mühendislik, siyasal bilgiler ve iktisat gibi yeni alanlar açılarak eğitim verilmeye başlanmıştır” (Çelik, 2004:115).

- Eğitim, günümüzdeki amacından farklı olarak bu toplum tipinde bireyin sosyalleşmesini sağlamaya yönelik değildir.
- Eğitimde merkeziyetçilik söz konusu olduğu gibi bireysel farklılıkların olmadığı tek tip birey yetiştirmek sanayi toplumunun eğitiminin amacıdır.
- Eğitimde amaç, bireyi iyi yurttaş, iyi birey yapmak (Aydın,2002:3). Bununla birlikte bireyde milliyetçilik duygularının oluşmasını sağlamaktır.
- Sanayi toplumunun eğitiminde öncelik toplumsal hedeflere uygun bireyler yetiştirmektir. Bireye yönelik hedefler geri plandadır.

Bu amaçların yanında sanayi toplumunda maddi üretim bireysel ve toplumsal refaha ulaşmanın tek aracı olarak değerlendirilir. Bu nedenle felsefe ve teolojiye olan ilgi de azalmıştır. Soyut düşünce yerini somut verilerin işe yararlılıklarıyla ulaşılacak maddi hedeflere terk eder (Serter, 1997:215). Dolayısıyla bu toplum tipinde düşünen, sorgulayan bireyler yetiştirmek yerine işi yanılsız yapan, bilgileri depolayan ve onları yaşamda nerede kullanacağını bilemeyen bireyler yetiştirilmiştir.

1.2.1.2. Sanayi Toplumunda Okul

Sanayi toplumunda insanlığın ortak mirasının kuşaktan kuşağa geçirildiği ortamlar çoğunlukla okullar olmuştur. Çünkü artık eğitim- öğretim faaliyetleri, bu toplum tipiyle birlikte aileden ayrılmış ve kamunun görevi dahiline girmiştir. Bu bağlamda genelden daha özele doğru bilgi üretmek dağıtım işlevini yüklenen okulla olmuştur. Yani sanayi toplumunda okulun büyük önemi ve işlevleri vardır. Okullar bilginin kullanımında onu yaymada başat faktörlerden biridir (Çelik, 2004,115). Sanayi toplumunda okulların yegane amacı öğrencileri bugün ve gelecek için gerekli bilgiyle yüklemektir. Bu bilgilerin yaşamda uygulanması çok önemli olmadığı gibi öğrenileceklerin sadece üretim alanında, pratikte uygulanması değer kazanmıştır. Bununla birlikte okul, aynı zamanda öğrencinin ülke ve dünya hakkında da bilgi sahibi olmasını amaçlar. Bu hedeflere uygun olarak okul, öğretmen ve ders kitapları birlikte hareket ederler. Sanayi toplumunun okulundaki mantaliteye göre öğrenme sadece okul sınırları dahilindedir. Bilgi okulda öğreticiler aracılığıyla öğrenilir.

Öte yandan ne toplum ne de bir başka sivil kuruluş, okulların karar alma süreçlerine katılmazlar. Okul özerk ama katı, bürokratik ve hiyerarşik bir yapıdadır. Günümüzde sözü edilen ‘öğrenen okul’ yani güç ve otoritenin tek elde toplanmadığı, okula ilişkin kararlar, okul yöneticileri, aileler, sivil toplum ve öğrenciler arasında dağıtıldığı durumun tersine kararlar, sanayi toplumunun okulunda sadece okulun yöneticisi tarafından verilmekteydi. Yani bu toplum tipinde ‘geleneksel okul’ sistemi söz konusu idi. Geleneksel okulda (Dewey, 1938) şöyle bir anlayış olduğunu vurgular: “Tepeden inmece, bir örnek, uyumcu, eşitlikçi olmayan, hazırlayıcı bir yaklaşım ve temel değerlere karşın, sürekli olduğu ilkesini benimseyen bir eğitim anlayışı” (Aydın, 2002:30).

Çağa uygun olarak okul, verdiği bilgiyle sanayi toplumuna uygun eleman yetiştirme amacı içindeydi. Dolayısıyla bu toplumda eğitimin amacı toplumu yönlendiren sanayinin ihtiyaçlarına uygun olmuştur. Bu dönemde yüksek oranda meslek okullarının açılması bunun temel göstergesidir. Serter’e göre bu dönemdeki kitle eğitimi mesleki okullar aracılığıyla uzmanlaşmaya bağlı model oluşturur (Serter, 1997:45). Bununla birlikte bu geleneksel sistem içindeki okul kendisini sonu olan bir şey gibi görmektedir. Öğrenciler okulun belirlediği öğrenim süresini tamamladıklarında eğitimleri sona ermektedir (Drucker, 2000:248). Çünkü okul eğitim biçimi formel, organize, belirli bir amaca yöneliktir. Entelektüel ve mesleki becerilerin öğretimini sağlayan bir kurum olarak görülmektedir. Okul uzmanlaşmış bir kurumdur ve bireylerin de uzmanlaşmasına olanak sağlar. Okul çevreyle bütünleşik değildir, sadece öğretime önem verir (Tezcan, 1995:263).

Sanayi toplumunda diğer toplumlardan farklı olarak “sosyal ve siyasi insan tanımının yerine ekonomik insan veya üretici insan tanımı önem kazanmıştır” (Duran, 2002:13). Bu durum endüstrilerin ve fabrikaların toplumda ne kadar önemli bir konumda olduklarını açıkça göstermektedir. Dolayısıyla sanayi toplumunda eğitim kurumu ve okul, bu anlayıştan etkilendikleri için okul bir fabrika gibi değerlendirilmiştir.

Sanayi toplumunda zaman artık fabrika düdüğü ve saatiyle saptandığı gibi fabrika tipi okullarda kitle eğitimi de ortak kurallardan oluşuyordu. Öğrenciler kitle olarak bir araya getirilerek hammadde görevini üstleniyor. Bir mekânda- ki burası fabrika öğretmenler (ustabaşı) tarafından eğitilerek yani işlenerek topluma sunuluyordu. Bu şekilde eğitimde

yönetsel hiyerarşi, sanayi bürokrasisini kendisine örnek almıştır. Bilgiler, sanayi varsayımları üzerine kurulmuştur (Toffler, 1981:334).

Fabrikalardaki iş, verim, kalite, çalışma, daha çok performans, denetim vb. kavramlar sanayi toplumundaki okul tipinde de öğretmen, yönetici, müfettiş gibi konularla benzeşim göstermektedir. Sanayi toplumunda bu fabrika benzetimli okul yaşamına katılan bireyler arasında etkileşim söz konusu değildir. Okulu bir fabrika gibi algılayan bir öğretmen öğrencilerine gelişen bir birey gibi değil de üzerinde çalışılan bir obje ve üretim bandı üzerinde ilerleyen meta, bir iş gibi muamelede bulunacaktır (Aydın, 2002:6-7).

Bu tip okulda tekdüze bir disiplin, fabrika girişi gibi düzenli saatler, giriş çıkış denetimi gibi uygulamalar nedeniyle bireyleri standartlaştırıcı etki yaparlar. Standartlaşma, geniş kitlelerin eğitiminde başat sonucu verirken buna bağlı olarak bireysel farklılıklar törpülenmekte hatta bireylerarası farklılıklar giderilmeye çalışılmıştır.

Bu standardize eğitim nedeniyle radikal bir eleştiri sunan Illich'in görüşleri ilgi çekicidir. Ona göre öğrenciler belli bir müfredat programına katılmaya zorlanmamalıdır. Bu kişiler için tehdit, onların yaratıcılıklarını öldürür. Bu tür eğitimle kendilerine ait olanı yapmayı ya da kendileri olmayı öğrenemezler. Bireyler kendi gelişmelerinin değerlendirilmesi için diğer insanların standartlarına boyun eğler. Ayrıca diploma ve sertifika edinme gibi bir ayrımcılık da bireyin gelişimi için tehliktir. Ona göre eğitimin üç amacı olmalıdır. Öncelikle öğrenmek isteyen bireylere gerekli kaynakları sunabilmek, ikincisi bir şeyler bilenlerle onlardan öğrenmek isteyenlere bilgilerini paylaşmaları için yardımcı olmak ve son olarak bir bilgiyi kamuoyuna duyurmak isteyenlere özgür bir ortam sunulmasıdır (Illich, 2000).

1.2.1.3. Sanayi Toplumunda Öğretmen Profili

Sanayi toplumunda bir önceki topluma oranla eğitimin önem kazanması ve kitlelere sunulması öğretimin bir iş ve bir uğraş alanı olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla öğretmenlik mesleği de önem kazanmıştır. Şüphesiz ki öğretmenlik tarihsel süreç içinde her daim önemini korumuştur. Bununla birlikte Tezcan' a göre "öğretmenlik genellikle tüm toplumlarda yüksek bir saygınlığa sahiptir" (Tezcan, 1995:310).

Öte yandan bu toplumda sanayileşme süreci teknik elemanlara gereksinim doğurmuş ve bunları yetiştirecek öğretmen sayısını arttırmıştır. Öğretmenler bu toplumda iyi bir teknik bilgisine sahiptirler, uzmandırlar.

Sanayi toplumundaki öğretmen profiline baktığımızda öğretmenler hemen hemen tüm ülkelerde genellikle orta sınıftan gelmektedirler. Bu nedenle orta sınıfın değer ve davranışlarını göstermektedirler. Özellikle sanayi devriminin ilk gerçekleştiği yer olan İngiltere’de yapılan araştırmalarda geçmişten günümüze öğretmenlerin babaları genellikle işçi sınıfına mensuptur (Tezcan, 1996:312).

Sanayi toplumunda eğitimde, öğretmene çok fazla görev yüklenmektedir. Çünkü öğretmen bu toplum tipinde her şeyi bilmesi gereken kişi konumundadır. Öğretmen öğrenciyi öğrenmeye sevk etmek, ona rehberlik etmek yerine öğrenciyi tamamen bilgi ile donatır. Bu toplum eğitimindeki fabrika benzetmesinde öğretmen öğrencileri işleyen (eğitim veren) ustabaşı gibidir.

Öğretmen sanayi toplumunun eğitiminde öğrencinin tüm kontrolünü elinde tutar. Tekdüze ve istikrarlı bir disiplini uygulamak zorundadır. Öğrencilerle samimi ilişkilere girmez ve formel biçimde onları bilgiyle donatır. Öğretmen ve öğrenci arasında katı bir hiyerarşi vardır. Öğrencileri okul kurallarına uymaya zorlar ve toplum yaşam ile ilgili düzenleyici hal ve hareketleri aşılır. Bu noktada öğretmen uzmandır. Fakat “öğretmenin yetkisi uzmanlığından değil, konumundandır” (Aydın, 2002:13). Öğretmen, önemli konumu ile okulun kurallarına sıkı sıkıya uyar ve okulun hiyerarşik yapısını koruyarak bunu öğrencilere de aktararak onların iyi ve bilgili vatandaş olarak yetişmelerini sağlar. Çünkü sanayi toplumunda Serter’e göre sanayileşme nedeniyle ekonomik rekabet söz konusudur. Bu rekabet ulus devlet olgusunu ortaya çıkarmış ve ulus devletin gücünü artırmanın yolu da ‘milliyetçi insan modeli’ni enjekte etmek olmuştur. Dünyada devam eden güç ve iktidar yarışları ulus devletin otoritesini arttırmaya yönelirken milli kimliğe sahip vatandaşlar yetiştirmek eğitimin temel hedefi haline gelmiştir (Serter, 1992:215). Dolayısıyla öğretmenler de bu amaca yönelik olarak öğrencileri bilgiyle donatırken onlara milliyetçilik duygularını kazandırmaya çalışmışlardır. Bu amaçlarla birlikte ulus bütünlüğünün korunması için tek tip müfredatlar öğrencilere okutulmuş aynı tip insan yetiştirilmek amaçlanmıştır. Böylece öğretmenler farklılıklara meydan vermeyen bir

eğitim ortamında yaratıcı ve üretken olmayan bireyler yetiştirerek ulus devlet bilincinin oluşmasını kolaylaştırmışlardır.

Bu dönemde uzman olarak görölen öğretmen, öğrenciyi bilgiyle doldurduğu gibi onu araştırma, inceleme yapmaya sevk etmez. Öğrenciye ezbere dayalı bilgiyi kazandırır. Bilgiyi, herhangi bir şekilde sorgulayıp, yorumlayıp eleştirmeden kabul ettirir. Çünkü sanayi toplumunda öğretmenler tek bir doğruya sahiptirler. Onlara bilgiyi neden öğrenmeleri gerektiğini, bilgiden ne elde edileceğini öğretmemektedir. Aynı zamanda öğretmenler bilgilerini sürekli güncellemezler; kuşaktan kuşağa aynı bilgileri aktarırlar.

1.2.1.4. Sanayi Toplumunda Öğrenci Profili

Sanayi toplumunda öncesindeki toplum tipinden farklı olarak eğitimin seçkinlerle sınırlı olmadığı görölmektedir. Artık toplumdaki isteyen herkese eğitim hakkı, eşit şekilde dağıtılmıştır. şüphesiz bu dönemde de toplumsal tabakalaşmanın gereği olarak toplumsal sınıflar söz konusudur. Toplumsal tabakanın üst kesiminde bulunanlar daha iyi eğitim olanaklarına sahiptirler. Fakat sanayi toplumunda önceki toplum tipinden farklı olarak toplumsal sınıfa göre kesin çizgilerle ayrılmış bir eğitim modeli söz konusu değildir.

Bu dönemdeki eğitimin en önemli özelliği eğitimin amacının öğrenciye, bireye yönelik olmaması topluma yönelik olmasıdır. Çünkü bu dönemde sosyal ve ekonomik sorunların baş göstermesi dönemin anlayışında, eğitim hedeflerinin, topluma yönelik olmasını gerektirmiştir (Serter, 1992:25). Dolayısıyla bireye yönelik olmayan hedefler önceliği, onun kişisel gelişimine değil, topluma ve toplumun istikrarına vermiştir. Bu durum sanıldığının tersine dönemin sosyal sorunlarını çözümlenememiştir. Aksine bireyin, bireysel ayrılıkların temele alınmadığu bir sistemde ona eğitim sunulması bireyi pasif ve edilgen konuma getirmiştir. Birey aldığu kitle eğitimiyle ancak kitle halindeyken kendini önemsemiş ve farklılıklarını sindirmeye çalışmıştır.

Bu dönemdeki fabrika benzetmeli eğitim anlayışında öğrenciler hammaddedir ve toplumun istediğu yönde biçimlendirilir. Bu toplum tipinde öğrencilerin zihni boş bir kutu gibidir. Eğitim yoluyla istenilen şekilde doldurulur. Zekâ sabittir, değişmez bir nitelik taşır. Dönemin anlayışına göre bazı öğrenciler daha zekidir bazıları değildir.

Bazılarının var olan sistem içinde elenmesi onların iyi olmadığını gösterir ve bu durum kaçınılmazdır (www.matder.org.tr/bilim).

Bununla birlikte bu dönemde zekânın sabit ve değişmez nitelik taşıdığı yargısı nedeniyle zekanın ölçülebilir olduğu vurgulanmış ve zeka testleri yaygınlaşmıştır.

Sanayi toplumunda öğrenci dinleyicidir ve onun görevi öğretmenin aktardığı bilgileri öğrenmektir. Bununla birlikte sanayi toplumunda “sanayileşmenin gerektirdiği her şeyi zamanında ve tam olarak yapmak, söz dinlemek gösterileni kafa kullanmadan yerine getirmek gibi Fordist üretim tarzına uygun bireyler yetiştirmişlerdir” (Çelik, 2004:94).

Bu üretim tarzındaki işçiden yaratıcılık beklenmediği gibi sanayi toplumunda öğrenciden de hiçbir yaratıcılık beklenmemektedir. O öğrenmeli ve ona aktaran öğretmenin, yapısal yetkisinin himayesinde öğrendiklerini biriktirmeli, itaatkâr ve uslu olmalıdır.

Öte yandan sanayileşmenin yoğun yaşandığı ülkelerde okul yaşı gelen öğrencilerin de fabrikalarda çalışması nedeniyle eğitimden tam anlamıyla bir verimlilik de alabilmek mümkün olmamıştır. Özellikle İngiltere’de 1844’de çıkarılan fabrika kanunu ile 8-13 yaş arasındaki çocukların haftanın yarısını okulda geçirmesi mecburiyeti getirilmiştir. Bununla eğitilmiş sını işgücü oluşmuştur. Dolayısıyla okullar bu nedenle de fabrikanın bir uzantısı şeklinde algılanmış, her ikisinde de aynı sistem söz konusu olmuştur. (Sezal, 2001:10). Bununla birlikte öğrenci, işçi profili ile eşdeğer görülmesiyle birlikte okulda “öğrencilerin derslere giriş ve çıkışları makinenin çarklarında yaşanan senkronizasyon örnek alınarak düzenlenmiş zaman bölükleri haline getirilmişlerdir” (Çelik,2004:93).

Bununla ilgili (Arslan ve Eraslan, 2003) şöyle bir betimleme yapmıştır:

“Okul tıpkı bir fabrika gibi disiplin ve kontrol merkezinde örgütlenmiş bir kurum olarak görülüyor. Sınıf ortamlarında düzenli aralıklarla dizilmiş, hareket ettirilmeyen sıralar çocuğun hareket sınırını belirlemektedir. Ziller, okulda geçirilen zamanı eşit aralıklarla bölünmüş, zaman dilimlerine ayırmaktadır. Neredeyse bir saate yakın öğretmen sorular sorar, öğrenciler cevaplar, zil çalar, kitaplar gürültüyle kapanır. Gürültüyle karışık konuşma ve gülme sesleri sınıfları ve koridorları doldurur, dakikalar geçer ve başka bir zil çalar, kalabalık yavaş yavaş sıraların içine kayar, sonra gülme ve konuşmalar, sessizlik... Hatırlarsanız geçen dersimizde (...) Yeni bir ders başlamıştır.”

Diğer taraftan dönemin benzetmesine göre işçi ve öğrenci arasındaki tek farklılık işçilerin rekabet içinde olmamalarıdır. Bu toplumda eğitimde öğrenciler arasında

bireysel bir yarış vardır. Başarısız olanlar elenir ve onların toplumun sosyal sorunlarını çözemeyecek yeterlilikte oldukları düşünülür. Öğrenciler arasında yarışmacı bir yaklaşım söz konusudur ve bu rekabet dolayısıyla bu dönemde öğrenmede işbirliğinden söz edilemez.

Aynı zamanda sanayi toplumunun öğrenci profili öğretileni pasif bir şekilde özümser, ekip çalışması içine girmez ve yalnız çalışma söz konusudur ki bu da bireyin kısmen yaratıcılığını engellediği gibi fikir alışverişi olmaması itibarıyla sosyalleşmesini engellemektedir.

Sanayi toplumunda öğrencilik belirli bir yaşa kadardır. Yetişkinlikte kitlesel eğitim tamamlanır ve artık yetişkinler eğitim süreci dışında tutulur.

1.2.1.5. Sanayi Toplumunda Öğretim Programı ve Yöntemleri

Sanayi toplumunda öğrencilerin farklı düşünme biçimlerine sahip olma özelliği önemsenmemiştir. Çünkü bu toplum tipindeki eğitimin bütününde bireysel ayrılıklara meydan vermeyen bir yapı söz konusudur. Bu toplum tipinde öğretim programı ve bunun uygulanması şöyle özellikler sergiler.

- Sanayi toplumunda öğretim programı çoğunlukla bir dizi bilginin öğrenciye aktarılması ve ezberletilmesini içerir.
- Sanayi toplumunda en çok kullanılan öğretim metodu 'anlatım' metodudur. Öğretmen tebeşir kullanarak yazı tahtasına bilgileri yazar. Öğrenci de bu bilgiyi depolar ve onu nerede kullanacağını bilmez.
- Sanayi toplumunda sınırları çizilmiş belli bir eğitim programı tüm öğrencilere sunulur. Bununla amaç 'standart' birey yetiştirmektir.
- Sanayi toplumunun eğitim programında öğrenilenler davranışa dönüşmez.
- Program öğrencilerin problem çözme ve düşünme yeteneklerini geliştirici özelliğe sahip değildir.
- Bu toplum tipinde öğretmen farklı öğretim teknolojileri kullanmamaktadır (Rıza, 1990:15).

- Ölçme ve değerlendirme sistemin en temel taşıdır. Not verme sistemine göre öğrenciler başarılı veya başarısız olarak değerlendirilip elenirler.
- Sanayi toplumunu eğitim anlayışında 'öğrenme' sınıfta gerçekleşir.
- Diğer taraftan sanayi toplumunda doğa bilimleri sosyal bilimlere göre daha önceliklidir.
- "Sanayi toplumunda dersler alanlara, alanlar konulara, konular alt konulara bölünmüştür ve doğrusal bir biçimde yapılanmıştır" (www.matder.org.tr/bilim).
- Bu toplumda öğrenmenin ancak öğretmen ve kitap ile sınırlı olduğu anlayışı söz konusudur.

BÖLÜM 2: BİLGİ TOPLUMUNDA EĞİTİM

2.1. Bilgi Toplumu

2.1.1. Bilgi Toplununun Doğuşu

Bilgi, insanlığın var oluşundan itibaren her daim var olmuştur. Ancak daha önce de bahsettiğimiz gibi bilgi kullanımı ve bilginin kamusallaşması sanayi toplumunda gerçekleşmiştir. Sanayi toplumunda işlerin mekanik ve kurallı bir şekilde yürütülmesi açısından yoğun bir bilgi ihtiyacı yaşanmış ve bilginin değeri giderek önem kazanmıştır. Gittikçe önemini arttıran bilgi, aletlere, ürünlere, süreçlere uygulanmış ve sanayileşme tam anlamıyla yaşanabilmiştir. Bilginin bu denli önem kazandığı sanayi toplumunun sanayi toplumunun sonrasında ise bir sonraki toplum tipine adını veren bilgi, hiçbir dönemde bu toplumda olduğu kadar öneme sahip olmamıştır. Bilgi toplumu adını verdiğimiz bu toplum tipinde en önemli dinamik hızlı değişim olmuş, bilgi daha önceki toplumlara oranla farklı ve sınırsız bir değer kazanmıştır.

Denilebilir ki bilgi toplumunu tüm önceki yapılardan farklı kılan en önemli “nitelik fiziki ve kültürel çevredeki değişim hızının daha önceki hiçbir dönemde görülmemiş ölçüde artmış (ve daha da artmakta) olmasıdır.(Avcı ve diğ., 1993:76)

Bu değişim hayatın her alanındaki değişimdir. Bu değişime bağlı olarak bilgi hızla artmaktadır ve Drucker’e göre bilgi toplumunda bilgiye sahip olan herhangi biri yaklaşık dört, beş yılda bir yeni bilgiler elde etmezse eskimiş biri varsayılacaktır (Drucker, 1993:87).

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş bilgi toplumunun da karakteristiğine uygun olarak çok hızlı gerçekleşmiştir. Bunun nedeni insanoğlunun teknolojideki büyük gelişmelere uyum hızı ve uyum esnekliğinden kaynaklanmaktadır (Erkan, 1997:11). Bilgi toplumuyla teknolojik yenilikler arttığı gibi insanlık daha geniş imkânlarla sahip olmuş bilgi sürekli üretildiği gibi teknolojik yeniliklerde her daim hızını devam ettirmiştir. Bu nedenle bilgi toplumu aşaması büyük bir sıçramadır ve insanlığa getirdiği dönüşüm sanayi toplumundan daha köklüdür.

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde artık sanayileşme oldukça ilerlemiş, üretim olabildiğince artmış refah seviyesi yükselmiş ve bilimde çok hızlı

ilerlemeler kaydedilmiştir. Bilimin ve tekniğin ilerlemesi büyük sıçramanın temellerini oluşturmuş ve hayatın tüm alanlarında hızlı bir değişim ve gelişim süreci baş göstermiştir. Tüm bu değişimler farklı bir toplumsal yapıyı beraberinde getirmiştir.

(Senn, 1995), “bilgi toplumunun başlangıcı genel olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yıllara dayandırılmaktadır. Bu konuda kesin bir tarih vermek mümkün olmamakla birlikte 1957 yılında ABD’de ilk defa beyaz yakalı işçilerin sayısının mavi yakalıları geçmiş olması bazı yazarlarca bu tarihin bilgi çağı başlangıcı olarak kabulüne neden olmuştur (Uçkun ve diğ., 2002:251).

Griffin (2003)’e göre bilgi toplumu kavramı, 20 yy sonları ile 21.yy başlarında en fazla Amerikan toplumunda tanımlanan bir kavramdır. Bu kavramsallaştırma ile birlikte buna bağlı olarak birçok yeni kavram da beraberinde gelmiştir. Örneğin bilgi işçileri ve bilgi devrimi kavramlarıdır. Şu an literatüre katılmış bu kavramlar bilgi toplumunun bir sonucudur diyebiliriz. Bilgi toplumundaki değişim ve teknolojik yenilikler yeni kavramları ortaya çıkarttığı gibi sosyal değişimin gerçekleşmesinde büyük öneme sahiptirler (Griffin, 2003:9).

Bilgi toplumu kavramını ilk olarak Japon Yoneji Masuda, ‘Sanayi Sonrası Toplum Olarak Bilgi Toplumu’ (1981) adlı çalışmasında ortaya koymuştur (Geray, 2003). Masuda’ya göre bir toplum, kullandığı teknolojide, kendisinin sosyal teknoloji adını verdiği bir teknoloji boyutunda yeni bir teknoloji değişikliği meydana getirirse farklı bir toplumsal yapıya dönüşür (Çelik, 2004:146). Bu toplumda bu durum gerçekleşmiştir ve dolayısıyla sanayi toplumundan farklı yeni bir toplum tipi doğmuştur. Bu çalışma ile bilgi toplumu kavramı genel-geçer bir nitelik kazanmıştır. Bunun öncesinde “1978 de Marc Uri Porat’da enformasyon ekonomisi adlı projesinde bu kavramın oluşmasına zemin hazırlamıştır” (Erkan, 1997:72). Bununla birlikte 1962 de ABD’de yazdığı bir kitapta Fritz Machlup bilgi toplumunu bilgi ekonomisi olarak tanımlamıştır. Bu yeni ekonominin temel özelliği de ona göre bilgi üretimidir (Irzık, 2002:53).

Görülmektedir ki ikinci dünya savaşı sonrasında yeni oluşan ve etkilerini hayatın her alanında hissettiren toplumsal aşama(bilgi toplumunun göstergeleri) birçok sosyal bilimci tarafından ortaya konulmak istenmiştir. Çünkü sanayi toplumundan farklı olarak bilgiye verilen ağırlık yaşamın tümünde bir dönüşüm yaşatmıştır.

Mattelart bu dönüşümü şöyle bir benzetme yaparak açıklar: “Endüstri öncesi toplumun ‘doğaya karşı’ bir oyun olmasına karşılık, endüstri toplumu ‘üretmiş doğaya’ karşı bir oyun, endüstri sonrası toplum ‘kişiler arasında bir oyundur’ (Mattelart, 2004:63).

Dolayısıyla bu yeni toplum tipini açıklama ihtiyacı içinde sanayi sonrası toplum tipi farklı adlandırmalara da maruz kalmıştır. Bunlardan biri de Daniel Bell’in ‘post-endüstriyel’ toplum tipi kavramsallaştırmasıdır. Daniel Bell’in ‘Sanayi Ötesi Toplumun Gelişi’ isimli kitabı sanayi ötesi toplum tipinin özelliklerini belirten önemli bir çalışmadır.

(Bell, 1973)’e göre sanayi toplumunun ekonomisinde sanayi belirleyici ise bu sanayi ötesi toplum tipinde hizmetler ağırlık kazanmaktadır. Bell, bu çalışmasında sosyal yapı, politika ve kültürü kapsayan sanayi ötesi toplum üzerinde geniş bir analiz yapmıştır (Parlak ve Yıldırım, 2003:56).

Bell, kendisinden önce ortaya konmuş ‘kapitalizm sonrası toplum’ kavramını kullanmak istememiştir. O endüstri sonrası toplum kavramını kullanmayı tercih etmiştir çünkü ona göre bu yeni toplumsal biçim özelliklerini daha çok yeni ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bu toplum tipi tüm yapısını henüz o dönemde göstermemiştir ve bu yüzden Bell, acele davranmak istemez. Ona göre yeni toplumsal yapıyı gösteren belirleyiciler bilimsel ve teknolojik kaynaklıdır. Bu nedenle Bell, bilgi toplumu kavramını çok daha geç (1979) kendine mal eder (Mattelart, 2004:61).

Dolayısıyla Bell, bilgi toplumunun sanayi ötesi toplumunun bir ifadesi olduğunu ileri sürer. Bununla birlikte Bell’e göre sanayi sonrası toplumda örgütlenme bilgi temellidir ve bilgiyi ellerinde tutanlar gücü ellerinde tuttıkları gibi siyasal sistem de bu gücü ellerinde tutanların etkisinde kalacaktır.

Bu ‘endüstri sonrası toplum’da sosyal hizmetler gelişmiştir. Bununla birlikte teknik ve profesyonel hizmetler de oldukça artmıştır. Bell’e göre üniversitelerde, araştırma örgütlerinde, meslek topluluklarında ve hükümette yeni bir aydın sınıfı oluşmuştur. Bu endüstri toplumunun baskın kişisi iş adamıdır ve onun birincil toplumsal alanı da şirkettir (Mattelart, 2004:63).

Öte yandan sanayi ötesi toplum tipiyle ilgili olarak Rolf Dahrendorff ‘post kapitalizm’ kavramını Peter Drucker ise ‘Post Business Society’ kavramını ortaya koymuşlardır.

1990'lara gelindiğinde teknolojik yeniliklerin hızı ve egemenliğine dikkat çekmek amacıyla Naisbitt ve Aburdene(1990) toplumdaki bu hızlı dönüşüm nedeniyle bu çağa büyük yönelimler 'Megatrends' çağı ismini vermişlerdir.

Tüm bu sanayi ötesi toplum tipini ortaya koyma çalışmaları içinde üzerinde fikir birliği olan kavram bilgi toplumu kavramı olmuştur.

Genel bir ifade ile bilgi toplumu, 1950 ve 1960'lı yıllarda ABD, Japonya, Batı Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde bilgi teknolojilerinin gittikçe artan şekilde kullanımı sonucunda ortaya çıkan yeni bir toplum tipidir. Ayrıca bu aşamada bilgi; tarım, sanayi, hizmetler sektörünün yanında eğitim, sağlık, iletişim gibi her alanda kullanılabilir durumdadır (Aktan ve Tunç, 1998:133).

Dolayısıyla bilgi artık tüm yaşam alanına yayılmıştır ve her alanda üretim ve verimlilik de artmaktadır.

2.1.2. Bilgi Toplumu Tanımları

Sanayi toplumu sonrası bilgi toplumu (information society) olarak adlandırılan dönem üzerinde sosyal bilimciler tarafından tam olarak genel-geçer bir tanımlama yapılmamıştır. Bununla birlikte belli bir tanım olmamasına rağmen 'bilgi toplumu' dönemin toplum tipi olarak kabul görmesi dolayısıyla üzerinde fazlaca durularak özellikleri belirtilmiştir.

Öncelikle bilgi toplumu, teknoloji üretiminin sanayi toplumunun sınırlarını aşacak şekilde artmasıyla oluşmuştur. Bilgi toplumunda bilim ve teknolojiye büyük atılımlar gerçekleştiği gibi bu atılımlar süreklilik de taşımaktadır. Bilgi toplumunun aynı zamanda iletişim-bilişim devriminin sonucu olduğunu da söyleyebiliriz.

(Poster, 1990)'a göre bugün bilgi toplumu olarak adlandırılan dönem gerçekte sanayi toplumlarının bir ileri aşamasını ifade eder (Çoban, 1997:13). Dolayısıyla sanayi toplumundan farklı olarak bu toplumda artık farklı sosyal ilişkiler, değişen toplumsal değerler, farklı sosyal, siyasal ve ekonomik örgütlenme modelleri oluşmaktadır.

(Kesici,1993)'ye göre bilgi toplumu; her tür bilgiyi üreten, bilgi ağlarına bağlanan, hazır bilgilere erişen, erişilmiş bilgileri kolaylıkla yayabilen ve bu bilgileri her sektörde kullanabilen bir toplum olarak tanımlanabilir (Uçkun ve diğ., 2002:251).

Tanımdan da anlaşılacağı gibi bilgi toplumunda hızlı bir bilgi üretimi ve bununla birlikte hızlı bilgi tüketimi söz konusudur.”Bu toplumun stratejik kaynağını oluşturan bilginin, dünyadaki hacminin 6 yılda bir 2 katına çıktığı iddia edilmektedir (Bozkurt, 2001:16). Bu toplumda bilgi, iletişim ağları içinde taşınabilmekte, paylaşılabilmektedir.

Bilgi toplumunda teknolojideki bu hızlı ilerlemenin yanı sıra sosyal ve kültürel gelişmeler de insan odaklı olmaları itibariyle toplumun dönüşümünde büyük rol oynamışlardır. Bununla ilgili olarak “Çelik (2004) ’e göre bilgi toplumu, toplumun her alanda gösterdiği gelişmelerin nitelikli bir ilerleyişidir ”

Bilgi toplumunda bilginin üretimi ön plandadır artık sanayi toplumunda olduğu gibi nesne üretimi yerini bilgi üretimine bırakmıştır. Dolayısıyla bu yeni yaşam tarzında ürünün kullanım bilgisi, ondan yararlanma bilgisi nesne üretimini geri planda bırakır. Birey yetenek ve yaratıcılığını tek yönlü kullanmaz. Bu nedenle bilgi toplumu, bireyler için diğer toplum tiplerinden farklı olarak sınırlılıklarını aşarak tüm aktivitelerini kullanabilecekleri bir toplumsal yapıdır (Doğan,1998:308).

Dolayısıyla sanayi toplumundan farklı olarak bu toplum tipinde bireyler yeteneklerini ve yaratıcılıklarını daha üst seviyede kullanacaklardır. Bununla birlikte bu toplum tipinde sanayi toplumundaki mavi yakalılar denilen işçi kesimi yerine beyaz yakalı denilen (teknisyen, mühendis, araştırmacı, idareci) kesimin sayısı artmaktadır. Bu nedenle bilgi toplumunda, kas gücü gerektirmeyen bir iş süreci başlamış olduğundan bireylerin bilgiyi iyi kullanabilen, değerlendirebilen, yeni bilgiler üretebilen özellikte olmaları beklenmektedir. Yaratıcılığın hakim olduğu bir toplumsal ortamda bilgi giderek artan bir rol üstlenmektedir.

Kısaca bilgi toplumu, bilgi üretiminin, bilgi paylaşımının, bilgi sektörünün yaygınlaştığı, eğitimde sürekliliğin sağlandığı, toplumları ekonomik, kültürel, siyasal, sosyal açıdan sanayi toplumlarının ötesine taşıyan bir gelişme aşamasıdır diyebiliriz. (Taşkesen ve Çötök,A, 2005:79).

Bu toplum tipinde belirlenen orta özelliklerde ekonomik alanla, bilim ve teknolojik alanlar arasında büyük bir etkileşimin artacağı ortaya konmuştur. Yine teknik seçkinler sınıfının toplumda ön planda olacağı, bilgi sahibi olanların aynı zamanda güce sahip olacakları ve küresel düzeyde yönlendirmede bulunacakları dolayısıyla enformasyon

toplumuna geçileceği öne sürülmüştür. Nitekim ABD, AB ve Japonya 1970 lerin sonlarında bu ve buna benzer özellikleri sağlayarak enformasyon (bilgi) toplumuna geçmişlerdir (Erkan, 2000:198).

2.1.3. Bilgi Toplumunun Özellikleri

Bilgi toplumu kavramını ortaya koyan ilk düşünürlerden Japon Yoneji Masuda'ya göre bilgi toplumunun özellikleri şöyle sıralanabilir.

- Bilgi toplumunun gelişme dinamiğini bilgisayar teknolojisi yönlendirir. Bilgi toplumunun simgesi bilgisayar ağları ve bu ağlarla oluşan kamusal alt yapıdır.
- Bilgi toplumunda önde gelen sektör entelektüel sektörlerdir.
- Bilgi toplumunda sosyo ekonomik sistem 'gönüllü bir sivil-toplumdan oluşur.
- Bilgi toplumu sanayi toplumundan farklı olarak çok merkezlidir.
- Bilgi toplumunun siyasal sistemi 'katılımcı demokrasi'dir.
- Bilgi toplumu, dayanıklı tüketim malı üretip tüketen sanayi toplumunun aksine yüksek seviyede kitlesel bilgi üreten bir toplumdur.
- Sanayi toplumunda temel değerler maddi ihtiyaçların tatminine dayanırken bilgi toplumunda temel değerler 'amaçlara ulaşmanın verdiği tatmine dayanır.

Öte yandan Masuda'ya göre bilgi toplumunda siyasal rejim, bilgi demokrasisidir (Dura, 1990:45).

Yoneji Masuda bilgi toplumunu kısaca yukarıda belirtildiği şekilde özetlemiştir. Ona göre bilgi toplumu başta ekonomik alanı dönüştürdüğü gibi hayatın tüm alanını etkisi altına almaktadır. Bu toplumun en önemli özelliği kitlesel bilgi üretmesidir. Bununla birlikte toplumsal yapıyı, siyasi iktidarı ve toplumsal istikrarı belirleyen faktör bilimsel ve teknik bilgidir.

Öte yandan Daniel Bell'de endüstri sonrası toplumun yapısını ve problemlerini ortaya koymuştur. Buna göre;

Tablo 3: Sanayi Sonrası Toplumun Yapısı ve Problemleri

Eksen	Prensip Teorik Bilginin Merkeziliği ve Kodlanması
Ana Kurum	Üniversite Akademik Enstitüler Araştırma Kuruluşları
Ekonomik Alan	Bilime Dayalı Sektörler
Ana Kaynak	Beşeri Sermaye
Siyasal Problem	Bilim Politikası Eğitim Politikası
Yapısal Problem	Özel Sektörle Kamu Sektörü Arasında Denge Sağlanması
Tabaklaşma Temel Giriş	Beceri Eğitim ve Öğretim
Teorik Sorun	'Yeni Sınıf'ın Dayanışması
Sosyal Tepkiler	Bürokratikleşmeye Direnme Rakip Kültür

Kaynak: (Dura,1990:53)

Tabloya baktığımızda bilgi toplumunda en önemli kurumların bilgi üreten kurumlar olduğunu görmekteyiz. Bunlar da üniversite ve araştırma ile ilgili kuruluşlardır. Çünkü toplumda bilgi merkezi bir kaynaktır. Bununla birlikte ekonomik alanda ön planda olan sektörler bilime dayalı, bilime öncelik tanıyan sektörlerdir. Nitekim daha önce de bahsettiğimiz bilgi sektörü bu toplumun başlıca sektörüdür. Bu toplumda insan sermayesi, ana kaynaktır. İnsan zekâsı, onun yaratıcılığı, uslamlama ve muhakeme gücü bu toplumda en önemli kaynak olarak görülmektedir. Çünkü sanayi toplumundan farklı olarak artık bireyden, sabit bir işi tekrarlama istenmez ondan bilgi üretmesi, pratik davranması ve girişimci olması beklenir. Öte yandan Bell'in de belirttiği gibi bu toplum tipinde de problemler söz konusu olmaktadır. Ülkelerin izledikleri, yürüttükleri bilim politikaları ve eğitim politikaları bu toplumda çok daha kilit özellik taşımaktadır. Ülkelerin küresel ölçekte başarısı bu toplumun gereği olarak ancak bilim ve eğitimde ileri seviyede olmalarına bağlıdır. Bu nedenle bilim ve eğitim politikaları bu toplumda kritik bir öneme sahiptir.

Yine bu toplumda özel sektör çok büyük bir ağırlığa sahiptir. Kamu sektörü biraz daha geri planda olduğu gibi devlet gerçekte özel sektörü denetleme misyonuna sahiptir. Fakat bilgi üreten bilimsel ve teknik grupların devlet üzerinde yoğun bir baskısı söz konusudur ki buna engel olabilmek mümkün olmamaktadır. Çünkü bilgi toplumunda bilgiyi ellerinde tutan, bilgiyi üretenler güçlüdür ve bu nedenle yönlendirme işlevine sahiptir. Diğer taraftan bu toplumda bürokrasi gitgide azalmaktadır. Bürokrasinin çoğu

zaman verimliliği öldürdüğü ve girişimciliği engellediği gerçeği bu toplumda ortaya çıkmıştır ve bu nedenle bürokratikleşmeye karşı bir direnç söz konusudur.

Bu toplumda da daha önce de bahsettiğimiz gibi sanayi toplumunda başlayan rasyonel eylemler aynı şekilde devam etmektedir. Sanayi toplumunda insan davranışları ekonomi temele alınarak ekonomik çıkar temelli rasyonel olarak yürütülürken bu toplum tipinde bireylerin sosyal refah düzeylerinin artırılması amacı daha ön plandadır. Bireylerin eylemleri yine rasyonel temellidir. Fakat bu toplumda diğer topluma oranla insana daha fazla değer verilmekte, insanın yüceltilmesi söz konusu olmaktadır. Buna bağlı olarak bilgi toplumunda daha sonrada bahsedeceğimiz insan hakları, demokrasi gibi kavramlar ön plandadır. Bilgi toplumunda bireye öncelik tanındığı gibi ondanda aklını kullanması ve bu şekilde yeteneklerini ve yaratıcılığını sergilemesi beklenir. Bunu başarabilen bireyler iyi bir sosyal konuma (statüye) sahip olacaklardır. Çünkü bu toplumda akıl ve akla dayalı olarak bilim üretmek gereklidir. Bilim üretilirken yeni teknolojilerden faydalanılır ve aynı zamanda teknoloji de biteviye yeniden üretilir.

Şüphesiz ki bilgi toplumundaki bu büyük dönüşümün temelleri bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin gelişmesidir. Aynı zamanda bilgi toplumunda amaçta, bilim ve teknolojinin ilerlemesi ve ekonomik kalkınmayı sağlamaktır

Dolayısıyla bilgi toplumunun bireyi toplum yapısının gereği olarak değişime ve yeniliğe yönelmiştir. Çünkü bilim odaklı bir dünya görüşü söz konusudur. Nasıl ki “ilkel toplumda doğal çevre, tarım toplumunda kültürel ve dini motifler, sanayi toplumunda ekonomik unsurlar öncelikli ise bu toplumda da insani nitelik ve yetenek olarak bilgi ve bilgi teknolojileri etkilidir.” (Erkan, 2000:61)

Bilgi toplumunu farklı kılan birçok özellikler söz konusudur. Bu özellikler yaşamın her alanına nüfuz etmiş ve toplumsal yapıyı doğrudan doğruya dönüştürmüştür ve dönüştürmeye de devam etmektedir.

2.1.3.1. Bilgi Toplumunda Ekonomik Yapı

Sanayi toplumunda bilindiği gibi sanayi ve imalata dayalı bir ekonomi söz konusu idi. Ekonomide temel belirleyici ölçüt ise daha fazla üretime ve kar'a sahip olmaktır. Sanayide iş bilimsel bir örgütlenme içindedir. İş düzeninde yoğun bir hiyerarşi söz

konusudur. İş bilimsel örgütlenme içinde hep daha fazla üretim elde etmeye yöneliktir. Sanayideki bu hızlı üretimle işçi sınıfı denilen bir sınıf söz konusu olmuştur.

Bilgi toplumunda ekonomik alanda, sanayi toplumundan oldukça farklı bir yapı görülmektedir. İş anlayışı ve iş etiği değişmiştir. Sanayi toplumuyla ortak özellik her iki toplum tipinde iş bilimsel örgütlenmiştir. Ve her iki toplumda iş, rasyonel akla dayalı olarak ilerlemektedir.

Öte yandan buna bağlı olarak bilgi toplumunda ‘bilgi’nin merkezi bir konuma sahip olması itibariyle sanayi toplumundan farklı olarak mavi yakalılar denilen işçi kesimi yerine beyaz yakalıların sayısı yani nitelikli işgücü gereksinimi artmıştır. Sanayi toplumunda aranan uzmanlık, bilgi toplumunda da değerini korumuş hatta arttırmıştır. Artık makine insanın ikamesini sağlayamamakta bireyin yaratıcılığına gereksinim duyulmaktadır. Bilginin yoğun olarak üretildiği bu bilgi toplumunun ekonomik sisteminde bireylerin kendilerini kanıtlama ihtiyaçları sadece ulusal sınırlar içinde kalmayıp küresel düzeyde söz konusu olmaktadır.

Bu toplum tipiyle birlikte yeni bir sınıf meydana gelmiştir. Drucker’ın deyimiyle ‘bilgi işçileri’ denilen kuruluşlarda çalışan görevlileridir. Onlar bir sınıf olarak sömürülmezler. Tersine kolektif olarak emeklilik fonlarının çokluğu nedeniyle kapitalist sayılabilirler. Pek çoğu patrondur, pek çoğunun da patronu ve astları vardır. Bu bilgi işçileri orta sınıf sayılmazlar onlar tek sınıflıdırlar (uniclass). Ayrıca bilgi işçileri, becerileri yaratıcılıkları ve kendine güvenleri sayesinde istedikleri gibi iş değiştirebilirler. Bilgi işçileri bildiklerini uygulamakla yetinmez, bilgiyi ortak performansla yansıyacak şekilde kullanır. Çalıştıkları yerde normları ve standartları belirleme gücüne sahiptirler. Bilgi işçileri uzun yıllar sonunda hala fiziksel ve zihinsel yönden dinçtirler. (Drucker, 2000:28,96,185,189).

Dolayısıyla yeni toplum tipinde egemen sınıf Drucker’ın belirttiği gibi bilgi işçileridir. Bilgi işçileri profesyonel bir sınıftır ve bu toplum tipine uygun olarak bilgi üretmektedirler. Çünkü bu yeni toplum bilgi etrafında örgütlenmiştir. Bu toplum eğitime, araştırmaya ve geliştirmeye fazlaca ihtiyaç duyar ve buna en çok payı veren toplumlar önde olacaklardır. Başarı ve güç, bilgiye ve onun üretimini üstlenmeye bağlıdır. Bilgi toplumunda bilginin kaynağını bilimsel düşünce ve bilişim teknolojisi

oluşturmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı yükselme ve bu yükselmenin sürekliliği bilgi toplumunun başta gelen özelliğidir.

Drucker'ın bilgi işçileri dediği bu toplumsal sınıf kavramının yanında M,U,Porat(1978) yeni toplumun liderlerinin yüksek eğitilmiş, hareketli ve etkin enformasyon seçkinleri olarak bilim adamları, teknisyenler, yöneticiler ve uzmanlar olduğunu dile getirir. Bu vasıflardan oluşan çoğunluk enformasyon ürün ve hizmetlerinin üretimini, işlenmesini ve dağıtımını sağlar (Törenli, 2004:47). Çünkü bu toplumda ön planda olan maddi ürünler değil bilgi üretimi ve bu bilginin işlenerek paylaşılmasıdır.

Bilgi toplumunda bilişim teknolojisi hakimdir. Bu toplumda artık en önemli sektör bilgi sektörüdür. Bu durum şu şekilde ifade edilebilir:

“Bilginin üretildiği sektör olan bilgi sektörünün ürünü olan mallar arasında bilgisayar, iletişim ve elektronik araçlar, büro ve işyeri araçları, ölçü ve kontrol araçları, basın, basılmamış her türlü yayın, elektronik haberleşme, reklam, eğitim, iletişim geliştirme araçları, kütüphanecilik, sigortacılık, danışmanlık ve araştırma geliştirme (AR-GE) firmaları yer alıyor. Çalışan iş gücünün büyük bir kısmının giderek bilgi bazlı işletmelerde çalışmaya yöneldiği görülüyor (Erkan, 2000:206).

Bilgi sektörünün bu denli hız ve önem kazanması da bilgi toplumunun bir sonucudur diyebiliriz. Bilgi hiçbir toplum tipinde bu denli önem kazanmadığı gibi sektör halini de almamıştı. Fakat değişen toplumsal yapıyla birlikte girişimciliğin desteklendiği yeni bir serbest piyasa ekonomisi söz konusu olmaktadır.

Bununla birlikte artık bilgi ve iletişim teknolojileri ile piyasa ortamı yaratılmakta hatta uluslar arası dolaşım sayesinde bilgisayarlar ile bu ağ üzerinden de sağlanabilmektedir. Çünkü bilgi ve iletişim teknolojileri küreselleşme olgusunu da beraberinde getirmektedir. İletişim sisteminin gelişmişliği ülkelerin sınırlarını küçültmektedir. Dolayısıyla ulusal ekonomi artık dünya çapında gerçekleşen ekonomik dalgalanmalardan çok net bir şekilde etkilenmektedir. Bilgi toplumunda ekonomik faaliyetler küresel bir nitelik taşır. Bilgi toplumunda ekonomide ulusal standartlar yerine dünya standartları ekonominin yönünü belirlemektedir. Şüphesiz bu noktada bilgi üretimini ellerinde tutan ülkelerin denetimi ve yönlendirmesi söz konusu olmaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojileri 1960'larda ağırlık ve önem kazanmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojileri ağırlığını – yine bilgi sektörünün içinde tanımlayabileceğimiz- otomatik

kontrol, bilgisayarlı üretim, elektronik teknolojisi, telekomünikasyon teknolojileri, üretimde robotlaşma, sibernetik, vb. alanlardaki gelişmelere verir (Törenli, 2004:41).

Bununla birlikte Masuda'ya göre bilgi toplumunda birikmiş bilgi sinerjik bir etki yaratır ve bu sayede bilgi artar, birikir ve sinerjik bir ekonomiye dönüşür (Kutlu, 2000:18).

Bilgi toplumunda sanayi toplumundan ayrılan ekonomik yapı ile ilgili en önemli özelliklerden biri de Post Fordist üretim sistemine geçilmesidir.(Esnek istihdam). Daha önceki toplum tipi olan sanayi toplumunda fordizm üretim sistemi geçerli idi. Buna göre mekanik seri ve hegamonik bir iş anlayışı söz konusu idi. Fordizm sadece işçinin el emeğine, kas gücüne gerek duymakta ondan yaratıcılık, dolayısıyla zihni bir faaliyet istememektedir. Fakat bilgi toplumunda küresel bir ekonomi söz konusu olması ve bu nedenle sürekli değişen piyasa koşulları nedeniyle post-fordist üretim süreci başlamıştır. Artık esnek üretim sistemi söz konusu olmuştur. Üretim sadece fabrikada değil, büroda, şirkette ve evde de gerçekleştirilmektedir. Esnek üretim modeli ile işçi üretimde söz sahibidir, üründe çeşitlilik söz konusudur. Çünkü sanayi toplumunda maddi üretim yerini bilgi üretimine bırakmıştır.

Bilgi toplumunun özelliği olan, Post-fordizm üretim süreci iş organizasyonlarında merkezîyetçilikten ayrılmayı daha esnek ve uzmanlaşmış olmayı gerektirmektedir. Bu tip üretim sisteminde ekip çalışması önemlidir. Ayrıca çok vasıflı işçilerin sadece mekanik düzeyde işlerini yaparak izole edilen işçiler olmasını değil takım çalışması ile üretim sistemine dahil olmalarını sağlar. Yine bu sistemde işgücü bölümünde hiyerarşik otoritelerin karar alma mekanizmalarındaki sorumluluğun azalması söz konusudur. Fordizmdeki gibi kitlevi üretim yoktur. Post-fordizm özelleşmiş bir ürün yelpazesine sahiptir (Grint, 1998:344-345).

Post- fordizm ile katı hiyerarşik, aynı işi tekrarlayan, sabit iş yapısı değişmiş, bunun yerine sorumluluk alan ekip çalışması yapan, takım ruhu taşıyan, yetenek ve yaratıcılıklarını üretimde kullanan ve söz sahibi olan bir çalışan kesim oluşturulmaya çalışılmıştır.

Post-fordizm, esnek üretim sistemine geçilmesiyle sanayi toplumundaki sendika anlayışı ve işçilerin haklarının korunması konusıyla ilgili gerilimler de ortadan kalkmıştır. Bilgi toplumunda çalışma yaşamında yönetimin inisiyatifinde gerçekleşen

‘insan kaynakları yönetimi’ söz konusu olmuştur. Bununla, ekonomilerde sendikaların devreden çıkarıldığı yeni bir endüstri ilişkileri sistemi doğmuştur. Öte yandan buna paralel olarak meslek içi eğitim de yaygınlaşmış, firmalar sürekli olarak ihtiyaçları olan elemanları yetiştirme eğiliminde bulunmuşlardır (Kurtulmuş, 1996:225).

Bilgi toplumu ile değişen ekonomik koşullar ile Toffler’ın deyimiyle birinci dalga yani tarım ve tarımsal faaliyetler olabildiğince azalmıştır. Özellikle bilgi toplumunu yakaladığını kabul ettiğimiz “ABD’de 1970 lerde toplam işgücünün sadece % 4’ü tarımda çalışıyordu (Dura, 1990:54). Bilgi toplumuna geçiş süreciyle tarımın sektörel ağırlığı oldukça geride kalmıştır. Tarımın yerine sanayi geçmiş, sanayi toplumundaki çalışan kesimin aristokratları sayılan demiryolu işçiliği mesleği de, sanayi işçisi de sanayileşmenin had safhaya ulaşması ile değerini kaybetmiş yerine bilim üreten profesyonellerden oluşan bir mesleki ve teknik sınıf ortaya çıkmıştır.

D. Bell, bilgi toplumunda bu yeni oluşan sınıfı yani mesleki ve teknik personel düzeyini incelemiştir. ABD’deki istatistiklerde mesleki sınıf içinde en geniş kategorinin öğretim adamlarında (Bell’in deyimiyle) olduğunu sonucuna varmıştır. Öğretim adamları mesleki ve teknik kategori içinde toplam sayının %25’ini teşkil etmektedir. İkinci grup ise mühendislerdir. Sanayideki hızlı gelişmelerin sonucunda mühendislerin sayısında büyük bir çoğalma gerçekleşmiştir. Diğer stratejik çalışan grup bilim adamları yani araştırmacılarıdır. Araştırmacıların sayısı da bilgi toplumunun gereği olarak hızla artmaktadır (Dura,1990:153).

2.1.3.2. Bilgi Toplumunda Siyasal Yapı

Şüphesiz her dönem siyasal yapı sosyal yapının da belirleyicisi olmuştur. Fakat bilgi toplumunda bu özellik daha fazla ortaya çıkmaktadır. Siyasal yapıdaki söylemler ve bireylerin daha ideal bir toplumsal düzende yaşamaları adına yapılan tüm girişimler bilgi toplumunda daha farklı bir sosyal yapının oluşmasına yol açmıştır.

Öncelikle sanayileşmenin ileri safhaya ulaşması, zenginliğin artması ile sosyal –refah devleti kavramı ortaya çıkmıştır. Sosyal refah devleti (social welfare state) kavramı 1970’lerde ortaya çıkmıştır. Sosyal refah devletinde devlet, bireylere olabildiğince kamu hizmetinde ve sınıf farkı gözetmeksizin sosyal yardımda bulunur. Devlet sosyal alandaki tüm riskleri kontrol altında tutar, vatandaşların sosyal ve ekonomik

durumlarını gözetir. Ekonomiyi denetler, girişimi destekler, halkın refahı için uğraşır. (Göze, 1996)'ye göre “sosyal devletin hedefi kişinin maddi ve manevi gelişmesini sağlamak ona hizmet etmektir. Ferdi siyasi toplumun amacı olarak gören sosyal devlet anlayışı, insanı toplumun ve devletin emrinde bir vasıta olarak kabul gören tüm totaliter ve otoriter görüş ve uygulamaların dışındadır” (Taşdelen, 1997:75). Nihai noktada ülkelerin de hedefi sosyal refah devleti olabilmektir. Bilgi toplumunu yakalamış ülkeler sosyal refah devletine doğru hızla ilerlemektedirler. Bu ülkelerde halkın refahı gitgide artmakta, bireylerin yaşam standartları yükselmektedir.

Bununla birlikte bilgi toplumunda kaçınılmaz bir küreselleşme süreci söz konusu olmaktadır. Küreselleşme ile sosyal, kültürel, ekonomik değerlerin uluslar arası alanda yayılması söz konusu olur. Ulusal alanda üretilmiş değerler artık uluslararası düzeye taşınmaktadır. Bilgi toplumunda küreselleşmenin etkisiyle uluslar arası iletişim ağları da gelişmiştir ve zaman ve mekân anlamını yitirmiştir. Küreselleşme ile uluslar arası ölçekte bilgi ve kaynak transferi hızlanmakta, buna bağlı olarak ülkeler arasında karşılıklı bağımlılık ve etkileşim yaşanmaktadır.. Artık bilgi toplumunda siyasal sistemde dünya konjktüründe “uluslar arası uyum ve küresel bağlamda siyasal entegrasyon” (Uçkun ve diğ., 2002:252) süreci söz konusu olmaktadır. Çünkü bilgi toplumunda “ulus devlet eski gücünü kaybetmiştir. Bölgesel anlamda bütünleşme eğilimleri ulus devleti aşındırmaktadır ”(Kutlu, 2000:30). Bununla birlikte ülkelerarası yoğun etkileşimle ülkeler arasında siyasi ilişkilerin de belirleyiciliği ile her iki ülkeye de çıkar getirecek kolektif anlaşmalar ve projeler gerçekleştirilmektedir.

Yine bu toplum tipinde sanayi toplumundan farklı olarak merkeziyetçi bir siyasal yapının tersine adem-i merkeziyetçi bir yapı vardır. Devlet minimum düzeyde etkinlik yürütür ve devlet teknik bir aktöre indirgenmiştir. Çünkü bilimsel ve teknik gruplar devleti minimize etmektedirler ve bu toplumda devletin başlıca amacı halkının refah seviyesini arttırmaktır.

Bu toplumda insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi kavramlar ön plana çıkmıştır. İnsan hakları konusunda büyük ilerlemeler kaydedilmiş temel hak ve hürriyetlerde yeniden düzenlemelere gidilmiştir. Siyasette vatandaş odaklı bir yönetim söz konusu olmuştur. Sivil toplumun değeri artmış sivil toplum kuruluşları toplumda

büyük ölçekte söz sahibi olmuşlardır. Artık devletin denetimi değil toplumsal duyarlılığın denetimi söz konusudur.

Bilgi toplumunda demokrasinin de daha fazla geliştiği ve ideal düzeye yaklaştığı görülmektedir. Doğrudan demokrasiye geçiş söz konusu olmaktadır. Bu toplum tipinde çoğulculuk hakimdir ve toplumda farklı dünya görüşüne sahip olanlara saygı gösterilmektedir. Demokratik bir yönetim neticesinde sağlanması gereken başlıca amaç bireylerin temel hak ve özgürlüklerini sağlamaktır. Bilgi toplumunda Toffler'a göre 'demokrasi mozaik demokrasidir'. Kitle demokrasisi dönemi bitmiştir. Bu demokrasiyle politika kitlesellikten sıyrılmıştır" (Toffler, 1992:263). Toffler'ın demokrasi benzetmesi Masuda'nın katılımcı demokrasi modeli ile örtüşür. Çoğulcu bir anlayışla kitlesellikten sıyrılmış çağdaş bir demokrasi modelidir. Ayrıca bu toplumda farklı dünya görüşlerine sahip olmanın yanında farklı etnik kimliklerden gelen insan potansiyeli de beraber yaşamaktadırlar. Bu toplumun da en önemli özelliği farklılıklarla bir arada ve sorunsuz yaşamayı başarabilmektir. Bununla ilgili Alain Touraine'nin çalışması ilgi çekicidir. O küreselleşme ve modernleşmenin hızı neticesinde bireylerin birer özne olarak demokratik bir ortamda nasıl yaşayabileceklerini ve değişmekte olan dünya konjoktürü ile ilgili muhtemel belirleyicileri açıklar. Ona göre birlik ve bütünlük içinde çatışmasız yaşayabileceğimiz tek model ideal ölçekte demokrasidir. Dolayısıyla 'öteki'yi farklılıklarıyla kabul etmektir (Touraine, 2000). Touraine'nin bu yorumları bilgi toplumunun gerektirdiği ve o yönde ilerleme gösterdiği yapıyla bütünleşmektedir.

2.1.3.3. Bilgi Toplumunda Sosyal Yapı

Bu toplum tipinde aile yapısı, sanayi toplumu aile yapısından kayda değer bir sapma göstermemiştir. Aile tipi çekirdek aile olma özelliğini korumaktadır ve sanayi toplumunda başlayan kadının iş yaşamına girmesi bu toplumda daha da artmakta özellikle kadınların eğitim seviyesi de gündün güne yükselme göstermektedir.

Bu toplum tipinde ayırt edici özellik diğer toplum tiplerinden farklı olarak ki post-modernizm denilen sürecin yaşanmasıdır. Bu kavram Batı'da ortaya konmuş ve eşzamanlı olarak çoğu düşünür tarafından reddedilmiştir. Bilindiği gibi sanayi toplumunda modernite süreci yaşanmaktaydı. Bilgi toplumunda ise modernite sonrası diyebileceğimiz rasyonel akli temele almayan post modernist bir süreç başlamıştır.

Post-modernist söylem Batı'da kitle kültürüne muhalif olmakla birlikte bilgi toplumunun ihtiyaç duyduğu sosyolojik ve psikolojik ortamı yaratmıştır. Bu söylem her alanda homojenliği reddeder. Post modernizm heterojenliği savunur, toplumun tüm katmanlarının, tüm azınlıklarının görüşlerine yer verilmesi gerektiğini savunur. Bu nedenle bilgi toplumunun alt yapısını post- modernizm oluşturur (Çelik, 2004:159). Daha öncede bahsettiğimiz bilgi toplumunda farklılıklara saygı duyulması, çoğulculuğun söz konusu edilmesi post-modernizmin de yapısına denk düşer. Bu söylem rasyonelliği temel almaz, akla ve aklın ilkelerine önceliği tanımaz.

Bilgi toplumunda ulaşılmak istenen seviye sosyal refah devleti anlayışıdır. Bununla halkın refahı ve yaşam standartları yükselmekte fakat bununla birlikte kaçınılmaz olarak toplumsal yaşamda yine de her daim zıtlıklar, çelişkiler, problemler yaşanmaktadır. Bilgi toplumu akla ve aklın ilkelerine göre hareket etmeyi gerektirir. Dolayısıyla bu toplum tipinde- ki modern çağın kaçınılmazı- bireycilik artarken bu toplum tipi aynı zamanda daha hoşgörülü bir ortamda uzlaşmayı da zorunlu kılar. Çünkü “çağdaş toplumda toplumsal bütünleşmeyi sağlama aracı sosyal uzlaşmadır” (Erkan, 2000:58). Bireycilik, toplumla uyum noktasında istikrarlı ve demokrasinin gereği olarak hoşgörüyü temele aldığında sosyal uzlaşma gerçekleşecek ve sosyal problemlerin üstesinden gelinecektir.

Bilgi toplumunda sosyal refah devleti anlayışının da amaçlarına uygun olarak, bu toplum tipinde nüfusun artış hızı gittikçe düşmektedir. Buna paralel olarak hayat seviyesinin ve yaşam standartlarını yükselmesi neticesinde yaşlı nüfus oranı da artmaktadır.

Öte yandan bilgi toplumunun sosyal bütünleşme fonksiyonu da söz konusudur. “özellikle sosyal alanda uzmanlığa dayalı olarak iş gücü dolaşıma girmekte, iletişim ağları ile farklı kültürlerden gelen insanlar birbirleriyle etkileşim içine girebilmektedirler.” (Taşkesen ve Çötök,A, 2005:81). Bu aynı zamanda küreselleşmenin de bir sonucudur ki bilgi toplumu da küreselleşmenin tam merkezindedir. Bilgi toplumunda uluslararası göç yaygınlaşmakta bireyler mesleki ve teknik becerilerini arttırmak amacıyla başka ülkelere transfer olmaktadır. Bu şekilde bireyler gittikleri yerlere kültürlerini de taşımakta ve hatta bilinçli veya bilinçsiz yaymaktadırlar. Bu nedenle bilgi toplumunda çoğulculuk hakimdir. Farklı kültürlerden gelen insanlar bir

arada yaşamakta ve böylece bilgi alışverişi de hızla yayılmaktadır. Ayrıca ülkeler arasındaki özellikle de internet sayesinde sürekli iletişim ve etkileşim toplumdaki değerleri, davranış sistemlerini, etik anlayışını da değişime uğratar. Bu olumlu veya olumsuz yönde olabilir. Çünkü karşılıklı bilgi alışverişi ile çoğu zaman sosyal bütünleşme yaşanırken kimi zamanda teknolojinin hayatı bu denli etkisi altına almasıyla beraberinde toplumsal ilişkilerde zayıflama ve bireylerde teknolojik yabancılaşma gerçekleşir.

Teknolojik yabancılaşma, teknolojinin yaşama yön ve şekil vermesi ile söz konusu olur. Bu demektir ki birey teknolojiyi çok fazla kullanarak artık onun esiri haline gelmekte dolayısıyla çevresindeki olaylara karşı duyarsız ve tepkisiz ya da aşırı tepkide bulunmakta, yaşamını sorgulayamamaktadır. Birey çok fazla teknolojinin hakimiyeti altına girmekte ve yaşamın öznesi olmak yerine yaşamın nesnesi haline dönüşmektedir (Çötök ve Çötök,A, 2006:462). Dolayısıyla bu, bilgi toplumunun muhtemel tehlikelerinden biridir. Çünkü bilgi toplumu aynı zamanda teknoloji toplumdur.

Bununla birlikte bilgi toplumunda bireyler çok fazla teknolojik alete sahiptirler. Özellikle de bilgisayarlar artık gereklilik halini almıştır. Önceleri bilgisayar büyük kapsamlı ulusal güvenlik ve uzay çalışmaları için, sonraları yönetim ve verimliliğin artması amacı ile kullanılmıştır. Son dönemde ise bilgi toplumu ile bilgisayarlar bireysel ve entelektüel amaçlarla kullanılmaya başlamıştır (Kutlu, 2000:27.)

Öte yandan tüm bilgi alışverişi elektronik ortamda gerçekleştiğinden e-bankacılık, e-posta, e-alışveriş, e-ticaret vb. her tür yaşamsal faaliyetler internet üzerinden yürütülmektedir. Hatta bilgi toplumunu yakalamış devletler e-devlet sistemine geçmiş bu şekilde vatandaşlarıyla olan her tür iletişimlerini ve gerekli bilgi alışverişini elektronik ortamda gerçekleştirmektedirler.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin bu denli etkili olmaları görüldüğü gibi hayatın tüm alanına nüfuz etmiştir. Artık bireyler daha çok kendilerini gerçekleştirme ve potansiyellerinin arttırma şansına sahiptirler. Çünkü bu toplumda beşeri sermaye ön plandadır ve bireyin konumu önceliklidir. Dolayısıyla bireyi vurgulayan değerler sistemi önemlidir ve bununla birlikte eğitim süreklilik kazanmıştır. Bireyin konumuna öncelik tanınması ile bireyin sosyal sorumlulukları da önem kazanmıştır. Daha öncede

bahsettiğimiz sivil toplum örgütlerinin çoğalması bu sosyal sorumluluğun birer ifadesidir.

Bu toplum tipinde sosyal yapıda ilgi çekici bir husus da boş zaman değerlendirme ve eğlence harcamalarının önem kazanmasıdır. Bu toplumda turizm sektörü de bu nedenle oldukça gelişmektedir. Bireylerin ekonomik anlamda alım güçlerinin artması neticesinde özel zevkler ve lüks tüketim de aynı doğrultuda hız kazanmış dolayısıyla genel anlamda hızlı bir tüketim süreci başlamıştır.

Bilgi toplumunun sosyal yapısında diğer toplum tiplerinden farklı olarak toplumda tabakalaşmanın ilk kez bu denli belirgin olmadığını görüyoruz. Bilgi toplumunda bilgiyi elinde tutan, onu üretenler ön plandadır fakat iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla bilgi transferi de hız kazanmakta buna bağlı olarak herkes bilgiye ulaşabilmektedir. Bu toplumda bireylerin kendilerini geliştirme ve potansiyellerini ortaya çıkarma fırsatları çok yüksek olduğundan belirgin bir tabakalaşmadan, sosyal sınıftan söz etmek mümkün değildir.

Bu toplum tipinde kozmopolit bir yaşam tarzı söz konusudur. Bireysel yetenekleri geliştiren, danışmanlık hizmetleri veren kurumlar günden güne artmaktadır. Bireyler hem bu kurumlardan hem de teknolojinin imkânlarından faydalanarak kendilerini geliştirmektedirler. Bununla birlikte bilgisayar ve internet kullanımı da günden güne artmaktadır.

Öte yandan bu kozmopolit yaşam tarzı içinde sanayi toplumunda başlayan kentleşme daha da fazla hız kazanmıştır. Hızlı tüketimin olması neticesinde çevre kirliliği ve ekolojik dengenin bozulması da gündeme gelmiş, buna paralel olarak çevre koruma şuuru da gelişmiştir. Bununla ilgili sivil toplum örgütleri de baskın rol üstlenmektedirler.

Bilgi toplumunda tüm bu değişimlerin yanında toplumsal değerlerde de bir değişim gerçekleşmiştir. Artık toplumdaki başat değerler, hızlı değişim, rekabet, eşitlik, özgürlük, birey hakları, zaman ve zamanı iyi kullanma, yaratıcılık, çevrecilik, kalite, vb. olmuştur (Toprakçı, 2002:55).

2.2. Bilgi Toplumu ve Eğitim

Toffler'ın deyimiyle toplumların geçirdiği üçüncü dalgada yani bilgi toplumunda daha öncede bahsettiğimiz yaşamın her alanındaki değişim yanında büyük önem atfedeceğimiz eğitim olgusunun da büyük bir dönüşüm geçirdiğini görmekteyiz. En büyük değişimse bilgi toplumunda eğitimin daha önce görülmemiş düzeyde önem kazanmasıdır. Kazandığı bu önemin yanında eğitim olgusu bilgi toplumunda çok fazla tartışılan bir olgu halini almıştır.

Bilgi toplumunun temelindeki paradigmanın post-modernizm olması itibariyle bilimsel anlamda dönemin bakış açısı da hem bilimsel bilgiyi hem de bilimsel olmayan her tür bilgiyi kabul etme durumunu da beraberinde getirmiştir. Bu bakış açısıyla bilimin kesinliği eleştirilmiştir. Dolayısıyla “postmodernist söylem içinde ortaya çıkan bilim anlayışı. Bilimde muhtemel belirsizlik, görecelilik ve rastlantısallık ilkelerini ön plana çıkarmıştır. (Şaylan, 1999:154). Dolayısıyla bilgi toplumunda sanayi toplumunun aksine tüm eylemlerin rasyonel olma fikri ortadan kalkmıştır. Fakat bu ortadan kalkma tamamen rasyonel dışılık anlamına da gelmemektedir. Sadece, bilgi toplumu tüm önceliği akla ve aklın ilkelerine vermez. Örneğin, modern tıbbı reddetmediği gibi alternatif tıbbı da kabul eder. Oysa ki sanayi toplumunda bilimin kesinliğini taşımayan hiçbir değere kabul verilemezdi.

Bu her türlü bilgiyi kabul etme durumu yani postmodernizme uygun bilim anlayışı ile özellikle insan ve toplumla ilgili ve insanın dışındaki gerçekliği olduğu gibi açıklayan bir kuramsal bilginin yapılamayacağını vurgular. Özellikle de insan ve toplumla ilgili belirleyici kuramlar ortaya konamaz (Şaylan, 1999:192). Bu kesinlik de sosyal bilimlerin bilim olma özelliğini ne kadar taşıdıkları gerekçesiyle bu kadar nettir.

Bilgi toplumunda bilginin rolü sanayi toplumuna oranla daha fazla önem kazanmıştır. Fakat bununla birlikte sanayi toplumunda bilginin kazandığı değerin hızlı ilerleyen bir devamı niteliğindedir. Sadece teknolojideki yani bilgi teknolojilerindeki hızlı değişim ve dönüşümler bilginin kullanımına farklı bir boyut kazandırmıştır. Özellikle de bilgisayarlar, bilgi taşıyıcılığı noktasında farklı bir boyut kazanmıştır.

2.2.1. Bilgisayar ve İnternet

Bu toplumda bilgisayar olmazsa olmaz özellik taşımaktadır. Artık zaman ve mekân değerini yitirmiş, kişisel bilgisayarlar ile her tür bilgiye erişim ve paylaşım söz konusu olmuştur. Bilgisayar teknolojilerindeki hızlı gelişme ile bilgisayarlar ucuzlamış ve herkesin sahip olabileceği duruma gelmiştir. Kişisel bilgisayarlar ile tüm sistemlerdeki bilgi kullanılabilen ve bu bilgisayarlar kendi aralarında bağlanarak geniş ağlar oluşturmaktadırlar.

Bilgisayarlar her tür bilgiyi üretme, işleme, saklama ve yayma özelliğine sahiptir. Bu toplumda bilgisayar merkezleri ve program geliştiren araştırma merkezleri en önemli sektörlerdir. Bununla birlikte bilgisayar mühendisliği ve programcılığı da bu toplumda tutulan gözde mesleklerdir.

Drucker, bilgisayarı, 20.yüzyılın yüksek teknolojisi olarak tanımlar. Bununla birlikte ona göre bilgisayar, özellikle çocuklar için basılı kitaba göre kullanıcı dostudur. Sabrının sınırı yoktur. Kullanıcı defalarca hata yapar ama bilgisayar her seferinde hazırdır. Bilgisayar, öğrenen kişinin emrindedir. Bilgisayar sonsuz bir çeşitliliğe izin verir. Bilgisayar ve ileri teknolojilerin eğitimde kullanılmasıyla öğretmenin işi sadece yol göstermek olacaktır (Drucker, 2000:254).

Öte yandan bu toplumda eğitimde bilgisayarların önemi büyüktür. Özellikle bilgisayar destekli öğretim sayesinde yeni bir model söz konusu olmuş ve eğitimde ilerleme kaydedilmiştir. Bilgisayar destekli öğretimde bilgisayarlar, öğrenciye veri sağlar ve öğrencinin kavramasını sağlayan öğretmen rolünü üstlenen programlarla öğrenmeye yardımcı olur. Bilgi toplumundaki bu tarz bir eğitim ile bireyin kavrama yeteneği gelişir (Çelik, 2004:138). Bilgisayar sayesinde öğrenme sadece okul içinde gerçekleşmez, okul dışında da devam eder. Öğrenci bilgisayarı kullanarak bilgiyi çoklu ortamda yönetir. (Ses, grafik, görüntü, renk, metin). Bu sayede öğretimde karmaşık süreçleri iyi kavrayabilir.

Bilgi toplumuyla söz konusu olan bilgisayar destekli eğitimin birçok faydası söz konusudur. Öncelikle bu sayede eğitim- öğretim faaliyetleri etkili şekilde planlanmaktadır. Etkili planlama öğrencilerin etkili öğrenmeyi gerçekleştirmelerini sağlar. Aynı zamanda öğrenci bilgisayar ile anında dönüt aldığından her yaptığı

öğrenme için hemen ödüllendirilir. Yine öğrenciler çeşitli bilgisayar programları ile yaratıcılıklarını kullanarak yeni ürünler ortaya çıkarabilirler (Eskicumalı ve İşman, 2001:170). Fakat bilgisayar destekli eğitim çok fazla kullanıldığında öğrenciler arası iletişimi ve etkileşimi öldürebilir.

Bilgi toplumu ile bilgisayarın kullanımının giderek artması internetin yoğun olarak kullanımından kaynaklanmaktadır. Bu toplumda bilgiye erişmek için ilk başvuru kaynağı internet olmuştur. Sanayi toplumunda bilgiye erişimde kullanılan ansiklopedinin yerine sayısız erişim veri tabanı ile saniyede yüzlerce bilgiye sahip olabileceğimiz internet söz konusu olmuştur. Artık internet sayesinde öğrenciler ulaşmak istedikleri bilgiye anında ulaşabilmektedirler. Aynı zamanda bilgi ağlarında yoğun bilgi deposu olması itibarıyla istenen bilgiye ulaşma internet okuryazarlığını da gündeme getirmektedir. Bilgiye erişim dışında internette belli gruplar söz konusudur, insanlar birbirleriyle iletişim kurarak istedikleri konuları da tartışarak bilgi alışverişinde bulunabilirler. Benzer şekilde eğitimde internet kullanımı ile öğrenciler hem bilgiye rahat ulaşabildikleri gibi hem de anında bu bilgiyi öğretmenlerine dosya transferi ile sunabilirler. Bu eşzamanlı da gerçekleşebilmekte ve zamandan tasarrufu da beraberinde getirmektedir. Eğitimde internetin kullanımının birçok faydaları söz konusudur. Öğrenciler çeşitli ülkelerin kütüphanelerinden, veri tabanlarından faydalanabilmektedirler. İnternet bilgi deposu olarak sınırsız bilgiye sahiptir. Belli bir konuda farklı görüşlerin yer aldığı bir içerik söz konusudur. Bu nedenle öğrenciler farklı görüşlerle düşüncelerini zenginleştirebilirler. Bununla birlikte internetteki bu yoğun bilgi birikimi aynı zamanda bilgi kirliliğine de yol açar. Bilgi toplumunun daha önce bahsettiğimiz özelliği olan sadece bilimsel değil her tür bilgiye sahip olması itibarıyla internetteki bilgilerin bir kısmı bilimsel değildir.

İnternetin eğitimde kullanılması iki şekilde gerçekleşebilir. Birincisi 'internet destekli eğitim'dir. Bu eğitimde internet sayesinde öğrencilere çeşitli öğretim materyalleri sunulabilir. Bu materyaller eğitim- öğretime yardımcı olma niteliğindedir ve internet eğitimde kullanılan bir araçtır. İnternetin kullanıldığı bir diğer eğitim modeli ise 'internet temelli eğitim'dir.

Bilgisayarın ve internet teknolojisinin en fazla kullanıldığı toplum tipi bilgi toplumu olması itibarıyla internet temelli eğitim bu toplumda ortaya çıkmıştır (Eskicumalı ve

İşman, 2001:172). Bu model aynı zamanda uzaktan eğitim olarak da adlandırılmış ve uygulamaya konmuştur.

2.2.2. Uzaktan Eğitim

Bilgi toplumu ile ortaya çıkan bu eğitim modelinde eğitim – öğretim tamamen internet üzerinden yapılır. Sanal bir uzaktan eğitim merkezi söz konusudur. Aynı zamanda öğrencilere sanal ortamda araç-gereçler sunulur. Öğretmen sadece organizasyon işlemini yürütür ve öğrenme bireyseldir. Öğrenciler bu modelde kendi kendilerine öğrenimi gerçekleştirirler yani klasik eğitimden oldukça uzak bir eğitim modelidir. Bu eğitim modeli aynı zamanda açık-öğretim, mektupla öğretim gibi adlandırılmış fakat günümüz eğitim anlayışına uygun olarak uzaktan eğitim adlandırması genel kabul görmüştür.

Bu modelde(Verduin ve Clark,1994)'e göre uzaktan eğitimin özellikleri şöyledir:

- Öğretim sürecinde öğretmen ve öğrenci ayrıdır.
- Öğrenci değerlendirmesini sağlayan eğitim organizasyonu etkilidir.
- Ders içeriğini iletecek eğitim medyası kullanılır.
- Öğretmen ve öğrenci ayrı olmasına rağmen iki yönlü bir iletişim söz konusudur. Ayrıca bu modelde eğitimci bilgi aktarandan çok rehber konumundadır. Bu nedenle bu model işbirlikçi, bireysel ve aktif öğrenmeye odaklanır. Bu model, duvarsız, dijital okullarda öğrencinin ve öğretmenin bilgiye rahatça erişimini sağlar (İşman, 2005:11-12).

Uzaktan eğitimde klasik eğitim sistemindeki okula devam etme, sınıfta bulunma mecburiyeti yoktur. Bireysel öğrenme nedeniyle ve birebir iletişim nedeniyle yöntem özel bir öğretim yöntemi olarak nitelendirilebilir. Aynı zamanda diğer öğrencilerle etkileşime girebilmek de söz konusudur ki bu da telekonferans sayesinde gerçekleştirilebilir.

Uzaktan eğitimde amaç zaman ve mekân sınırlaması olmadan -ki bilgi toplumunun özelliklerine uygun - bilgiyi, eğitimi, öğretimi erişime açabilmek, geniş kitlelere sunabilmektir. Bu sayede eğitimin maliyeti de düşürülmektedir. Ayrıca bireysel bir

öğrenme modeli olduğundan her bireye kendi öğrenme hızında öğrenmeyi gerçekleştirmesine imkan tanır. Özellikle eğitimci ile karşılıklı birebir iletişimde bulunulması kalabalık sınıflarda yapılan eğitime göre öğrenmede çok daha etkili olmaktadır. Bununla birlikte anında dönüt-düzeltilme olanağı da sağladığından öğrenme daha başarılı olacaktır. Yine basılı bir kitapta bilgileri güncellemek zordur fakat internette bu çok rahat gerçekleştirilebilir. Bu nedenle öğrenciler güncellenmiş bilgilere bu eğitim sayesinde ulaşabilirler. Özellikle günümüzde eğitimde sınıfların çok kalabalık olması uzaktan eğitimin faydalarını destekleyici nitelik taşır.

Bununla birlikte uzaktan eğitim; fırsat eşitsizliğini minimum düzeye indirme, kitle eğitimini kolaylaştırma, eğitim programlarında standartlığı oluşturma, eğitimde maliyeti düşürme, öğrenciye zengin içerikli ve özgür bir ortam sunma, öğrenciye öğrenme sorumluluğu kazandırma, eğitimi hem kiteselleştirirken hem de bireyselleşmesine olanak sağlama, hayat boyu eğitim sağlama, öğrencinin bilgi toplumuna uygun olarak bilgi teknolojilerini kullanmasını sağlama vb..faydalar sağlar (İşman, 2005:16).

Bu faydaların yanında uzaktan eğitimin olumsuz yönleri de vardır.. Daha önce bahsettiğimiz fazla teknoloji kullanımından doğan bireyin asosyal ve teknolojiye hükmetme değil teknolojinin bireye hükmetmesi gibi muhtemel tehlikeler söz konusudur. Uzaktan eğitim modeli bireylerin sosyalleşmelerini engellemesi, kendi kendine öğrenmeye motive olamayan bireylerde işe yaramaması, öğrenmeyi çoğunlukla teorik düzeyde bırakması, yüz yüze iletişimle öğrendiklerini arkadaşlarıyla paylaşamaması vb. sorunları da beraberinde getirmektedir.

2.2.3. Bilgi Toplumunda Eğitimin Özellikleri

Bilgi toplumunda bilgi ve iletişim teknolojilerindeki bilgi patlaması, bu toplumda eğitime olan talebi dönüştürmüş, aynı zamanda eğitimi diğer toplumsal faaliyetlerle birlikte ele alınmasını sağlamıştır. Bilgi patlaması nedeniyle eğitimde hedeflere uygun olarak, seçici, örgütlenen toplumlar başarılı olacaklardır. Ayrıca yüksek değişim hızını içselleştirebilen bireyler de bu toplumla uyum içinde yaşayabileceklerdir (Avcı vd., 1993:79). Çünkü bilgi toplumu yeniliklere ve değişime açık bireylere göre bir zemine sahiptir. Dolayısıyla bu toplumda eğitim statik değildir. Her geçen gün yenilikler karşısında güncellenir. Toplum hızla değiştiği için eğitim kurumu da buna ayak uydurmak zorundadır. Eğitim kurumu bu değişikliklere ayak uydurabilmek için hem

uyguladığı programda istikrarlı hem de esnek olmak zorundadır. O nedenle bilgi toplumunda eğitimin amaçlarında başlıca özellik eğitim sisteminin yapısının esnek olmasıdır. Çünkü bilgi toplumunda eğitim sistemi toplumsal talep değişimlerine bağlı olarak şekillenmektedir. Bununla birlikte yeni eğitim anlayışının özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

- Bilgi toplumunda eğitim sürecine katılanların yaş alanı genişlemiştir.(Aydın,1996:58). Artık eğitim hayat boyu devam eden bir süreçtir. Belli bir yaşa kadar yapılan faaliyet olmaktan çıkmıştır. Bilgi toplumunda bitmiş eğitim diye bir şey yoktur, ileri eğitim almış olan meslek sahipleri de yaşamlarının sonuna kadar eğitimlerini sürdürmek zorundadırlar (Drucker, 2000:248). Eğitim çok ileri yaşlara kadar sürmesinin yanında eğitime başlama yaşı da oldukça düşmüştür. Özellikle bilgi toplumuyla okul öncesi eğitimde olabildiğince yaygınlaşmıştır. Özellikle pedagoji, psikoloji ve sosyoloji biliminin gelişmesiyle okul öncesi eğitimin öneminin farkına varılmıştır. İlk olarak 16.yy da İngiltere’de başlayan okul öncesi eğitim bilgi toplumu olma sürecinde hız kazanmıştır. Şu an okul öncesi eğitimde okullaşma oranının en yüksek olduğu ülkeler, Belçika, Hollanda ve Almanya’dır (Tos, 2001:12-46). Öte yandan bilgi toplumuyla birlikte yükseköğretimde de okullaşma oranları yükselmiştir. Örneğin ABD’de bu oran %59.6, Güney Kore’de %37.7, Yunanistan’da %27, Türkiye’de ise %15.3’tür (Serter, 1997:199).

- Eğitim, birey meslek sahibi olduğunda da devam eder. Bireylerin tüm yaşantısında süre gelen bir uğraş halini alır. Çünkü bilim ve teknoloji sürekli olarak yenilenmektedir.

- Bilgi toplumunda eğitim bireyselleşmiştir. Herkesin farklı ihtiyaçları olduğu ve bireysel farklılıkları olduğu gerçeğinden çıkılarak eğitim artık standart bireyler yetiştirmek yerine farklılıkları koruyan bir yapıya dönüşmüştür.

- Bilgi toplumunda eğitim sistemi açık bir sistemdir. Kökenleri, varlık durumları, önceki öğrenimleri ne olursa olsun eğitim alma ve yükselme yolu herkese açıktır (Drucker, 2000:247).

- Artık eğitim kurumları ile diğer kurumlar arasında sınırlar kaybolmuştur. Örneğin eğitim ve eğlence, eğitim, iş vb. (Aydın, 1996:58). Bununla birlikte bilgi toplumu ile

yeni teknolojiler üretebilmek amacıyla üniversiteler ile sanayi arasında işbirliği yapılmakta, bununla ilgili ortak projeler yürütülmektedir.

- Bilgi toplumunda eğitim süreci yalnızca iş ve meslek yönelimli olmamakta, aynı zamanda öğrenimin zenginliğini arttırmakla uğraşmaktadır (Aydın, 1996:60).

- Bilgi toplumunda bireyi tek bir mesleğe yönlendiren ve oradan da boş bir emekliliğe götüren kopuk, dar kanallı ve sabit getiriye sahip tek tip eğitim ortadan kalkmıştır (Aydın, 1996:61). Eğitim tüm yaşam boyu devam eden süreçtir. Drucker'ın da belirttiği gibi bu toplum tipinde bireyler yoğun bir donanıma sahip, dilediğinde iş değiştirebilen, iyi para kazanan, hayat standartları yüksek, şirketlerde ve diğer kuruluşlarda çalışan bilgi işçileridir.

- Bilgi toplumunda eğitimde aktif öğrenme söz konusudur. Birey daha özgürlükçü bir ortamda toplumun değişim hızına ayak uydurarak öğrenmeyi gerçekleştirir.

- Bilgi toplumunda eğitim yerel olmaktan çıkmıştır. Artık uluslar arası düzeyde küresel bir eğitim söz konusu olmaktadır.

- Bu toplumda eğitimde teoriden çok pratiğe önem verilmektedir. Öğrenilenler sosyal yaşamda doğrudan uygulanabilecek türdendir.

- Bu toplumda eğitim ve öğrenme her yeredir. Okulla sınırlı değildir. Daha önceki toplumların aksine eğitim sadece okulla sınırlı kalmaz.

- Bilgi toplumunda yetişkin eğitimi büyük önem kazanmıştır.

- Sanayi toplumunda toplumun gelişimi okuryazar oranının yüksekliğine bağlanmaktaydı. Bilgi toplumunda ise toplumun gelişmişliği okuryazar oranından değil bilim ve teknolojinin üretilmesine bağlı olarak değerlendirilmektedir. Bu toplumda bilgi okuryazarlığı söz konusu edilmiştir. Bilgi okuryazarlığı gerçekte bilgi toplumuna uygun birey olabilmektir. Bununla birlikte:

“Bilgi okuryazarı olmak için bilgi gereksinimini belirleyebilmek, bilgiyi değerlendirmek ve etkin olarak kullanmak gereklidir. Bilgi okuryazarı bireyler öğrenmeyi öğrenmiş bireylerdir. Bilgi okuryazarı bireylerin öğrenmeyi öğrenmiş olmalarının nedeni bilgiyi organize edebilmeleri, bilgiye erişebilmeleri ve bilgiyi diğerlerinin öğrenmesini sağlayacak şekilde kullanabilmeleridir. Bilgi okuryazarı bireyler herhangi bir iş veya kararla ilgili gerekli bilgiye erişebildiklerinden ömür boyu öğrenme için hazırdırlar” (Saatçioğlu ve diğ., 2002:287).

Bilgi okuryazarlığı bilgi toplumu ile ortaya çıkmıştır. Özellikle son yirmi yıldır bu kavram söz konusu olmuştur. Bu kavram tamamiyle bilgi kullanımı ve bilişim teknolojileri ile ilgilidir. Bununla birlikte bilgi okuryazarlığı iş dünyasında ve eğitim dünyasında bilgi okuryazarlığı olarak ikiye ayrılmıştır.

2.2.3.1. Bilgi Toplumunda Eğitimin Amaçları

Bilgi toplumunda bahsettiğimiz bu özelliklere uygun bireyler yetiştirmek yanında hiç şüphesiz “bilgi toplumu olma sürecinin merkezi sorunu araştırmacı ruh ve kimliğinin kazandırılmasıdır” (Doğan,1998:319). Bu kimliği kazandırmakta eğitimin hedefidir. Bununla birlikte eğitimin hedeflerinde şöyle değişimler görülür.

- Öncelikle bilgi toplumunda eğitimin hedefi ‘öğrenmeyi öğrenmektir’. Bununla öğrenen birey, öğrenen toplum oluşacaktır. Bireyler, mevcut bilgileriyle yeni durumlarda yeni bilgiler üretebileceklerdir. Bu şekilde çağı yakalamak mümkün olmaktadır.

- Bununla birlikte eğitimde hedef bireysel farklılıklara uygun olarak eğitim vermektir. Eğitim daha önceki toplum tiplerinden farklı olarak standardize olmuş, farklılık gözetmeksizin herkese uygulanan bir program olmaktan çıkmıştır. Bireysel farklılıklar gözetilerek öğrencilere eğitim sunulur. Bu standardize olmuş eğitimin ortadan kalkmasıyla Toffler’a göre“ileri teknolojinin de eğitimde kullanılmasıyla, tekdüze disiplinin ortadan kalmasıyla öğrenci, onu sınırlayıcı sevimsiz sınıflardan kurtulmuştur (Toffler,1981:231).

- Artık eğitimin hedefi ulusa ait kültürel, ideolojik değerlerin aktarımı olmaktan çıkmıştır. Çünkü bilgi toplumuyla eğitimde de bir küreselleşme söz konusu olmaktadır. Eğitim küresel değerleri de ön planda tutarak yapılanmaktadır.

- Öte yandan eğitimde hedef, bilgi toplumuyla ortaya çıkan değerleri benimsetmek olmuştur. Örneğin, demokrasi, insan hakları, bireycilik, bireysel farklılıklar ve bunlara saygı, etnik kimlik, çoğulculuk vb.

- Birey odaklı eğitimle birlikte bu toplum tipinde eğitimin hedeflerinden biri de bireyi grup çalışmalarına yöneltmesidir. Grupla çalışmak, bireye işbirliği, paylaşma, karar verme, ekip çalışmasında sorumluluk alma vb. beceriler kazandırır (Serter,1997:211).

- Bilgi toplumunda eğitimin başlıca hedefi bireyin sosyalleşmesini sağlamak ve bireyi hızla değişen dünyaya uyumlu bireyler haline getirebilmektir. Çünkü bilgi toplumunun en tipik özelliği hızla değişmesidir.
- Bilgi toplumunda bireylerin yaratıcılığını geliştirecek öğrenen bir organizasyon oluşturmak başlıca hedeftir.
- Bilgi toplumunun özelliklerinden biri olan farklılıklara saygı ve hoşgörü neticesinde eğitimde de bireysel öğrenme, bireysel hız önem kazanarak her kişinin kapasitesinin farklı olduğu ve buna saygı gösterilmesi gerekliliği ortaya konmuştur.
- Bilgi toplumunda eğitimde amaç evrensel değerleri bireylere aşılatabilmektir. Bilgi toplumunda eğitimin sosyal bir amacı vardır ve eğitim sistemi asla değerlerden uzak bir sistem olamaz (Drucker, 2000:247).
- Eğitimde amaç öncelikle bireyin gelişimini temele alan fakat toplumsal hedefleri de göz ardı etmeyen bir yaklaşımla eğitim vermektir. Bilgi toplumuyla eğitimin, sadece toplumun ve devletin geleceği için değil, bireylerin optimum düzeyde gelişmesini sağlamak için verilmesi önceliklidir (Çetin, 2004).

2.2.3.2. Bilgi Toplumunda Okul

Bilgi toplumunda bilgi, gerçek bir sermaye ve zenginlik yaratan başlıca kaynak haline gelmiştir. Bu nedenle eğitim performansı ve eğitim sorumluluğu açısından okullara da yeni ve zorlu talepler yöneltilmektedir (Drucker, 2000:237). Bu nedenle bu toplumsal değişim yanında okulun da eski topluma oranla farklı bir form kazandığını görmekteyiz. Şüphesiz okulun yapısal işlevi ile ilgili değişmeyen özellik okul yoluyla toplumun kültür mirasının aktarılması, bireyleri sosyalleştirmesi ve dayanışma ruhunu kazandırmasıdır.

Öncelikle bilgi toplumuyla okuldaki en önemli değişim, artık okul tam zamanlı olarak çalışan, bilgi üretimde rol üstlenen, yetişkinlerin de gittiği bir yer haline gelmiştir. Bununla birlikte eğitimde okulun rolü de azalmıştır. Eğitim artık sadece okullarla sınırlı kalmamaktadır. Özellikle e-eğitim uygulamaları (uzaktan eğitim, sanal eğitim) ile dört duvarla çevrili olarak tanımlanan mekan değerini kısmen kaybetmiştir. Ayrıca eğitim okulda verildiği gibi, bireylerin yetişkinlikte çalıştıkları kurumlarda da sürekli olarak

verilir. Öte yandan bilgi toplumuyla değişen iş sektörleri, ve yeni gözde mesleklerin varlığı nedeniyle okullar da sürekli olarak kendilerini güncellemek zorunda kalmaktadırlar.

Bilgi toplumunda okul, yoğun bir teknolojik donanıma sahip olmak zorundadır. Ancak bu şekilde işlevsel hale gelebilecektir. Bilgi toplumunda okullarda ileri bir teknoloji kullanılmakta, daha profesyonel bir eğitim sunulmaktadır. Özellikle bilgisayarlar –ki toplumun gelişme dinamiğini oluştururlar- eğitimde en çok kullanılan araç haline gelmiştir Okullar artık bilgiyi kullanan ve yayan en önemli kurum değildir. Geleneksel toplumun tersine artık öğrenme sadece okulda gerçekleşmez, öğrenme her yerdedir. Artık,

“okullar tür ve düzey adıyla anılmaktan çok birer program ve etkinlik merkezi olarak hizmet sunacaktır. Hizmet sunum ve talebi için tek kriter öğrencinin öğrenmeye yüklediği anlam ve değer olacaktır. Okulun geleneksel rollerinden; seçme, eleme, kültürleme, yetiştirme rolleri yerine yoğunluklu bireysel sosyalizasyonla paylaşım rolünü ikame edecektir. Okulsuz toplum savı hayatın tamamında okul realitesine teslim olacaktır (Çetin, 2004).

Bu demektir ki bilgi toplumunda öğrenmeyi öğrenme söz konusu olduğundan okullar da bireylere öğrenmenin yol ve yöntemlerini keşfetmelerini sağlamaktadır. Bu noktada okul, bireyin farklılıklarını da tanınmasına yardımcı olur ve ona öğrenmesi için seçenekler sunar. Bilgi toplumunun okulunda amaç ‘öğrenen okul’ olmaktır. Oswald (1997)’ye göre öğrenen okul düşüncesi, otoritenin tek elde toplanmadığı, okulla ilgili kararların okul yöneticileri, öğretmenler, aileler, öğrenciler ve toplum üyeleri arasında dengeli dağıtıldığı bir süreçle yaratılabilir (Balay, 2004:70). Bu demektir ki bilgi toplumu demokrasiyi öngördüğü gibi bir öğrenen kurum olarak okul da kendine ait kararlarda, demokratik bir katılım süreci özelliği gösterir. Bu özelliği ile paralel olarak da bilgi toplumunun okulu daha çok çeşitliliği içinde taşır ve esnek özellikleriyle çevreyle her zaman uyum içindedir.

Bilgi toplumunda okullar, merkezîyetçi yapının azalmasıyla, kendi kendilerini yenileyebilecek, değişimlere açık, eğitim ve öğretim dışında sosyal aktivitelerle de bireyleri hayata hazırlayan bir yapıya dönüşmüşlerdir. Ayrıca, okulların bir diğer sorumluluğu da değer değişimlerini takip etmeleri zorunluluğudur. Buna örnek olarak, “ABD’de bireye yönelik ve yaşama hazırlık olarak eğitimden çok, eğitimin yaşam olarak üzerinde durulması, okullarda beşeri bilimlere ve sanata önem verme gibi

değerler önem kazanmıştır” (Tezcan, 1998:158). Bu demektir ki bilgi toplumunun doğasından kaynaklanan hızlı değişim neticesinde eğitimde ulusal değerler, evrensel değerlerle uyum içinde organize edilmelidir. Yine toplumsal anlamda etik değerleri ve değer değişimlerini öğrenciye benimsetecek olan en önemli eğitim kurumu da, okuldur.

Bununla birlikte bilgi toplumunda okullar; şirketler, danışmanlık veren kurumlar, devlet daireleri ve gönüllü kuruluşlarla işbirliği yaparak daha geniş bir yelpazede bireylere eğitim imkânı sunmaktadırlar. Ayrıca “bilgi toplumunun okulu çok yönlüdür. Bireylerin demokrasi anlayışının gelişmesini sağlar. Önemli konular üzerinde tartışma ve temel fikirlerin kazanıldığı yerdir. Etkili öğrenme için çaba sarf eder” (Toprakçı, 2002:296). Yaşam boyu eğitimin temel yaklaşım olduğu bilgi toplumunun okulu, örgütsel, kültürel, bilimsel gelişmeleri takip eden, insan kaynaklarına değer veren ve bireyin kendisini geliştirmesine yardım eden bir kurumdur (Tekışık, 2002:2).

Bilgi toplumunun okulunun sorumluluğunda, evrensel değerlerde bilgi üretmek, bilimsel, sanatsal ve sosyal aktiviteleri geliştirmek, çağdaş bilimsel bilgiyi yaratıcı şekilde kullanabilecek bireyler yetiştirmek ve öğrenen bir kurum olmak vardır. Çünkü, bilgi toplumunda eğitim kurumu, toplumla, evrenle, hükümetlerle, iş dünyası ile sürekli iletişim ve işbirliği kurar. Bilgi alışverişinin gerçekleşmesindeki temel kurumlardan biri eğitim kurumudur (Marşap, 2003:43).

2.2.3.3. Bilgi Toplumunda Öğretmen Profili

Bilgi toplumunda öğretmen profilinde de değişimler söz konusudur. Şüphesiz öğretmenlik mesleği bu toplum tipinde de önemini korumakla beraber kısmen de olsa sanayi toplumunun tersine öğretimin bir iş ve uğraş alanı olmaktan çıkması itibariyle mesleğin öğreticilik yönünde azalma görülmektedir. Bilgi toplumunda öğrenme ve öğretmenin farklı süreçler olduğu net bir şekilde ortaya konmuştur. Çünkü bu toplum tipinde ‘öğrenmeyi öğrenme’ temele alındığından öğretmenin görevi tam anlamıyla öğretmek olmaktan çıkmış daha çok yol gösterme, rehberlik etme, durumuna dönüşmüştür. Geleneksel eğitimden bu hızlı kopuş bireylerin daha aktif olmalarını ve öğretmenin öğrettikleri ile sınırlı kalmama gibi bir avantajı da beraberinde getirmiştir.

Bununla birlikte sanayi toplumundaki ‘öğretmen her şeyi bilir ve öğretir’ duygusu, ‘öğretmen, öğrenmede yardımcı olur ve yöntem sunar’ durumuna dönüşmüştür. Bilgi

toplumunda öğretmen her şeyi bilemeyebilir, o sadece uzmanlık alanına giren konuları bilir ve öğrenebilmesi için öğrenciye uygun yöntem sunar.

Bu toplum tipinde öğretmen, öğrenciyi iyi tanımalı, önyargısız bir tutum içinde her öğrencinin bireyselliğine saygı göstermelidir. Bununla birlikte öğretim ortamını demokratik bir hale getirmelidir (Toprakçı, 2002:301). Çünkü bilgi toplumunda bireyselliğe saygı, hoşgörü ve tüm kurumlarda demokrasinin varlığı başat özelliklerdir.

Öte yandan bilgi toplumunun öğretmeni öğrenciye kılavuzluk ettiği gibi öğrencinin velisine de danışmanlık yapmaktadır. Bununla ilgili geleneksel toplum tipinde öğretmen, on yaşındaki bir çocuğun velisini çağırdığında ‘oğlunuz Ali’nin çarpım tablosu üzerinde çalışması gerekiyor, çok geri durumda’ şeklinde yorumları gerçekleştirmekteydi. Yani öğrencilerin her zaman zayıf yönleri ele alınmakta idi. Bireyin performansı zayıflıklar üzerine kurulmakta, okullar ve öğretmenler bunu göz ardı etmekte idi. Fakat bilgi toplumunun öğretmen profili değişmiştir. Bilgi toplumunun öğretmeni ise ‘oğlunuz Ali’ye çok daha fazla yazı alıştırmayı yapacağım, çocuğunuzun yeteneği var ve bu yeteneğin geliştirilip ilerletilmesi gerekir’ şeklinde yorumla, yapıcı davranış gerçekleştirilmektedir (Drucker, 2000:242). Bu şekilde öğrenciler üzerinde ele alınan performans anlayışı güçlü yönleri temel almaktadır. Bireyin, eksiklikleri, geliştirmesi gereken yönleri, okul, öğretmen, eğitim teknolojileri, öğretim programı, öğrenci ve öğrenci velisinin işbirliği ile tamamlanmaktadır.

Bilgi toplumunda öğretmen, öğrenciyi kontrol etmekle birlikte onunla daha samimi ilişkiler kurarak, öğreteceklerini teorik düzeyden ziyade uygulamalarıyla sunarak daha esnek bir öğretim tarzı sunar. Öğrencinin kişisel tercihlerine saygı duyar ve onu araştırma, inceleme ve gözlem yapmaya sevk eder. Bununla birlikte bilgi toplumunun tehlikelerinden biri olan bilgi kirliliğinin varlığını öğrenciye öğreterek, karşılaştığı bilgileri sorgulaması, kendi akıl süzgecinden geçirmesi gerekliliğini benimsetir.

Bilgi toplumunun öğretmeni, bu topluma uygun birey profili olarak bilgilerini sürekli güncellemelidir. Diğer toplum tiplerinin tersine bu toplumda yaşam boyu eğitim söz konusu olduğundan bilgi toplumunun öğretmenin de, eğitimi halen devam etmektedir. O, kendini yenilemeli, yeniliklere açık olmalı, günceli devamlı surette takip ederken, uzman olduğu alanda da bilgilerini yeni gelişmelere açık tutmalıdır. Yine bilgi toplumunun eğitiminde gerekli olan eğitim teknolojilerini de kullanabilmelidir. Ayrıca

öğretilen konularda yaratıcılığı ile aktivite temelli öğretim yaklaşımıyla daha iyi bir öğrenme ortamı oluşturacaktır. Aksi takdirde bilgi toplumunun değişim hızına ayak uyduramayacak ve donanımlı bir öğretici olamayacaktır.

Bilgi toplumundaki değişen öğretmen profili, yeni teknolojileri de kullanmasıyla öğretmene, öğretimi planlamayı ve sınıfta planların uygulama başarısını denetleme sorumluluklarının aktarılmasına izin verir. Dolayısıyla öğretmenin toplumun hızla değişen yapısından geri kalmaması için öğretmenlerin sürekli yeniden eğitimleri söz konusu olmaktadır (Avcı ve diğ., 1993:177). Öğretmenin sürekli eğitimiyle vizyonunu da sürekli yenilemesi söz konusu olmaktadır. Çünkü bilgi toplumunda öğretmen, “insan kaynaklarına değer veren, bireyin kendini tanımasına ve yetiştirmesine yardım eden, daha ileri seviyede insan gücü yetiştirilmesini sağlayan, yaşam boyu eğitimin lideridir” (Tekişik, 2002:2).

Öte yandan artık bilgi toplumunun öğretmenin en önemli sorumluluğu “öğrenenlerin öğrenme biçimlerinin ne olduğunu saptamak ve onları el altındaki okullar arasında kişisel öğrenme profillerine en uygun olanı hangisi ise, oraya yönlendirmektir” (Drucker, 2000:253). Artık öğretmen, öğreticilikten çok, öğrenciyi motive etmekte, ona örnek olmakta, onu iyi bir meslek sahibi olması için yüreklendirmekte ve onu yaşama hazır hale getirmektedir. Bununla birlikte bilgi toplumunun öğretmeni, yerel ve ulusal eğitim amaçlarının yanında küresel ve uluslar arası eğitim amaçlarını da benimsemekte ve savunmaktadır (Fındıkçı, 1999:89). Kısacası bilgi toplumunda, öğretmen, evrensel düzeyde düşünebilen, yeniliklere açık, dünyayı takip eden ve evrensel değerleri benimsetebilen bir profilde bilgi insanını, öğrenen insanı yetiştirme vasfına sahip olacaktır.

Bilgi toplumunda bireyin merkeze alınması söz konusu olduğundan bu toplumda öğretmen de eğitimin merkezine öğretmeyi değil, öğrenciyi ve öğrenmeyi yerleştirmektedir. Bilgi yöneticisi konumundaki öğretmen, bilgi teknolojilerinin takibi ve uygulaması konusunda ise öncü bir rol üstlenmektedir. Amaç, eskisi gibi bilgi aktarmaktan çok uzaklaşmıştır ve önemli olan öğrenciyi öğrenmeye sevk edecek ortamı hazırlamaktır. Bu şekilde öğrenciye, uluslar arası eğitimin standartlarını benimsetmek ve onu dünya vatandaşı olarak yetiştirmek başlıca hedeftir (Fındıkçı, 1999:90).

2.2.3.4. Bilgi Toplumunda Öğrenci Profili

Bilgi toplumunun eğitimini incelediğimizde eğitimin toplumsal zümrelere göre paylaşılmadığını ve herkese eşit fırsatlar tanındığını görmekteyiz. Bilgi toplumunda bireyin yetenekleri doğrultusunda meslek sahibi olması ve mesleğinde ilerlemesi mümkündür. Eğitim herkese açıktır. Eğitimin küreselleşmesi ve bilgi toplumunun gereği olan uluslar arası dolaşım ve işgücü neticesinde de bireyler eğitimlerine kendi ülkeleri dışında da devam edebilmektedirler. Bilgi toplumunda eğitim amacıyla gelişmiş ülkelere geçici göçler yoğunluktadır. Eğitim amacıyla yapılan göçlere baktığımızda kişi başına düşen eğitim harcamasının fazla olduğu ülkeler önceliklidir. Buna göre, “İsveç, İsviçre, İngiltere ve ABD’nin ön sıralarda olduğunu görmekteyiz” (Aktan, 1999:137). Yine bilgi toplumuyla, küreselleşme olgusunun tesiriyle ortaya çıkan eğitimde öğrenci değişim programları söz konusu olmuştur. Buna göre Avrupa ülkeleri arasında başlatılan, Türkiye’nin de üye olduğu Erasmus eğitim projesi kapsamında öğrenci değişimi gerçekleşmektedir. Öğrenciler öğrenimlerine ara vermeden yarı dönemde bir başka ülkeden istedikleri dersi alabilmektedirler (Balay, 2004:76). Bu, eğitimin küreselleşme boyutuna iyi bir örnek olması ile birlikte öğrencilere de birçok avantajlar sağlar. Öğrenciler başka ülkeleri tanımakta, yabancı dillerini geliştirmekte ve evrensel düzeyde eğitim alabilmektedirler. Öğrenci bu şekilde kendi ülkesini tanımakta, başka ülkelerin eğitim sistemleriyle kendi ülkesini karşılaştırma olanağı bulabilmektedir. Böylece ülkeler de öğrenci alışverişi ile kendi aralarında sosyal anlamda bütünleşme sağlayabilmektedirler.

Bilgi toplumunda eğitimde bireyin öncelikli olması itibariyle bireyin öğrenme hızı, onun kapasitesi, ve kendine ait öğretim yöntemi önceliklidir. Bilgi toplumunun öğrencisi kendini tanır, bireysel farklılıklarına göre öğrenme yöntemini seçer. Öğrenci araştırır, sorgular, bilgiyi nerde, ne şekilde kullanacağını bilir.

Drucker’a göre bilgi toplumunun öğrencisi, düşüncelerini sözlü ve yazılı olarak sunabilen, insanlarla takım çalışması yapabilen, mesleğini biçimlendirip yönlendirebilen, kendi amaçlarını toplumsal hedeflere uyarlayabilen ve inandığı birtakım değerlere gerçeklik kazandırma yeteneğine sahip olan bireydir (Drucker, 2000:252). Bilgi toplumunda öğrenci diğer toplum tipinin tersine aktiftir, öğrenme sürecine, öğrenmenin örgütlemesine müdahale eder. Bununla birlikte ona göre, bilgi

toplumunun eğitilmiş insanı, evrensel olması itibariyle, diğer kültürlerin ve geleneklerin değerini bilen, Çinlilerin, Japonların, sanatını, büyük Doğu dinlerinin felsefesini, İslam dinini, hem inanç hem de kültür olarak takdir edebilen insandır. Eğitilmiş insan eskisi gibi kitap bağımlısı değildir, onda eğitilmiş bir gözlemcilik, sezgi ve iyi bir analiz yapma özelliği vardır (Drucker, 1993:297).

Öte yandan bilgi toplumunda öğrencilik yaşam boyu devam eder. Yeni gelişmeleri ve dünyada olup bitenlerin takip edilebilmesi için birey, her an bilgi öğrenmektedir. Yetişkin eğitiminin önem kazandığı bu toplum tipinde belirli meslek sahipleri gerek iş yerlerindeki hizmet içi eğitimler, gerekse dışarıda kendilerini geliştirmeleri adına açılan çok çeşitli kurslarda, halen öğrenci pozisyonunda bilgi almaktadırlar.

Bilgi toplumunun öğrencisi aktif ve araştırmacı kimliği ile bu topluma uygun olarak eğitimde birçok projeler geliştirmekte, ekip çalışması ile araştırmalar ortaya koyabilmektedir. Bilgi toplumunun öğrencisi dinamik, etken, bilgiyi yorumlayan, geliştirebilen, bağımsız düşünebilen, yaratıcı özelliklere sahiptir.

Bununla birlikte bilgi çağının eğitimi, belirli değerleri sürekli olarak kuşaktan kuşağa aktaran, önceki kuşakların yaptıklarını tekrarlayan değil, yeni şeyler yapabilme yeteneği olan insanlar yetiştirmeyi temele almaktadır (Erdoğan, 1999:93).

2.2.3.5. Bilgi Toplumunda Öğretim Programı ve Yöntemleri

Bilgi toplumundaki hızlı değişim neticesinde eğitim sistemlerinin uyguladıkları programların geçerlilik süresi kısalmaktadır. Dolayısıyla bu, eğitim sürecinde gerek bilişsel (cognitive), gerek duygusal (affective) gerekse psikomotor alanda hedeflerin önceden belirlenmesi ilkesini gitgide zorlaştırmaktadır (Avcı ve diğ., 1993:78). Bu nedenle bilgi çağındaki eğitim ve öğretim etkinlikleri bireyleri her an değişen koşullarla uyumlu olacak şekilde donatmalıdır. Buna paralel olarak eğitim programları çağa yönelik olduğu gibi, etkili okuma, yazma, konuşma, yaratıcı düşünme, problem çözme, karar verme, araştırma yapma, neyi ve nasıl öğreneceğini bilebilme gibi becerileri kazandırabilmelidir (Erdoğan, 1999:93).

Bilgi toplumunda öncelikle öğrenmenin üzerinde durulması ve doğru yöntem bulunduğu herkesin her şeyi öğrenebileceğinin vurgulanması eğitim programlarına bakış açısında dönüşüm yaşatmıştır. Artık öğretim programları bir dizi bilginin

öğrenciye aktarılması şeklinde değildir. Eğitsel ortamlara artık birçok eğitim teknolojileri girmiştir. Eğitsel ortam çoklu ortam halini almıştır ve öğrenciler görsel, işitsel ve uygulama da yaparak tam öğrenmeyi gerçekleştirebilecek ortam içinde bulunmaktadır.

Bilgi toplumundaki bu hızlı değişim ve öğrencilerin değişen ihtiyaçları nedeniyle kapsamlı öğretim programı hazırlamak güçtür. Dolayısıyla öğretim programları esnek, değişken, katılım esaslı ve özlü çerçeve program niteliğinde düzenlenmeli, öğretmenin de gerektiğinde program üzerinde değişiklik yapabilme yetkisi artırılmalıdır (Arslan&Eraslan,2005). Çünkü bilgi toplumunun eğitimindeki yerleşik düşünceye uygun olarak 'öğrenmeyi öğretecek' eğitim programlarının varlığı kaçınılmazdır.

Bilgi toplumunda önceki toplumun aksine kitle eğitimi yerine bireyselleştirilmiş eğitim söz konusudur. Özellikle öğrenmede bireysel farklılıklara dikkati çeken Gardner'ın çoklu zeka kuramı (Theory of Multiple Intelligences) oldukça önemsenmiş, tek tip bir öğretim yönteminin herkese hitap etmeyeceği ortaya konmuştur. Gardner'ın çoklu zeka kuramına göre sekiz zeka alanı vardır ve bu alanlar kendilerine has yetenekler ve özellikler gösterir (Selçuk, 2001:78). Bu nedenle öğretim programlarında ve etkinliklerinde bu zeka türlerine uygun çok yönlü eğitim aktiviteleri planlanmaktadır. Halen günümüzde birçok eğitim kurumu öğretim etkinliklerini bu kurama göre uygulamaktadırlar. Bu şekilde bireysel farklılıklar korunmakta ve farklı öğretim yöntemleriyle her bireyin öğrenmesi sağlanmaktadır. Bu tarz bir öğretim ile bilgi toplumunun dinamizmine uygun olarak öğrencilerin sahip olduğu potansiye, çok yönlü olarak ortaya çıkarılmaktadır.

Bilgi toplumunda eğitim programında öğrencilere projeler hazırlanmakta ve onlardan bilgi üretimine katkıda bulunmaları sağlanmaktadır. Bu toplumda öğrenciler tarafından öğrenilen her şey davranışa dönüşür. Öğrencinin öğretimde karşılaştığı konular bir bütünlük içinde sunulur. Öğretimde birçok eğitim teknolojileri kullanıldığı gibi belirli bir tip yöntem değil, tüm yöntemler kullanılır.

Öte yandan eğitim sadece sınıf içi etkinliklerle sınırlı değildir. Örneğin ABD eğitim sisteminde konferans ve seminer türü çalışmalara oldukça ağırlık verilmektedir. Bilgi toplumuna uygun olarak bilginin üretilmesi ve dağıtılmasına önem veren ABD de

1965'de ERİC adında bir enformasyon sistemi ile araştırmalar toplanmış ve ilgililerin hizmetine sunulmuştur (Erdoğan, 2000:65).

Bununla birlikte bilgi toplumunun özelliklerini gösteren İngiltere'de, okul programlarında bölge düzeyinde resmi bir program yoktur. Eğitim programı genellikle başöğretmen ve yardımcısı tarafından öğrencilerin ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanır. Program okullara göre değişmekle birlikte birbirlerinden çok fazla sapma göstermez. Bununla birlikte eğitim programında uygulamaya dönük dersler söz konusudur (Erdoğan, 2000:163).

Bilgi toplumunda eğitim sisteminde bireyselleştirilmiş eğitimle birlikte tek tip öğretimden çoğulcu öğretime geçilmiş, öğretmenin dersi yönetimi, grup planlamasına dönüşmüştür. Bilgi toplumunda artık öğrenmeyi birlikte gerçekleştiren öğretmen ve öğrenci söz konusudur.

BÖLÜM 3: SANAYİ TOPLUMU VE BİLGİ TOPLUMUNDA EĞİTİMİN KARŞILAŞTIRILMASI

Her toplum tipi, tanımlanırken, kendisini bir önceki toplum tipinden ayrıldığı noktalarda ortaya koyabilmiştir. Bu noktada sanayi toplumu ile bilgi toplumu arasında toplumun tüm nüfuzuna etki etmiş değişimler söz konusudur. Sanayi toplumu ve bilgi toplumunun paradigması farklı olmuş tüm kurumlar ve toplumun işleyişi bu paradigmaya uygun olarak şekillenmiştir. Bu değişen kurumların başında da eğitim yer almaktadır ki, eğitim, toplumsal yapıya en büyük fonksiyonelliği kazandırma özelliğine sahiptir.

Sanayi toplumu ve bilgi toplumunda eğitim olgusunu karşılaştırmadan önce genel hatlarıyla her iki toplumu karşılaştırmak gereklidir.

3.1. Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplumunun Karşılaştırılması

Öncelikle sanayi toplumunun ortaya çıkmasında itici rol oynayan teknoloji buhar makinesi olmuştur. Buhar makinesi ve üretimde kullanılan birçok teknoloji neticesinde sanayi toplumu ortaya çıkmıştır. Bilgi toplumunun oluşmasında ise itici rol oynayan teknoloji bilgisayar olmuştur. Bilgisayar ve yeni üretilen bilgi teknolojileri sayesinde bilgiler depolanmış, işlenebilmiş ve yeniden üretilebilmiştir. Bilgi toplumunu farklı kılan bir özellik de bilginin çok hızlı üretilip çok hızlı tüketilmiş olmasıdır.

Sanayi ve bilgi toplumu arasındaki farkları şöyle sıralayabiliriz:

- Sanayi toplumunun bilim anlayışı pozitivisttir. Bu nedenle bu toplumda 'olmuş' olayların açıklaması yapılırken, bilgi toplumunda bilişimsel ve sistematik bilgi üretilmektedir. Bu bilişimsel bilgi, bilgi teknolojileri içinde geleceğe yönelik işlenmiş bilgidir (Erkan, 1997:96).
- Sanayi toplumunda maddi sermaye önemli iken bilgi toplumunda insan sermayesi ön plana çıkmıştır.
- Sanayi toplumunun mekanik teknolojisi, fiziksel emeği ikame etmekte, bilgi toplumunun, bilişim teknolojileri zihinsel emeği ikame etmektedir (Erkan, 1997:101)

- Sanayi toplumunda kas gücü önem kazanmış, bilgi toplumunda ise önemli olan bilgi üretmek olduğundan beyin gücü önem kazanmıştır.
- Sanayi toplumunda sanayi sektörü, ve son döneminde ise hizmetler sektörü egemen sektör olmuştur. Bilgi toplumunda ise başat sektör bilgi sektörüdür.
- Sanayi toplumunda fabrika üretimi, ulusal sınırlar içindeki pazara yönelik olarak gerçekleşirken, bilgi toplumunda küreselleşmenin de gerçekleşmesiyle dünya standartları belirleyici konuma yükselmiştir.
- Sanayi toplumunda üretim merkezleri fabrikalar iken, bilgi toplumunda bilgisayar merkezleri üretim alanıdır (Çelik, 2004:157).
- Masuda(1990)'ya göre ekonomik yapı, sanayi toplumunun mübadele ekonomisinden; bilgi toplumunun sinerjik ekonomisine dönüşmüştür (Erkan, 1997:99).
- Sanayi toplumunda üretimde 'ölçek' önemli iken bilgi toplumunda 'hız' önemli hale gelmiştir.
- Sanayi toplumunda fordist sistem ile üretim gerçekleştirilirken bilgi toplumunda Post fordizm sistemiyle üretim gerçekleştirilmiştir.
- Sanayi toplumunda öncelikli endüstriler makine, kimya ve inşaatır. Bilgi toplumunda ise bilgi tabanlı endüstriler önceliklidir (Çoban, 1997:33).
- Sanayi toplumundaki temsili demokrasi, bilgi toplumunda katılımcı demokrasiye dönüşmüştür.
- Sanayi toplumunda sosyo-ekonomik faaliyetler, özel, kamu ve devlet kuruluşlarınca yürütülürken, bilgi toplumunda gönüllü kuruluşlar bu aktiviteleri organize etmektedirler (Çoban, 1997:33).
- Sanayi toplumunda çalışma yaşamında erkek egemenliği söz konusu iken bilgi toplumunda çalışan kadın sayısı hızla artmaktadır (Çelik, 2004:158).
- Sanayi toplumunda ulusal ve sınıfsal değerler ön planda iken bilgi toplumunda grupsal değerler ve inançlar yaygınlık kazanmaktadır (Erkan, 2000:210).

- Sanayi toplumu ile modernizm söz konusu iken bilgi toplumuyla post-modernizm söz konusu olmaktadır.

- Sanayi toplumunda da bilgi toplumunda da aile yapısının çekirdek aile yapısı olduğunu görmekteyiz. Tek farklılık, sanayi toplumunda aile bireyden önce gelmesine rağmen bilgi toplumunda birey aileden önce gelir ve aile yapısı farklı bir form kazanmıştır.

- Sanayi toplumunda sosyal değişimlerde etkili olan güç işçi kuruluşları olmuştur. Bilgi toplumunda ise sosyal değişimi sağlayan üç sivil toplum örgütleri, vatandaşlık hareketleridir (Çoban, 1997:33).

- Sanayi toplumunda devlet anlayışı çok güçlü iken, bilgi toplumunda demokrasinin de gelişmesiyle devlet minimize olmuş ve merkezi hükümet zayıflayarak yerel idareler güçlenmiştir. Bilgi toplumu ile birlikte devletin ülke içerisindeki rolü tartışılır olmuş ve bu rolün iç ve dış güvenlik ile sınırlanması gerektiğini savunan liberal görüşler ön plana çıkmıştır.

- Sanayi toplumunda işsizlik, savaşlar ve diktatörce yönetim gibi üç sosyal problem vardır. Bilgi toplumunda ise kontrollü toplum olma krizi, kişisel mahremiyetin zedelenmesi, terörün artması, ve çok hızlı değişen dünya karşısında insanların yaşadığı gelecek şoku, temel sosyal problemlerdir (Çoban, 1997:33). Sosyal sorunlar her iki toplumda da varlığını sürdürmekle birlikte sanayi toplumundaki problemlerin ekonomi ve iktidar kaynaklı; bilgi toplumundaki sosyal sorunların ise belli başlı nedenlerle açıklanmayacak kadar karmaşık ve çok faktörlü olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

- Bununla birlikte her iki toplum tipinde de bilim, yükselen bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sanayi toplumu ve bilgi toplumu arasındaki bu farklılıklarla birlikte her iki toplum tipini şu şekliyle de ortaya koymak faydalı olacaktır:

Tablo 4: Crawford(1991)' e göre tarım ve sanayi toplumunun kilit özellikleri

	SANAYİ TOPLUMU	BİLGİ TOPLUMU
TEKNOLOJİ	Enerji: Fosil Yakıtlar(petrol, kömür) Malzemeler: Yenilenemez Kaynaklar (Metal vd.) Araçlar: Emeğin yerine geçen makineler Üretim Yöntemi: Kurmak-Monte etmek ve birbirleriyle değiştirilebilir parçalar Ulaşım Sistemi: Vapur, Demiryolu, Otomobil Uçak Haberleşme Sistemi: Basın, TV	Enerji: Doğal (Güneş, Rüzgâr)nükleer Malzemeler: Yenilenebilir kaynaklar (bioteknoloji) seramik, yeniden kullanım Araçlar: Akli geliştirici makineler (Bilgisayarlar ve ilgili elektronik araçlar) Üretim Yöntemi: Robotlar Ulaşım Sistemi: Uzay Gemisi Haberleşme Sistemi: Elektronik araçlarla bireysel iletişimin sınırsız genişlemesi
EKONOMİ	- Ulusal düzeyde kitlevi pazar ekonomisi Temel ekonomik faaliyet, standartlaşmış maddi mallar üretimine dayanmaktadır; bunlar da üretim ve tüketim olarak ayrılmaktadır. - İşgücünün karmaşık dağılımı, sınırlı uzmanlık yeteneğine: standart çalışma kalıplarına ve büyük hiyerarşik kurumların değişik düzeydeki otoritelerinin birbiriyle ayarlanmış örgütlenmesine dayalıdır. - Esas kaynak, fiziki sermayedir.	- Bütünleşmiş küresel ekonomi: Temel ekonomik faaliyet üretici ve tüketicileri daha çok birleştiren bilgi hizmetlerinin tedariki şeklindedir. - Doğrudan çıkarlarını korumaya yönelik üyelerden oluşan, küçük girişimciliğin örgütlenmesi şeklinde bir yapılaşma - Esas kaynak, insan sermayesidir.
SOSYAL SİSTEM	Cinsel rollerin farklılaştığı, çekirdek aile ana güvenlik(destek) sistemi, ölümsüz kurumlardır. - Sosyal Değerler: uygunluk, seçkinlik ve sınıf unsurlarını ön plana çıkarmaktadır. - Yetişkinlikte tamamlanan kitlevi eğitim	-Bireyin merkezi konumda olduğu, değişik aile tipleri - Cinsel işbölümünün benzeştiği, insani yeteneği geliştirmeye ve insani kurumlaşmaları sağlayıcı roller. - Sosyal değerlerde çeşitlilik, eşitlik, bireycilik - Eğitim bireyselleştirilmiştir ve süreklidir.
POLİTİK SİSTEM	-Kapitalizm ve Marksizm: Hukuk, din, sosyal sınıf ve politika sermaye yatırımlarının mülkiyet ve kontrolünü elinde bulunduranlarca şekillendirilmiştir. - Milliyetçilik: Temsili hükümet veya diktatörlük şeklinde güçlü merkezi ulusal hükümet	- Küresel işbirliği: Bilginin kontrolü ve sahipliği için uluslar üstü örgütlerin kurumlaşması - Yerel yönetimler asıl yönetim birimi ve katılımcı demokrasi temel norm olmaktadır.
PARADİGMA	- Bilim temeli: Fizik, kimya - Temel Düşünce: İnsan akıbetinin rekabetçi bir dünyada, mükafat ve ceza sistemi ile rasyonel sosyal yapıyı uyumlu bir şekilde oluşturulmasına bağlı olduğuna inanılmıştır.	- Bilim Temeli: Kuantum elektronığı, moleküler biyoloji, biyoloji, çevresel bilimler - Merkezi Düşünce: İnsanın kabiliyet ve gelişiminin sürekli artması(beynin bütünüyle düşünmesi) - Değer Sistemi: Kadına özgü değerlerin öne çıktığı, bağımsız bireylerden oluşan ademi merkezietçi bir topluma yönelmektedir.

Kaynak: (Erkan, 1997:111)

3.2. Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplumunda Eğitim Olgusunun Karşılaştırılması

Sanayi toplumu ve bilgi toplumunu genel hatlarıyla karşılaştırdığımızda yaşamın tüm alanlarına etki etmiş değişimler görmekteyiz. Dolayısıyla her iki toplumunda kendine

özgü bir yapısı vardır. Bu kendilerine özgü yapıları içerisinde özellikle eğitim olgusunun geçirdiği dönüşüm, eğitimin, toplumsal yapıda ne kadar belirleyici olduğunu da vurgulamaktadır.

Sanayi toplumuyla başlayan bilimsel bilginin önem kazanma süreci bilgi toplumunda da devam etmiştir. Sanayi toplumunda rasyonel olan ve bilimsel olan bilgi gözde olmasına rağmen bilgi toplumunda ise her tür bilginin varlığı ve kabulü söz konusu olmuştur.

Sanayi toplumu ile bilgi toplumunun eğitimini belirli unsurlarla şöyle bir şekil üzerinde, genel bir karşılaştırma yapabiliriz.

Tablo 5: Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplumunda Eğitim Olgusu

	Sanayi Toplumunda Eğitim	Bilgi Toplumunda Eğitim
Eğitim Yapısı	Öğretmen Merkezli	Öğrenci merkezli, işbirlikçi
Öğretmenin Rolü	Her şeyi bilir, ve tüm bildiklerini öğretir.	Danışmanlık yapar, yol gösterir. Öğrenci ile birlikte öğrenir ve keşfeder
Öğrencinin Rolü	Dinler, edilegendir, sürekli olarak öğrenir.	İşbirliği yapar, ekip çalışması yapar, proje üretir,aktiftir.
Öğretim Yöntemi	Anlatım yöntemi ve ezber	Buluş yapma, proje merkezli öğrenme, kendi kendine öğrenme
Bilginin Rolü	Öğrenilen bilgiler biriktirilir gerektiğinde çıkarılır	Bilgi öğrenilir ve gerektiğinde dönüştürülür.
Öğretim Araç ve Gereçleri	Tahta, tebeşir, kitap	Bilgisayar, video, CD'ler vb. eğitim teknolojileri

3.2.1. Eğitimin Amaçlarının Karşılaştırılması

Öncelikle vurgulamamız gereken nokta, her iki toplum tipinde de eğitimin önem kazanmış olmasıdır. Her iki toplumda da eğitimin gerekliliği üzerinde durulmuş, eğitilmiş insanlar toplumun saygın kesimini oluşturmuş, eğitimde sürekli olarak yeniden yapılanmalara gidilmiş ve eğitim sisteminin çağa uygun olması için güncellemeler yapılmıştır. Ayrıca sanayi toplumunda başlayan bilginin kamulaştırılması, sosyalleştirilmesi süreci bilgi toplumunda da devam etmiş ve bilgi toplumunda büyük bir bilgi patlaması oluşmuş, bilgi herkese ulaşabilecek şekilde örgütlenmiştir. Bununla birlikte sanayi toplumu ve bilgi toplumundaki eğitimin amaçlarını şöyle karşılaştırabiliriz:

- Sanayi toplumunda eğitimin başlıca amacı öğrencilere bilimsel düşünebilmeyi, bilime kayıtsız şartsız inanmayı öğretmektir. Bilimde doğru olarak sunulanlar tartışılmaz

kalıcılığa sahiptir (Serter, 1997:215). Öte yandan bilgi toplumunda bilimsel düşünme yine önemini korurken, artık daha çok evrensel düşünebilen ve ulaştığı bilgilerden bireyin işine yarayacakları çekip kendi akıl süzgecinden geçirerek inanması söz konusu olmuştur.

- Sanayi toplumunda eğitim belli bir yaşa kadar devam eder ve sonrasında devamlılığı olan iyi bir iş sahibi olmak esastır. Bilgi toplumunda ise Drucker(2000)'ın deyimiyle bitmiş eğitim diye bir şey yoktur. Eğitim hayat boyu devam eden bir olgudur. Dolayısıyla sürekli eğitim söz konusu olduğu gibi tatminsizlikle birlikte, bireyler, sürekli daha iyi bir iş sahibi olma amacındadırlar.

- Sanayi toplumunda eğitimde temel amaçlardan biri okuma- yazma oranını yükseltmektir. Bilgi toplumunda ise bilişim teknolojilerini kullanabilmek ve bilgisayar okuryazarı olabilmek eğitimde amaçtır.

- Sanayi toplumunda eğitimde amaç mesleki ve teknik bilgi ve bunun yanında ulusal değerleri de benimseten bir eğitim kazandırmaktır. Bilgi toplumunda ise 'öğrenmeyi öğretmek'eğitimde, temel hedeftir. Bununla birlikte bireye ulusal değerlerden ziyade evrensel değerler kazandırılır.

- Sanayi toplumunda kitle eğitimi söz konusu iken bilgi toplumunda bireyselleştirilmiş eğitim sunulmaktadır. Kitle eğitimi yerine bireysel yetenek ve tercihlere göre kişisel tarzda bir eğitim sistemi uygulamaya konmaktadır (Bozkurt, 2001:18).

- Sanayi toplumu eğitiminde bireyler için sınırlı sayıda yöntem ve program mutlaklaştırılır ve standardize bir eğitim verilmektedir. Bilgi toplumunda ise bireyi esas alan programlar sunulmaktadır (Avcı ve diğ., 1993:88).

- Bilgi toplumunu ortaya koyan ilk düşünür Masuda'ya göre bilgi toplumunda formel okul sınırlamaları ortadan kalkacaktır. Artık öğrenme her yerdedir (Bozkurt, 2001:18).

- Sanayi toplumunda eğitimin hedeflerinde öznelğin topluma verilmesi bilgi toplumunda yerini bireye bırakmıştır. Çünkü bilgi toplumu insan merkezlidir.

- Sanayi toplumunda eğitimde hedeflerden biri bireyi yalnız çalışmayı ve yarışmacı kimliği kazandırmaktır. Bilgi toplumunda ise ekip çalışması yapabilen ve kolektif bilinçle başarıyı yakalayabilmek hedeflenmektedir.

3.2.2. Okul Örgütünün Karşılaştırılması

Okul, örgütlenmiş bir kurum olarak kendine özgü bir kültüre sahip olmasının yanında aynı zamanda da toplumsal bir sistem niteliği taşır. Okul, tarihsel süreçte her dönem insanlığın ortak mirasını kuşaktan kuşağa aktaran bir görev üstlenmiştir. Topluma dinamik bir işlevsellik kazandıran bir kurum olarak okul, sanayi toplumundan bilgi toplumuna değin önemli değişimler geçirmiştir. Sanayi toplumunda okul geleneksel bir formda idi. Bu geleneksel forma dayalı okul modelinden bilgi toplumuyla birlikte öğrenen okul modeline geçilmiştir. Buna göre;

Tablo 6: Okul Modelleri Karşılaştırılması

Geleneksel Okul Modeli	Öğrenen Okul Modeli
<ul style="list-style-type: none"> - Fabrika modeli kitlesel üretim - Bilginin nakledilmesi - Önce öğrenen sonra nakleden öğretmen - Öğretmen ve sınıf merkezli okul içi öğretme - Bina ve araçların işlevlerine özgü kullanımı - Bina ve öğretmene yatırım - Yaşamda elde edilen pozisyonlar diplomaya bağlı - Diploma tekeli, bilgi birikimi ölçümü - Eğitimi önceden verilen müfredat izlenceyi belirler. - Ortak müfredat - Güçlü merkezi bürokratik ve kurumsal yapı - Yönetilen okul - Değişmeye karşı yüksek direnç - Geleneksel eğitim metotları - Eğitim içinde ideolojik denetim eğiliminin yüksekliği - İki farklı örgütlenme seçeneği 1.Kamu finansmanıyla, kamu hizmeti olarak, homojen kalitede üretim 2. Özel okul, devlet düzenlemesiyle, piyasa malı olarak, kalite farklılaşması içeren üretim	<ul style="list-style-type: none"> - Esnek üretim - Bilginin üretilmesi, yaratılması - Birlikte öğrenen öğretmen ve öğrenci - Okul dışına taşan, okul dışı uzmanlar aracılığıyla öğrenme - Bina ve araçların esnek kullanımı - Eğitimde ARGE, ICT, sürdürülebilir yenilik ve gelişme yatırımları - Yaşamda elde edilen pozisyonlar işte başarıya bağlı - Yeterlilik önemli, formasyon oluşumu ölçümü - Formasyonun oluşumunda aşamalar izlenceyi belirler - Organizasyonel, profesyonel çeşitlilik - Okula verilen otonomi, bölüşülen roller, ortaklıklar - Yönetişim içinde okul - Değişmeye, işbirliğine açıklık - Okul ve okul dışını ayıran sınırın belirsizleşmesi - İdeolojik kontrolün önemini yitirmesi, yüksek güven politikası - İki farklı örgütlenme seçeneği 1.Toplum merkezli olarak okul, içinde yaşanan komünitenin önemi ön planda, sosyal kapital üretimi 2. Bir organizasyon olarak okul. Okullar arası yüksek ilişki, bilgi ve endüstrileriyle etkileşme, yaşam boyu öğrenme

Kaynak: (Tekeli, 2003:19)

Tabloda da görüldüğü gibi, sanayi toplumunun geleneksel okulu bilgi toplumuna geçişle değişen öğrenen okul modelinden oldukça farklıdır. Bilgi toplumunun okulu ile yaşam boyu sürdürülebilir bir öğrenme gerçekleşebilecektir. Bilgi toplumunda öğrenme her

yerdedir ki sanayi toplumunda bu sadece dört duvarla çevrili okulda geçekleşmekteydi. Yine sanayi toplumundaki okulun merkeziyetçi ve hiyerarşik bir yapıda oluşu bilgi toplumunda söz konusu değildir. Sanayi toplumunun okulundaki öğrencileri bilgiyle donatma amacı bilgi toplumunun okulunda, öğrenciye yaşamında kullanabileceği bilgileri sunma ve bireyi sosyalleştirme amacına dönüşmüştür.

3.2.3. Öğretmen Profiline Karşılaştırılması

Sanayi toplumunda geleneksel eğitim anlayışında, eğitim tamamiyle öğretmen merkezli idi. Fakat bilgi toplumuna geldiğimizde öğretmen merkezli eğitim, yerini bütünüyle öğrenci merkezli eğitime bırakmıştır. Bununla birlikte her iki toplumda da öğretmenin öğrenmedeki payı büyüktür. Öğretmen, geçmişten günümüze, her daim öğrencilere model oluşturmuştur. Öte yandan her iki toplumda da öğretmenlere büyük sorumluluk düşmüştür. Özellikle bilgi toplumu ile öğretmenin, çağı yakalayan, kendini sürekli geliştiren, ulusal değerler yanında küresel değerleri de benimsemiş, demokratik, bilgi teknolojilerini en iyi şekilde kullanabilen ve çok yönlü davranabilen bir özelliğe sahip olması gerekmiştir.

Sanayi toplumunun öğretmeni dönemin anlayışına göre her şeyi bilen bir konumdadır. Ayrıca onun okul içinde yüksek düzeyde yetkileri vardır. Bilgi toplumunda ise öğretmen sadece uzman olduğu alanı bilir ve sürekli öğrenmeyi teşvik eder. Bilgi toplumunun öğretmeni bilgi yöneticiliği yapar.

Sanayi toplumunda eğitimde öğretmenin amacı, öğrenciyi bilgiyle donatmak, onu elinde bulunan programa göre yetiştirmektir. Bilgi toplumunda ise öğretmenin amacı öğrenciye rehberlik etmek, öğrenciye öğrenmeyi öğrenme özelliği kazandırmaktır. Bu toplumda “öğretmen bilgi insanıdır, öğretmen toplumsal dönüşümün dinamiğini oluşturur” (Fındıkçı, 2004:83).

Sanayi toplumundaki öğrenci ve öğretmen arasındaki katı hiyerarşi yerini esnek ve işbirlikçi bir yapıya bırakmıştır. Bilgi toplumunun öğretmeni öğrenciyi çalışma yapmaya sevk eder ve ona çalışmalarında danışmanlıkta bulunur. Gerekğinde birlikte istişarede bulunurlar. Öğretmen, bu toplumda da yetkilere sahiptir fakat sanayi toplumunun tersine öğretmenin yetkisi konumundan değil, uzmanlığındandır.

Öte yandan sanayi toplumunda öğretmen öğrenci velisine öğrencinin zayıf ve eksik yönlerini vurgulamakta ve düzeltmesi gerektiğini söylemektedir. Öğretmen belirli periyotlarla öğrenci velileriyle görüşmekte ve görüşmelerini öğrencilerin sınavlarında aldıkları notlarla desteklemektedir. Bilgi toplumunda ise öğretmen, öğrenci velilerine öğrencilerin yetenekli olduğu konuları vurgular ve velilere de danışmanlık hizmetinde bulunur. Görüşmelerde sadece başarı veya başarısızlık değil, öğrencinin içinde bulunduğu ruh hali, ve yatkın olduğu alanlar konuşulur. Kısacası bilgi toplumunun öğretmeni, sanayi toplumunun öğretmenine göre, öğrenciyi daha fazla tanır.

Sanayi toplumunun öğretmeni eğitimde teknolojilerden faydalanmamakta ve tekdüze bir şekilde öğrenciye bilgi yüklemektedir. Bilgi toplumunda ise öğretmen, eğitim teknolojilerinden büyük ölçüde faydalanır ve öğrenciye neyi öğrenmesi gerektiğini öğretir.

Dolayısıyla artık öğretmen, sanayi toplumundaki gibi bilgi öğreten kaynak olmaktan çıkmış, öğrenciyi bilgi kaynaklarına yönelten bir konuma geçmiştir(Fındıkçı, 2004:140). Bununla birlikte bilgi toplumunun özelliği olan sürekli bilgi üretimine öğretmen de, katkıda bulunur.

3.2.4. Öğrenci Profiline Karşılaştırılması

Bilgi toplumuna geçişle birlikte sanayi toplumunda uygulanan eğitim sistemi artık bilgi toplumunun gerektirdiği insan tipinin yetiştirilmesinde yetersiz kalmıştır. Dolayısıyla bilgi toplumuna geçişle eğitim sisteminde bu hızlı dönüşüm gerçekleşmiştir.

Sanayi toplumunda eğitimin amacı topluma yönelik iken bilgi toplumunda eğitimin merkezine öğrenci konmuştur. Bir birey olarak öğrencinin bireysel ihtiyaçları ön plandadır. Öğrenmede bireyin hızı, kapasitesi ve tercihleri önemlidir. Öğrencinin bireysel farklılıklarına saygı duyulur ve o farklılıklarını koruması sağlanır. Bilindiği gibi sanayi toplumunda ise standart birey yetiştirmek söz konusu idi. Sanayi toplumunda bireysel farklılıklar törpülenmekteydi.

Bununla birlikte artık bilgi toplumuyla bu topluma uygun insan modeli 'öğrenen insan' olmuştur. Öğrenen insan yetiştirilmesi amaçlanırken geleneksel eğitim anlayışındaki öğretme kavramının yerini de öğrenme kavramı almıştır. Artık 'öğretilen' değil 'öğrenen' insan modeli söz konusudur. Bilgi toplumunda bireyler, öğrenme alışkanlığını

edinen bilgiyi temel sermaye olarak değerlendiren bilgi insanı olarak yetiştirilmektedir (Fındıkçı, 2004:158).

Öte yandan sanayi toplumunda en önemi üretim merkezleri fabrikalar olması ve toplumun her alanına bu üretim merkezlerinin egemen olması itibariyle öğrenciler birer işlenebilecek hammadde olarak görülmekte idi. Bilgi toplumunda ise tam tersi yönde, öğrenciler bilgi üretimine katkıda bulunacak birer potansiyel kaynağı olarak görülmektedir. Amaç öğrenciyi daha çok öğrenmeye, araştırma yapmaya, proje geliştirmeye sevk etmek ve onun, bunları yaparken dilediğı yöntemi seçmesini sağlamaktır.

Bununla birlikte bilgi toplumunda öğrenci sadece bilgiyle donatılmadığı gibi, entellektüel öğrenme becerileri de kazandırılmaktadır. Ona gözlem yapma, sanatla ilgilenme, iyi ölçüde bilgisayar kullanma, insanlarla iyi ilişkiler kurma, spor yapma vb. özellikler de kazandırılır. Yine bireyin düşünce ve değerleri anlama kapasitesi de geliştirilir. Bu, kitaplarla, müzikle, görsel ve dramatik sanat eserleri ve farklı materyaller üzerinden geliştirilmektedir. Ayrıca tüm bunların yanında bireyin psikomotor gelişimi de göz önüne alınır (Tekeli, 2003:21).

Sanayi toplumunun eğitiminde yetişen öğrenci, ulusal değerleri benimsemiş ve kendi kültürüne hakim olan bireyler haline gelmektedir. Bilgi toplumunda ise sanayi toplumu gibi birey, ulusal değerleri ve kendi kültürünü de içselleştirmekte, bununla birlikte başka kültürleri de tanıyan, evrensel düşünebilen, küresel değerleri de benimseyebilen bir yapıya dönüşür. Bunu sağlayan en önemli etmen de bilgi toplumunda öğrencilerin eğitimlerini istedikleri zaman başka ülkelerde tamamlayabilmeleridir. Daha önce de bahsettiğimiz öğrenci değişim programları ile artık öğrencinin öğrenmesi kültürlerarası ve uluslar arası bir özellik kazanır.

Sanayi toplumunda yetişkinlikte eğitimin bitmesi söz konusu iken bilgi toplumunda eğitim hayatı boyu süren bir olgu olması itibariyle, belli bir yaşa kadar devam etmez. Sanayi toplumunda eğitimde önemli belirleyiciliğı olan yaş sınırı bilgi toplumunda belirleyici olmaktan çıkmıştır. Bilgi toplumunda özellikle üniversitelere devam edenlerin sayısı fazla olmakla birlikte yaş sınırı da söz konusu değildir. Yaşam boyu eğitim anlayışı sebebiyle okullar belirli bir yaş grubuna ait bireylerin değil, çok farklı yaş gruplarından bireylerin devam ettiği yerlerdir. Örneğin, Türkiye’de üniversitelerde

yaşı 25 den büyük olan öğrencilerin toplam öğrencilere oranı %6,8'dir. Fakat bu rakam ABD'de %35,8, Fransa'da %34, Almanya'da %44'dür (Erdoğan, 1999:94).

Bilgi toplumunda sanayi toplumuna oranla teknolojinin çok fazla gelişmesi neticesinde eğitimde de teknoloji kullanımı, sanayi toplumunda teknoloji kullanımının çok fazla ötesindedir. Bilgi toplumunun öğrencisi teknolojiyi iyi kullanır, özellikle de eğitimde olabildiğince eğitim teknolojileri kullanılmaktadır. Bilgi toplumunda artık hemen hemen herkes, kişisel bilgisayarlara sahip olmakta ve dünyada olup biten tüm gelişmelerden haberdar olmakta, bilgiye istediği kadar erişebilmektedir. Bilgi toplumuyla kişi başına düşen bilgisayar ve internet bağlantısı oldukça artmıştır. Buna göre, "1000 kişiye düşen bilgisayar sayısı içinde(1996 yılı) ABD: 403, İzlanda:370, Avustralya:309, Norveç:307, Kanada:297, Danimarka:296, Finlandiya:292, İngiltere:248 ve Türkiye:16 adet bilgisayara sahiptir. İnternet bağlantısına baktığımızda yine 1000 kişi içerisinde internet bağlantısı olan ana bilgisayar yüzdesi (1997 yılı), Finlandiya: %63.27, İzlanda: %44.15, Norveç:%41.12, ABD:%35.34, İsveç:%29.39, Kanada:%29.37 ve Türkiye:%0.22' dir (Erol, 2000:80).

3.2.5. Öğretim Programı ve Yöntemlerinin Karşılaştırılması

Sanayi toplumunda belirli ve sınırları çizilmiş bir öğretim programı öğrencilerin tümüne sunulmakta, bu program ile öğrencilerin farklılıkları dikkate alınmamaktadır. Bu toplum tipinde programlar bir amaçtır ve programı bire bir uygulamak öğretimin başarısında esastır.

Bilgi toplumunda ise sanayi toplumundan farklı bir öğretim programı yaklaşımı olduğunu görmekteyiz. Bilgi toplumunda amaç, öğrencileri mevcut programlara uydurmak değil, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun, sürekli değişen dünyada, yeni gelişmeleri kapsayacak şekilde program oluşturmaktır. Bilgi toplumunda ders programları bir amaç olmaktan çıkmış bir araç olarak görülmüştür (Fındıkçı, 2004:140). Dolayısıyla bilgi toplumunda, öğretim programları çağı yakalayan, çağa ait kavramları ve oluşumları da içine alan ve esnek bir yapı gösteren özelliğe kavuşmuşlardır. Bilgi toplumunun doğası gereği eğitimde bu şekilde programlar işlevsel olacaktır.

Bilgi toplumunda eğitim tüm yönleriyle değişikliğe uğramıştır. Sanayi toplumundaki eğitim sistemi, öğretim programları, yöntemleri, eğitimin belirli değişkenleri artık bilgi toplumunda yetersiz kalmıştır. Buna göre Y.Masuda'nın vurgusu gibi;

- Artık eğitimde öğretme yöntemi işlevselliğini yitirmiştir. Bilgi toplumuyla kendi kendine öğrenme eğitimin ana şekli olacaktır. Geleneksel, sanayi toplumunun eğitim sisteminde öğrenciye, bilgiler öğretmen tarafından tek taraflı olarak öğretilmektedir. Bilgi toplumunda öğretmen, bir yöntem olarak bilgisayar desteği almakta ve eğitimde danışman görevini üstlenmektedir.

- Bununla birlikte kapalı eğitim sistemi ve bu sistemin içinde uygulanan belirli kalıplara göre bilgi aktarımı ortadan kalkmıştır. Artık eğitimde belirleyici olan sistem bilgi networkları olmuştur. Bilgi networkları ile eğitimini gerçekleştiren bireyler, sanayi toplumundaki gibi edilgen ve öğrenciye bağımlı değildirler. Kişi, öğrenmesini kendisi istediği yöntemde gerçekleştirir ve istediği an multimedya ve internet teknolojileri sayesinde eğitim alabilir (Bozkurt, 2001:18).

Öte yandan daha önce de bahsettiğimiz gibi sanayi toplumunda, öğretim programında öğrenilenler, davranışa dönüşmemekte idi. Bilgi toplumunda öğretim programı ise direk davranış amaçlı programdır yani teorik düzeyden çok program, uygulamalarla öğrenciye sunulur.

Bir başka farklılık ise sanayi toplumunda not verme sistemi belli bir standartta iken ve öğrencinin başarısızlığı ve ya başarısı tamamen aldığı nota bağlı iken bilgi toplumunda değerlendirme sistemi de değişmiştir. Öğrencinin farklı zeka alanları keşfedilmekte ve çok yönlü bir değerlendirme sistemine tabi tutulmaktadır. Belirli bir derste başarısızlığı onun başarısız bir öğrenci olduğunu göstermez. Farklı bir yöntemle o derse ilgisinin oluşması sağlanır. Aynı zamanda öğrencinin aktifliği, kendini ifade edişi ve azmi de değerlendirmeye tabi tutulur.

Yine bilgi toplumunda branş dersleri ve bireysel farklılıklar dikkate alındığından seçmeli ders sayıları artmış ve bu seçim öğrencilere bırakılmıştır. Artık sanayi toplumundaki gibi öncelik doğa bilimlerinde değildir, bilgi toplumuyla sosyal alanlar da önem kazanmıştır. Bilgi toplumunda farklı iş sektörlerinin oluşumu, özellikle; halkla

ilişkiler, danışmanlıklar, insan kaynakları vb. alanların önem kazanmasıyla sosyal bilimlerin de değeri artmıştır.

Bilgi toplumunda sanayi toplumundaki gibi belli bir öğretim metodu yoktur. Bu toplumun eğitiminde en önemli değişim eğitim teknolojilerinin fazlasıyla kullanılıyor olmasıdır. Farklı eğitim teknolojilerinin kullanımı ile çok çeşitli duylara hitap edildiği için öğretim etkili ve sürekli olur. Ayrıca bu şekilde öğrencilerin de alana ilgisi çekilir (Rüzgar, 2004:124). Özellikle de bilgisayar destekli eğitimin bu toplumda yaygınlaşması ile dersler çekici hale getirilmekte ve tam öğrenme sağlanabilmektedir.

Sanayi toplumunda daha önce de bahsettiğimiz gibi alanlar konulara, konular alt konulara ayrılarak, öğretilcekler ayrılaştırılmıştır. Bu şekilde bir öğrenme öğretimde bütünlüğü sağlamadığı gibi öğrencinin zihninde, bilgilerin, birbirinden bağımsız kopuk ve parçalar halinde olması sorununu ortaya çıkarmıştır.

Bilgi toplumunda ise birleştirilmiş müfredat söz konusudur. Dersler, konular, alanlar ayrılaştırılmamıştır ve öğrenciye zihninde bir şema oluşturabilmesi için bütünlük içinde sunulmaktadır. Bununla birlikte artık 'proje merkezli öğrenme' ve 'problem merkezli öğrenme' eğitimde en önemli yöntemler olmuştur. Yine öğrenmenin dominosu kendi kendine öğrenme ve kendi kendini yönetmedir. Öğrenci bunu gerçekleştirir ve kendisi gibi diğer öğrenenlerle iletişime ve etkileşime girerek kendini değerlendirir (Özbayraktar, 2004:1).

Tüm bunların yanında bilgi toplumunun eğitiminde eğitim programında amaç; öğrenciye, kavrama, analiz ve sentez yapabilme, bildiklerini yeni durumlara uyarlayabilme, karşılaştırma yapma, yorumlayabilme ve yorumlarını doğru temellere dayandırabilme gibi özellikler kazandırmaktır.

SONUÇ

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde toplumsal yaşamın her alanında köklü değişimler söz konusu olmuştur. Bu değişimler neticesindedir ki toplum, farklı kavramlarla sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Böylesine bir sınıflandırma ile toplum tipine bağlı olarak toplumsal yapı, tüm özgün yönleriyle ortaya konulabilmektedir.

Çalışmada üzerinde durulan sanayi toplumu ve bilgi toplumu kavramlarının da her yönden, ayrıntılı bir şekilde özellikleri belirtilmiş ve bu sayede her iki toplum tipi birbirlerinden ayrılan noktalarda tanımlanabilmişlerdir.

Genel olarak bakıldığında sanayi toplumunun karakteristikleri şu şekilde belirtilebilir: Sanayi toplumu kısaca, sanayinin egemen olduğu toplum tipi olarak tanımlanabilir. Artık tarımsal faaliyetler geri plandadır. Bu toplum tipinde, o döneme dek hiç görölmediği kadar ekonomik faaliyetler önem kazanmıştır. Teknolojide, bilim ve teknikte gelişmeler sağlanmış, pozitivist bir bakış açısı ortaya çıkmıştır. Ekonomide, hukukta, siyasette, sosyal yapıda birçok değişim yaşandığı gibi artık rasyonel değerler hâkimiyet kazanmıştır. Ekonomide, daha çok üretim daha çok kar elde etmek temel amaçtır. Daha önceki toplum tipinde (tarım toplumu) söz konusu olan geleneksel eylemler yerini rasyonel eylemlere bırakmıştır. Yine bu dönemde 'sekülerizm' denilen süreç başlamıştır. Artık dinsel inançların yerini bilimsel bakış açısı almıştır. Bu toplum tipi ile sosyal yapıda sınıf kavramı ortaya çıkmış ve daha önce de bahsettiğimiz gibi ekonominin ağırlık kazanması ile bu sosyal sınıflar, ekonomik işleve göre belirlenmiştir. Sanayi toplumundaki bu değişimler gelişme olarak algılanmış ve bu toplum tipi modern toplum, çağdaş toplum olarak da adlandırılmıştır. Tarım toplumunun özelliklerinden büyük ölçüde sapma gösteren sanayi toplumundaki bu değişimler aile kurumu da başta olmak üzere toplumsal yaşamda her kuruma farklı görünüm kazandırmıştır.

Sanayi toplumundaki bu değişimler sonrasında toplumsal yapıdaki hızlı gelişmelerle bilgi toplumuna geçiş çok çabuk gerçekleşebilmiştir. Bunun nedeni insanoğlunun teknolojiye olan uyum esnekliğine bağlanmaktadır. Bilim ve teknolojiadaki hızlı ilerlemeler, baş döndürücü gelişmeler ve sanayinin de olabildiğince ilerlemesi yeni toplum tipini doğurmuştur. Bu yeni toplum tipi olan bilgi toplumu, sanayi ötesi bir

toplum tipi olarak tanımlanmıştır. Bu toplumda bilgi gerçek bir sermayedir. Bilgiye sahip olmak güce sahip olmaktır. Sanayi toplumundaki somut, nesne üretimi yerini soyut, bilgi üretimine bırakmıştır. Bilgi toplumunun gelişme dinamiği fabrikalar değil bilgisayar teknolojisidir. Sanayi toplumunda ekonomiye göre şekillenen sosyal sınıf anlayışı büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Bilişim teknolojisinin hâkim olduğu bu toplum tipinde bilgi sektörü önde gelen sektördür. Yine sanayi toplumundan farklı olarak post- fordizm denilen esnek üretim modelleri, ekonomide belirleyici olmuştur. Bununla birlikte bilgi toplumunda küreselleşme süreci ile zaman ve mekân değerini yitirmiş, bilgi alışverişi olabildiğince artmıştır.

Şüphesiz bilgi toplumu yeni bir toplum tipidir. Tıpkı sanayi toplumunun da kendinden önceki toplum tipinden farklı olduğu gibi her iki toplum da özgün bir yapı sergiler. Sanayi toplumu ile bilgi toplumunun taşıdığı farklılıklar itibariyle bunun sonucu olarak eğitim olgusu da her iki toplum tipinde farklı özellikler ihtiva etmektedir. Sanayileşmenin başlangıcından itibaren eğitim sistemi de bu toplum tipine uygun olarak şekillenmiştir. Sanayi toplumunda eğitimin paradigması pozitivistdir. Bilimsel bilgi kayıtsız şartsız kabul edilir. Yine sanayi toplumunda fabrika temelli bir eğitim anlayışı söz konusudur. Bu anlayışla sanayiye uygun insan tipi yetiştirilmiştir. Dönemin eğitim anlayışı sanayi toplumunun ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olduğundan sanayiye uygun tarzda eğitimle birlikte, iyi eğitim almış teknik personel yetiştirilebilmiştir.

Sanayi toplumunun eğitim anlayışına göre kurumlaşmış eğitim ancak okulda verilebilmektedir. Buna bağlı olarak formel bir eğitim anlayışı söz konusudur. Amaç, bireyleri okulun ve eğitimlerinin gerektirdikleri kurallara uymalarını sağlamak, toplumun normlarını, toplumun düzenini benimsemelerini sağlamaktır. Bilgi toplumunda ise tam tersine eğitim sadece okulda gerçekleştirilen bir faaliyet olmaktan çıkmıştır. Eğitim her yerdedir. Daha önce bahsettiğimiz gibi sanayi toplumunda eğitimin kurumsallaşması söz konusu iken, bilgi toplumunda eğitim kurumlar ötesi bir yapıya bürünmüştür.

Bilgi toplumu ile öğrencinin eğitimdeki rolü değişmiştir. Artık sanayi toplumundaki gibi öğrenmede pasif bir rol üstlenmek yerine aktif rol üstlenmekte ve çalışacağı konuları kendi tercihiğine göre seçebilmektedir. Sanayi toplumundaki bilimsel bilgiyi sorgulamadan kabul etme anlayışı yerini, bireyin, bilgiyi kendi akıl süzgecinden geçirip

işine yarayacağı bilgiyi çıkarıp bulması işlemine bırakır. Şüphesiz bilgi toplumu da rasyonelliği ön plana alır; fakat bu toplum tipinde yoğun bir bilgi deposu var olduğundan bilgi kirliliği de söz konusudur.

Sanayi toplumunun eğitiminin karakteristiği, standartlaştırılmış ölçme testleri, fabrikaların seri üretimine benzeyen daha çok mezun ve daha çok diploma, merkezi ve hiyerarşik okul yönetimi, bürokratikleştirilmiş bir okul süreci, sınırlı zaman kullanımı - ki bunlar okul süresi, devamlılık, ders saatleri, tenefüs araları - yine eğitim aşamalarının kesin hatlarıyla birbirinden ayrılması, belli bir sıra ve düzende bu aşamalarda yükselme, eğitim programlarının katı çizgilerle belirlenmiş olmasıdır. Bu gibi özellikler Taylor'ın üretim yerleri için öngördüğü mekanik veya makine imgesinin bir örneğinin de eğitimde uygulanmasıdır (Şimşek, 1997:72). Sanayi toplumunda fabrika temelli bu eğitim anlayışı standart bireyler yetişmesine sebep olmuştur. Öğrenci bu toplum tipinde bireysel farklılıklarını tanımamaktadır. Çünkü bu toplum tipinde kitleleştirilmiş eğitim söz konusudur. Bilgi toplumunda ise öğrencinin kendisi tarafından kendi istek ve ilgisine göre gerçekleştirilen eğitim söz konusudur. Birey bu toplumda 'öğrenmeyi öğrenme' temelli eğitim ve bireyselleştirilmiş eğitim içinde yer almaktadır.

Bilgi toplumu insan merkezlidir. Bireye öncelik tanır ve onun farklılıklarını gözetir. Dolayısıyla eğitimde de amaç bireye yöneliktir. Bireyin kendini geliştirmesi ve kendi tercihine göre bir meslek sahibi olması ön plandadır. Sanayi toplumunda ise bireye yönelik hedefler geri plandadır ve toplumsal hedefler daha önceliklidir.

Sanayi toplumunda eğitimin unsurlarından biri olan okul örgütünün önemi oldukça fazladır. Okul eğitimin yapıldığı tek yerdir, burada öğrencilere bilgi nakledilir. Belirli bir müfredatı kendisine dayatır ve tüm öğrencilere aynı programı uygular. Eğitimde ve onun örgütlenmesinde gerek öğrenciler gerekse okuldaki tüm görevliler üzerinde sıkı bir denetim söz konusudur. Bilgi toplumunda ise okulun önemini kısmen kaybettiği görülmektedir. Okulda öğrencilere bilgiye nasıl ulaşabilecekleri konusunda yön gösterilir. Bununla birlikte okul, bilgi üretme ve üretilmesine katkıda bulunan yerdir. Okul otonom bir yapı gösterir ve değişmeye açıktır. Okul dünya çapında değişimleri takip eder ve uluslar arası etkileşimlerle evrensel bir yapı gösterir. Bilgi toplumuyla geleneksel okul anlayışı kırılmış yerine öğrenen okul yapısı ortaya çıkmıştır.

Bununla birlikte sanayi toplumunda o döneme denk görülmeyen bir okuma yazma oranının artırılması çabaları söz konusu olmuştur. O dönemde toplumun gelişmişlik seviyesi okur- yazar oranına bağlanmaktaydı. Bu nedenle bu konuda olabildiğince çalışmalar yapılmıştır. Şimşek (1997)'in de belirttiği gibi bu hassasiyet nedeniyle sanayi toplumunda okuma yazma oranları ani bir yükseliş göstermiştir. Bilgi toplumuna gelindiğinde okur- yazar oranının yüksekliği yine gerekliliğini korumaktadır fakat gelişmişlik ölçütü değildir. Bilgi toplumunda ise yeni bir kavram olan, bilgi okuryazarlığı kavramı ile karşılaşmaktadır. Bilgi okuryazarı bireyler, bu toplumda eğitimin amacı olan, öğrenmeyi öğrenmiş bireylerdir. Bilgi okuryazarları, bilginin üretimine katkıda bulunurlar, bilgiyi organize ederler, istedikleri bilgiye ulaşabilir ve başkalarının da ulaşmasını sağlayacak şekilde kullanırlar. Elbette ki bu toplumun en önemli dinamiği olan bilgi teknolojilerini de iyi kullanabilmek esastır. Bilgi toplumunda amaç bilgi okuryazarı olabilmektir. Gözden kaçırılmaması gereken bir nokta şudur ki, bilgi okuryazarı olma amacı, sanayi toplumundaki okuma- yazma oranının yükseltilmesi ile birebir örtüşmez. Okuma yazma oranının yükseltilmesi rahat ölçülebilen ve nihai bir son noktası olan süreçtir. Yani okuma- yazmayı öğrenmek, biten bir süreçtir. Bilgi toplumunda ise bilgi okuryazarlığı sürekli devam eden ve sonlandırılmayan bir sürece karşılık gelir. Bireyler bu toplumda bilgi okuryazarlığı noktasında her geçen gün kendilerini güncelleme ve yenileme ihtiyacı içindedirler. Bilgi teknolojilerinin sürekli takibi ve kullanım bilgisi gereklidir. Bu nedenle bilgi okuryazarı olmak ideal bir amaçtır; fakat sınırları çizilmiş şekilde bilgi okuryazarı olma durumu söz konusu olamaz.

Öte yandan sanayi toplumunun eğitiminde amaç bireyi ulus devlete bağlı, iyi vatandaş olarak yetiştirmektir. O dönemde ulus devlet bilincinin daha baskın olduğu gerçeği düşünüldüğünde çağının paradigmalarından etkilenen eğitim olgusunun da bu yönde şekillenmesi kaçınılmazdır. Bilgi toplumuna geline süreçte ise bireyin, öğrenen birey olarak yetişmesi esas alınmış, dönemin yapısında gerçekleşen ideolojilerin önemini yitirmesi doğrultusunda, bireye ulusal ve ideolojik değerlerin aktarımı da ortadan kalkmıştır. Bilgi toplumunda küresel değerlerin tüm toplumlarda baskın çıkması itibarıyla bireye evrensel değerler aktarılmakta, eğitimin sosyal amacı gözetilmeksizin bireyler, küresel değerleri benimsemektedirler. Aynı zamanda bununla amaç, bireylere, hızla değişen dünyaya uyum sağlamalarını kazandırmaktır. Bireylerin maksimum

düzye de gelişmelerini sağlamanın temel hedeflerden biri olduğu bilgi toplumunda, öncelikle bireyin gelişimini temele alan bir eğitim anlayışı söz konusudur.

Sanayi toplumunun eğitiminde toplumsal hedeflere öncelik tanınması yanında Erdoğan (2001:69)'ın da belirttiği gibi bireyler, eğitimde genel olarak sayısal ve sözel zekaya sahip olmaları ile tanımlanmışlar ve bu doğrultuda yetiştirilmişlerdir. Bu anlayış birçok bireyin potansiyelinin harcanmasına neden olmuştur. Bu tarz bir eğitim anlayışı bireyleri sınırlandırmış, çok yönlü olarak gelişimlerine engel olmuştur. Bilgi toplumuna gelindiğinde böyle bir sınırlandırma çağın ihtiyaçlarına cevap veremeyeceğinden birey, çok yönlü olarak ele alınmış, bireyin kendisinden çok şey beklenmiştir. Bilgi toplumunda bireyin potansiyelini sınırsız kullanması beklenir; fakat bunun öncesinde bireyin kendisi ile ilgili farkındalık kazanması sağlanır. Bu demektir ki bilgi toplumundaki birey, her geçen gün sınırlarını zorlamak, potansiyelini arttırmak zorundadır. Aksi takdirde bilgi toplumunun hızının gerisinde kalacaktır.

Bireyin kendi kendine öğrenmeyi gerçekleştirebilmesi öğretmenin rolünde de değişimi beraberinde getirmiştir. Öğrenme artık bir öğreticinin önderliğindeki etkinlik olmaktan çıkmıştır. Hatta bilgi toplumunun eğitiminde öğrenci ve öğretmen aynı anda öğrenirler. Öğretici bilgi yöneticisidir. Ayrıca, bu toplum tipinde öğretici bir danışmandır, yol gösterir, bireyin doğru bilgiyi seçip kullanmasına yardımcı olur.

Sanayi toplumunda tüm öğrencilere uygulanan teorik düzeyi ön planda olan eğitim programları bilgi toplumunda söz konusu değildir. Eğitim programları esnek ve bireye göre adapte edilebilecek yapıdadır. Öğrenmeyi öğretecek, bireyin yaratıcı düşünmesini sağlayacak şekilde düzenlemiştir. Programda daha çok uygulamaya yönelik etkinlikler yer almaktadır. Proje temelli dersler, öğrencilerin anlatımına dayalı yöntemler söz konusudur. Özellikle de bu toplum tipine uygun olarak eğitimde bilgi teknolojileri olabildiğince kullanılmaktadır.

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde eğitimin tüm yapısında gerçekleşen bu köklü değişimler yanında eğitimde bilginin rolü de değişmiştir. Bilgi artık olduğu gibi ele alınmamakta, öncelikle sorgulanmaktadır. Sanayi toplumunda bilgi öğrenmek ve istenildiğinde o bilgileri zihinden çıkartmak esas iken, bilgi toplumunun hızı neticesinde de aynı şekilde bilgi öğrenilmekte; fakat gerektiğinde bilgi dönüştürülmekte, var olan bilginin üzerine yeni bilgilerin üretilmesi ve aynı anda da

bilginin işlenmesi yapılmaktadır. Post modernizm süreci itibariyle de çoğu zaman bilginin doğruluğu kişiden kişiye değişmekte ve içinden çıkılmaz hal almaktadır. Bu doğrultuda duruma hakim olacak yetenek, bilgi okuryazarlığına ulaşma gayretleri içinde olmaktadır.

Sanayi toplumundaki eğitim paradigması aynı zamanda klasik eğitim paradigması olarak da adlandırılmaktadır. Bunun nedeni ise bu paradigmanın 19. yüzyıldan itibaren eğitimde hakim olması itibariyledir. Gözden kaçırılmaması gereken husus, sanayi toplumundaki eğitim, o dönemde o toplum tipine uygun bir eğitimidir ve o dönemin şartları içerisinde değerlendirilmelidir. Dönemin amacı, sanayiye ve sanayi toplumunun belirli dinamiklerine uygun ve uyumlu bireyler yetiştirmektir. Nitekim sanayi toplumunun eğitimi bunu başarmıştır. Sanayiye uygun meslekler ve sanayide işin örgütlenme süreci çağın ihtiyacını sağlayabilmiştir. Fakat sanayi toplumu, yerini bilginin hakim olduğu, bilgi toplumuna bırakması ile eğitim de içinde bulunduğu çağa cevap verememektedir. Dolayısıyla, eğitimde köklü değişimler gerçekleşmektedir. Bu değişimler kayıtsız şartsız toplumları ileriye götürecek gelişmelerdir demek doğru değildir. Sadece günümüz bilgi toplumunun temel özellikleri ve bilgi toplumunun getirdikleri itibariyle, eğitim sistemi de her yönden değişmeye mahkûmdur. Çünkü daha önce de bahsettiğimiz gibi eğitim olgusu, toplumsal yapının dinamiklerine göre şekillenir ve çift kutuplu özelliğiyle toplumsal yapıya da şekil kazandırır.

Sanayi toplumundaki eğitimin belli bir yaşa kadar devam etmesi söz konusu iken bilgi toplumunda eğitim hayat boyu süren bir olgudur. Eğitimin sonlandırılması düşünülemez. Bu demektir ki bilgi toplumu ile eğitim daha fazla önem kazanmıştır. Bu öneme ithafen eğitim yapısı, işleyişi daha fazla hassasiyet kazanmıştır. Eğitimin toplumsal ihtiyacı karşılama isteğinin göz ardı edilmemesi gerekir. Bu nedenle eğitimin toplumsal yapıya göre sergilediği özelliklerini tanımak, toplumsal yapının da açıklanabilmesini sağlayacaktır. Eğitimin tarihsel süreçte, toplumsal yapılara göre değişen yüzünün ortaya konulması, üzerinde yapılacak düzenlemelere ayna tutabilecektir.

KAYNAKÇA

- AKTAN, C. Coşkun ve Mehtap Tunç (1998), “Bilgi Toplumu ve Türkiye” **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak-Şubat.
- ARON, Raymond (2000), **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Bilgi Yayınları, Ankara.
- ARON, Raymond (1974), **Sanayi Toplumu**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- ARSLAN, M, Metin ve Levent Eraslan (2003), “Yeni Eğitim Paradigması ve Türk Eğitim Sisteminde Dönüşüm Gerekliliği, MEB Dergisi, Sayı: 160, Güz, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160>, 04.10.2005.
- AVCI, N., C.Taşçı, D.Derman, N.Erdoğan ve Ü.Köymen (1992), **Enformasyon Toplumu ve Eğitim Sistemlerine Etkileri**, MEB Araştırma Raporu, MEB Yayınları, Ankara.
- AYDIN, Emin (1996), **Değişen Bilgi Toplumu**, Beta Basımevi, İstanbul.
- AYDIN, P, İnyet (2002), **Alternatif Okullar**, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- BALAY, Refik (2004) “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, cilt:37, Sayı:2, ss:61-82.
- BOZKURT, Veysel (2000), **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**, Sistem Yayıncılık, Ankara.
- BOZKURT, Veysel (2001), “**Enformasyon Toplumu ve Eğitim**”, Bilgi Ve Toplum Dergisi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, Sayı:3, sf: 15-23.
- CEVİZCİ, Ahmet (2000), **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- ÇELİK, Murat (2004), **Bilgi ve Hikmet, Enformasyon Toplununun Belleği**, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- ÇETİN, Şaban (2004), “**Değişen Değerler ve Eğitim**”, MEB Dergisi, Sayı:161, Kış, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/>
- ÇOBAN, Hasan (1997), **Bilgi Toplumu Planlı Geçiş**, İnkılap Kitapevi, İstanbul.

- ÇÖTOK, Tufan ve Nesrin A. Çötök (2006), “Modern Dünyada Teknolojik Yabancılaşma”, VI. International Educational Technology Conference, Vol. I, EMU, North Cyprus, ss. 462-469.
- DEANE, Phyllis (1994), **İlk Sanayi Inkılabı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- DOĞAN, İsmail (1998), **Sosyoloji**, Sistem Yayıncılık, Ankara.
- DRUCKER, Peter (1993), **Kapitalist Ötesi Toplum**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- DRUCKER, Peter (2000), **Yeni Gerçekler**, 7.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- DURA, Cihan (1990), **Bilgi Toplumu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- DURAN, Hacı (2002), **Endüstri Çağının Dinamikleri**, Değişim Yayınları, İstanbul.
- ERDOĞAN, İrfan (1999), “Bilgi Toplumu Olmanın Gerektirdiği Eğitim Paradigması”, **Bilgi ve Toplum Dergisi**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, Sayı:1, sf: 93-103.
- ERDOĞAN, İrfan (2001), “Yeni Binyıla Girerken Eğitim ve Öğretim Üzerine Düşünceler”, **Bilgi ve Toplum Dergisi**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, Sayı:3, sf: 69-74.
- ERKAL, Mustafa (1998), **Sosyoloji**, 9.Baskı, Der Yayınları, İstanbul.
- ERKAN, Hüsnü (1997), **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, 3.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ERKAN, Hüsnü (2000), **Ekonomi Sosyolojisi**, Barış Yayınları, İzmir,
- ESKİCUMALI, Ahmet ve A. İşman (2001), **Eğitimde Planlama ve Değerlendirme**, Değişim Yayınları, Adapazarı.
- FINDIKÇI, İlhami (2004), **Yaşadıkça Eğitim**, Hayat Yayıncılık, İstanbul.
- FINDIKÇI, İlhan (1999), “Bilgi Toplumunda Eğitim ve Öğretmen”, **Bilgi ve Toplum**, Türk Dünyası Vakfı Araştırmaları Yayınları, Sayı 1.

FİŞHER, Douglas (1992), **The Industrial Revolution, a Macroeconomic Interpretation**, St Martin's Press, New York.

GİDDENS, Anthony, (2000), **Sosyoloji**, Ayraç Yayınları, Ankara.

GRİFFİN, G, Watson (2003), **Beyond Post- Industrialism an Examination of Lifestyle in the Information Society**, A Dissertation, Presented in Partial Fullfilment of Requirements fort he Degree of Doctor of Philosophy in the College of Arts and Sciences, Georgia State Univercity.

GRİNT, Keith (1998), **Çalışma Sosyolojisi**, Çev. Veysel Bozkurt, Alfa Yayınları, İstanbul.

HARVEY, David (1975), **İndustrial Society Structures, Roles and Relations**, The Dorsey Press, USA.

HUBERMAN, Leo (1995), **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**, İletişim Yayınları, İstanbul.

ILLICH, Ivan (2000), **Okulsuz Toplum**, Şule Yayınları, İstanbul.

IRZİK, G., İ. Tekeli, S. Ç. Özoğlu, B. Akşit ve A. İnam (2002), "Bilgi Toplumu mu, Enformasyon Toplumu mu, Analitik-Eleştirel Bir Yaklaşım", **Bilgi Toplumuna Geçiş, Sorunsallar, Görüşler Yorumlar, Eleştiriler ve Tartışmalar**, TÜBA, Ankara.

İÇLİ, Gönül (2003), **Sosyolojiye Giriş**, Anı Yayınları, Ankara.

İŞMAN, Aytekin (2005), **Uzaktan Eğitim**, Öğreti Yayınları, Ankara.

KIZILÇELİK, Sezgin (1994), **Sosyoloji Teorileri**, 2.Baskı, Emre Yayınları, Konya.

KURTULMUŞ, Numan (1996), **Sanayi Ötesi Dönüşüm**, İz Yayıncılık, İstanbul.

KUTLU, Erol (2000), **Bilgi Toplumunda Kalkınma Stratejileri**, A.Ü. Yayınları, Eskişehir.

MARSHALL, Gordon (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

MARŞAP, Akın (2003), “Global Değişimlerin Ulusal Eğitim Sistemlerine Etkileri”,
Çağdaş Eğitim Dergisi, Tekışık Yayıncılık, Yıl:28, Sayı:298, sf:41-48.

MATTELART, Armand (2004), **Bilgi Toplumunun Tarihi**, İletişim Yayınları,
İstanbul.

ÖZBAYRAKTAR, Mehtap (2004), “3.Binyılda Eğitim Mekanı Planlaması: Eğitim
Anlayışı ilişkisi, 8 Yıllık kesintisiz temel eğitim okulları üzerinde bir inceleme”
IV. Uluslar arası Eğitim Teknolojileri Sempozyumu, 24-26 Kasım, Sakarya,
Türkiye.

PARLAK, Zeki, YILDIRIM, Engin (2003), “Bell, Touraine ve Castells’in Düşünceleri
Işığında Sanayi Ötesi Toplumdan Bilgi Toplumuna”, 2.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve
Yönetim Kongresi, 17-18 Mayıs, Kocaeli Üniversitesi, İzmit.

RIZA, E. Tahir (1990), **Eğitimde Yöntemler Teknoloji**, Karınca Matbaa, İzmir.

RÜZGAR, Bahattin (2004), “Bilginin Eğitim Teknolojilerinden Yararlanarak Eğitimde
Paylaşımı” IV. Uluslararası Eğitim Teknolojileri Sempozyumu, 24-26 Kasım,
Sakarya, Türkiye.

SAATÇIOĞLU, Ö., Ö.Özmen ve P. S. Özer (2002), “Bilgi Okuryazarlığı Üniversite
Eğitiminde Yeni bir Boyut, I.Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi, KOU,
Kocaeli.

SELÇUK, Ziya (2001), **Gelişim ve Öğrenme**, Nobel Yayınları, Ankara.

SERTER, Nur (1997), **21.yy’a doğru İnsan Merkezli Eğitim**, Sarmal Yayınları,
İstanbul.

SEZAL, İhsan (1991), **Sosyoloji Yazıları**, Ağaç Yayınları, İstanbul.

SEZAL, İhsan (1999), “İkinci Bin Yıl ve İkinci Toplumdan Üçüncü Bin Yıl ve Üçüncü
Topluma”, **Bilgi ve Toplum**, Türk Dünyası Vakfı Araştırmaları Yayınları, Sayı 1.

SEZAL, İhsan (2001), “Eğitimin Dünü, Bugünü Yarını; Bir Düşünce Egzersizi”, **Bilgi
ve Toplum Dergisi**, Sayı:3, İstanbul Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Yayınları,
İstanbul.

- SWINGEWOOD, Alan (1998), **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- ŞAYLAN, Gencay (1999), **Postmodernizm**, İmge Kitabevi, Ankara.
- ŞENEL, Alaeddin (1995), **İlkel Topluluktan Uygur Topluma**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- ŞENEL, Alaeddin (1996), **Siyasal Düşünceler Tarihi**, 6.Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- TAŞDELEN, Musa (1997), **Siyaset Sosyolojisi**, Kocav Yayıncılık, İstanbul.
- TAŞKESEN, Abdullah ve Nesrin A. Çötök (2005), “Bilgi Toplumu Olma Yolunda Teknolojinin Rolü ve Dönüştürücülüğü”, V. International Educational Technology Conference, Vol. I, SAÜ, Sakarya, ss. 79-86.
- TEKELİ, İlhan (2003), **Eğitim Üzerine Düşünmek**, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.
- TEKİŞİK, H, Hüseyin (2002), “ Bilgi Çağı ve Bizde Eğitim Uygulamaları”, **Çağdaş Eğitim Dergisi**, Tekişik Yayıncılık, Yıl:27, Sayı:290.
- TEZCAN, Mahmut (1996), Eğitim Sosyolojisi, 10.Baskı, Feryal Matbaa, Ankara.
- TEZCAN, Mahmut (1998), **Toplumsal Değişme ve Eğitim**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No:182, Ankara.
- TOFFLER, Alvin (1981), **Şok**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- TOFFLER, Alvin (1992), **Yeni Güçler Yeni Şoklar**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- TOPRAKÇI, Erdal (2002), **Eğitim Üzerine**, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- TOS, Fahrettin (2001), **Çocuğun Gelişimde Okul Öncesi Eğitim**, Kariyer Yayınları, İstanbul.
- TOURAİNE, Alain (2000), **Birlikte Yaşayabilecek Miyiz?**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

TÖRENLİ, Nurcan (2004), **Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

TÜRKDOĞAN, Orhan (1981), **Sanayi Sosyolojisi**, Töre-Devlet Yayınları, Ankara.

UÇKUN, S., G. Uçkun ve H. Latif (2002), “Bilgi Toplumu ve Türkiye”, I.Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi, KOU, Kocaeli.

www.isgiuc.org.tr

www.matder.org.tr/bilim

ÖZGEÇMİŞ

30.07.1980 tarihinde İzmit’de doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini İzmit’de tamamladı. 2003 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünü bitirdi. 2003- 2004 yılları arasında Uğur Kariyer Merkezi İzmit şubesinde Kariyer Danışmanlığı görevini sürdürdü. 2004 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Felsefe Grubu Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisansını tamamladı. 2004 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalında araştırma görevlisi olarak göreve başladı ve halen de bu görevini sürdürmektedir.